

Journal of Educational Development Reviews

วารสารครุพัฒนาปริทรรศน์

ISSN:3088-1463 (Online)

วารสารครุพัฒนาปริทรรศน์ ปีที่ 2 (ฉบับที่ 2)

เมษายน-มิถุนายน 2568

Journal of Educational Development Reviews

Vol.2(No. 2) April – June 2025

วารสารครูพัฒนาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 : เมษายน – มิถุนายน 2568

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 : เมษายน – มิถุนายน 2568

Vol.2 No. 2 : April - June 2025

กำหนดการออกเผยแพร่ ปีละ 4 ฉบับ

จำนวนพิมพ์ - เล่ม

ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม / ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน / ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน / ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริม สนับสนุน เผยแพร่ผลงานวิชาการและผลงานวิจัยด้านครุศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับชุมชน ในการสนับสนุนบุคคลที่ทำคุณงามความดีกับสังคม ส่งเสริมงานด้านวิชาการของนักวิชาการ นิสิต นักศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับในการนำเสนอผลงานวิชาการและผลงานวิจัยเผยแพร่สู่สังคมและเพื่อให้บริการวิชาการเกี่ยวกับการเสนอทางออกในการแก้ปัญหาสังคม

คณะกรรมการที่ปรึกษาวารสาร

ดร.วิญญู ยุพฤทธิ

ศ.ดร.อรรถ นันทจักร์

บรรณาธิการ

ผศ.ดร.สนุก สิงห์มาตร

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

อ.พลอยชนกวรรณ หวังผล

กองบรรณาธิการ

ผศ.ดร.สนุก สิงห์มาตร

บรรณาธิการ

รศ.ดร.สุเทพ เมยไธสง

กรรมการ

รศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ

กรรมการ

รศ.ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์

กรรมการ

ผศ.ดร.พิกุล มีมานะ

กรรมการ

ดร.บรรจง ลาวะลี

กรรมการ

ดร.สุคาร์ตัน โสสุต

กรรมการ

อาจารย์ทองหมื่น น้อยนนท์

กรรมการ

ดร.เมืองแมน ศิริญาณ

กรรมการ

อาจารย์พลอยชนกวรรณ หวังผล

ผช.บรรณาธิการ

วารสารครุพัฒนาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 : เมษายน – มิถุนายน 2568

เลขานุกรการ

อาจารย์ทองหมูน น้อยนนท์

ศิลปกรรม

นางสาวอรอนงค์ ภาชี

สำนักงาน

ที่ตั้งเลขที่ 202/1 หมู่ที่ 4 ตำบลดู่ทุ่ง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร 35000 โทร 08-0169-6593

202/1 Moo 4 Duthong subdistrict, Mueang District, Yasothon Province. 35000

เว็บไซต์ <https://so14.tci-thaijo.org/index.php/JEDRS>

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

รศ.ดร.สุเทพ เมยไธสง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

รศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

รศ.ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

รศ.ดร.ในตะวัน กำพอม

วิทยาลัยทองสุข

ผศ.ดร.สนุก สิงห์มาตร

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.จิณัสมา ศรีหิรัญ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

ดร.ธีรภัทร์ ถิ่นแสนดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ดร.วิภาพรรณ อุปนิสากร

สมาคมนักวิชาการและนักวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาท้องถิ่น

ดร.สุวิมล สมไชย

สมาคมนักวิชาการและนักวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาท้องถิ่น

พันจ่าอากาศเอก ดร.วิชัย ศรีสะเกษ

สมาคมนักวิชาการและนักวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาท้องถิ่น

ดร.เอกวิชัย เมยไธสง

สมาคมนักวิชาการและนักวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาท้องถิ่น

อาจารย์ชัชพงศ์ เทียมทัศนวิช

สมาคมนักวิชาการและนักวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาท้องถิ่น

อาจารย์เจษฎา จันทรรณารณ

สมาคมนักวิชาการและนักวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาท้องถิ่น

อาจารย์ณัฐพล จินดารัมย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร

ว่าที่ ร.ต.ดร.พิชิต กันยาวรรณ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

พระเมธีวัชรภรณ์, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
พระครูวาปีจันทคุณ, ผศ.ดร.	วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาคมคาย สิริปัญญา,ดร.	วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร,ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
รศ.ดร.ศรชัย ท้าวมิตร	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ.ดร.สมชัย สีนอก	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร.วินิจ ฝาเจริญ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
รศ.ดร.สัญญาศรณ์ สวัสดิ์ไธสง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ผศ.ดร.จรัส บุตดาพงษ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ผศ.ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญาวาส	วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.สุกานดา จันทวารีย์	วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.สยามพร พันธไชย	วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.ประมุข ศรีชัยวงศ์	มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ผศ.ดร.จิราพร บาริศรี	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผศ.ดร.เสกสรรค์ สนวนา	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผศ.ดร.บุญมี โททำ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผศ.ดร.สินทรัพย์ ยืนยาว	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ผศ.ดร.ธนพัฒน์ จงมีสุข	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ผศ.ดร.วรเชษฐ์ โทอิน	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์โยธธ
ผศ.กิตติพัทธ์ เทศกำจร	วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.อภิขญา พรรณศรี	วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ต.ท.ดร.ชัยบัญชา กองทอง	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์โยธธ
ร.อ.ดร.กิตติพงษ์ พลทิพย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ดร.ลำพอง กลมกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.ชัยชนม์ชีพ จันวงศ์เดือน	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
ดร.รุจิระชัย เมืองแก้ว	วิทยาลัยนอร์ทเทิร์น
ดร.จักรี ศรีจารุเมธีญาณ	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
ดร.กันต์ ศรีหล้า	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์โยธธ
ดร.สนั่น ประเสริฐ	วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วารสารครูพัฒนาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 : เมษายน – มิถุนายน 2568

ดร.เกรียงไกร บุญประจง	วิทยาลัยชุมชนยโสธร
ดร.พีระศักดิ์ กิ่งพุ่ม	มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตมหาสารคาม
ดร.บรรณากิจบรรจง ทองจำปา	มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตมหาสารคาม
ดร.สุรศักดิ์ วงศ์ษา	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
อาจารย์มาวิน โทแก้ว	วิทยาลัยสงฆ์นครพนม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการเป็นแหล่งเผยแพร่องค์ความรู้เฉพาะทางในหลากหลายสาขาวิชา เพื่อสนับสนุนการศึกษาวิจัยและพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน วารสารฯ ตระหนักถึงความสำคัญนี้ จึงได้รวบรวมบทความวิจัย บทความวิชาการและผลงานอื่น ๆ ที่สะท้อนการสังเคราะห์ทางความคิดของนักวิชาการ เพื่อถ่ายทอดสู่สังคม ในฐานะแหล่งข้อมูลทางวิชาการที่มีคุณภาพ ทั้งยังเป็นเวทีนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ ๆ สำหรับอนาคต

วารสารครูพัฒนาปริทรรศน์ (Journal of Educational Development Reviews) ฉบับนี้เป็นปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน เมษายน – มิถุนายน 2568 ซึ่งดำเนินงานภายใต้สมาคมนักวิชาการและนักวิจัยเชิงพื้นที่ เพื่อพัฒนาท้องถิ่น (สวพท.) เพื่อเป็นเวทีเผยแพร่ผลงานทางวิชาการแก่สมาชิก นักวิชาการ อาจารย์ นิสิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไปที่สนใจ ในฉบับนี้ได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายนักวิชาการจากหลายสถาบันและสาขาวิชา นำเสนอบทความที่มีคุณภาพและหลากหลาย สำหรับฉบับนี้ วารสารฯ ได้นำเสนอผลงานทางวิชาการที่ได้รับการคัดเลือกอย่างพิถีพิถัน ประกอบด้วยบทความวิชาการ จำนวน 4 เรื่อง และบทความวิจัย จำนวน 1 เรื่อง ซึ่งทุกบทความผ่านการประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (peer reviewer) ตลอดจนได้รับการตรวจสอบจากกองบรรณาธิการอย่างละเอียดถี่ถ้วนก่อนตีพิมพ์ เพื่อรับรองคุณภาพและมาตรฐานทางวิชาการ ทั้งนี้ ท่านสามารถเข้าถึงบทความฉบับสมบูรณ์ได้ทางเว็บไซต์ของสมาคมนักวิชาการและนักวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาท้องถิ่น <https://ardasso.com/>

กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณผู้เขียนทุกท่านที่ให้ความไว้วางใจและเลือกเผยแพร่ผลงานในวารสารครูพัฒนาปริทรรศน์ (Journal of Teacher Development Review) รวมถึงขอขอบพระคุณคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ให้คำแนะนำอันทรงคุณค่าเพื่อพัฒนาบทความให้มีความสมบูรณ์และน่าอ่านมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวงการวิชาการในระยะยาว สุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้อ่านทุกท่านจะได้รับประโยชน์จากเนื้อหาในวารสารฉบับนี้ หากมีข้อเสนอแนะใด ๆ เพื่อพัฒนาวารสารให้ดียิ่งขึ้นทางกองบรรณาธิการยินดีน้อมรับและขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ แล้วพบกันใหม่ในฉบับถัดไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สนุก สิงห์มาตร

บรรณาธิการ

30 มิถุนายน 2568

สารบัญ

บทความวิจัย	หน้า
บรรณาธิการ	ก
บทบรรณาธิการ	จ
สารบัญ	ฉ
บทความวิชาการ	
ไตรสิกขากับการพัฒนามนุษย์ในศตวรรษที่ 21 Trisikkha and Human Development in the 21st Century ธีรทัศน์ ปิติภาคย์พงษ์, อำพร เจริญพร้อม และ วิลาวัลย์ บุญเพ็ง.....	1
การบริหารความเสี่ยงที่เกิดขึ้นของโรงเรียนขนาดเล็ก Managing the risks of small schools กชภัทร์ สงวนเครือ.....	12
กิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียน: กลไกและเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน แบบองค์รวมในศตวรรษที่ 21 Outside Classroom Guidance Activities: Critical Mechanisms and Tools for Holistic Student Development in the 21 st Century เจษฎา บุญมาโฮม.....	19
เกษตรทฤษฎีใหม่ : ทางรอดสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตครูไทย New Theory Agriculture: A Strategic Solution for Enhancing the Quality of Life of Thai Teachers ธีรภัทร์ ถิ่นแสนดี, นฤมล โพธิ์ภักดิ์.....	35
บทความวิจัย	
การส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา: ความท้าทายปัจจุบันและความต้องการเพื่อการเปลี่ยนแปลง ENHANCING THE STUDENT SUPPORT SYSTEM IN OPPORTUNITY EXPANSION SCHOOLS : CURRENT CHALLENGES AND NEEDS FOR CHANGE สุมลทา อินทรฤทธิ.....	45
ภาคผนวก	56
ขั้นตอนการดำเนินการของวารสารรัตนบุศย์.....	57
หลักเกณฑ์การเสนอบทความ.....	58

ไตรสิกขากับการพัฒนามนุษย์ในศตวรรษที่ 21 Trisikkha and Human Development in the 21st Century

ธีรทัศน์ ปิติภาคย์พงษ์, อำพร เจริญพร้อม, วิลาวลัย บุญเพ็ง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Teerathat Pitipakpong, Ampon Jareanprom, Wilawan Boonpeng

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: pikbma14@gmail.com, amporn3@gmail.com and Wilawankaew2534@gmail.com

บทคัดย่อ

การอยู่ร่วมกันในทางสังคมโดยไม่เบียดเบียนก่อความทุกข์ความเดือดร้อน หรือก่อเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูล ดำรงตนอยู่ในกรอบของศีล ดำเนินชีวิตตามหลักของศีล ให้ความร่วมมือกับการรักษาดีกาของสังคม กฎเกณฑ์หรือ กฎหมาย ระเบียบ แบบแผน ของสังคมและวัฒนธรรมที่ตนอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือโลกแห่งวัตถุ หรืออาจกล่าวว่าเป็นการรู้จักใช้อินทรีย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้โดยไม่เกิดผลเสียหรือเกิดโทษ แต่ให้เกิดผลดีส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพ บทความนี้จะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ไตรสิกขาเพื่อสู่การปฏิบัตินิพพานโดยจะนำเสนอในประเด็น ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับไตรสิกขา ความหมายของของไตรสิกขา ความสำคัญของไตรสิกขากระบวนการไตรสิกขา และไตรสิกขากับการพัฒนามนุษย์ในศตวรรษที่ 21 เพื่อเป็นตัวอย่างในการศึกษาต่อไป

คำสำคัญ: ไตรสิกขา; การพัฒนามนุษย์; ศตวรรษที่ 21

Abstracts

Living in social distress, harass, molest, without difficulties or disasters, but known to the official relationship with human friends help to aid troubled within the frame of the sacrament. Life according to the principles of the sacrament, in partnership with the society's rules for treatment. Rules or laws, rules of their society and culture live together happily. Behavior change, with relation to the physical environment, or other object that is a world recognized using eye, ears,nose, tongue, body is organic in perception without consequences or punishment has occurred but rather promotes the quality of life and effective organic training. This article will present issues related to the application of Tri-sikkha to the practice of Nirvana. The issues will be presented, including the concept of Tri-sikkha, the meaning of Tri-sikkha, the importance of Tri-sikkha, the process of Tri-sikkha, and Tri-sikkha and human development in the 21st century as examples for further study.

Keywords: Trisikkha; Human Development; 21st Century

บทนำ

พระพุทธศาสนามีระบบการพัฒนาปัญญา โดยนำหลักของไตรสิกขามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา มีหลักปฏิบัติที่สำคัญได้แก่ สิกขา 3 หรือ ไตรสิกขา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจและสติปัญญาให้สูงขึ้น จนสามารถบรรลุนิพพานอันเป็นจุดหมายหลักในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 1) อธิศีลสิกขา หรือ ศีลสิกขา 2) อธิจิตตสิกขา หรือจิตตสิกขา หรือว่า สมาธิสิกขา 3) อธิปัญญาสิกขา หรือ ปัญญาสิกขารวมเรียกกันสั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักเพื่อการเรียนรู้และฝึกอบรมตน คือ การฝึกอบรม 3 ด้าน ได้แก่ การสำรวมทางกายและวาจา การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว และการพิจารณาเห็นหรือรู้เห็นตามความเป็นจริง การเรียนรู้สู่การปฏิบัติ ด้วยการฝึกฝนอบรมจนเกิดความรู้อย่างเห็นจริงหรือเกิดวิปัสสนาญาณ คือเห็นแจ้งในพระไตรลักษณ์ อันได้แก่ อนิจจัง คือความไม่เที่ยง ทุกขัง คือความทนอยู่ไม่ได้ และอนัตตา คือ ความไม่ใช่ตัวตน หรือความบังคับบัญชาไม่ได้ นอกจากนี้ ไตรสิกขา จัดว่าเป็นหลักปฏิบัติหรือหนทางเดียวกันกับอริยมรรค เรียกว่า ทางสายตรง เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน ศีลเป็นบันไดขั้นต้นหรือเริ่มแรกก้าวไปสู่การปฏิบัติขั้นสมาธิและปัญญา ตามลำดับ เพื่อเข้าถึงเป้าหมายคือหลุดพ้นจากกิเลส อาสวะโดยสิ้นเชิง ข้อนี้ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สมาธิที่ศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลมากมีอาณิสสส์มาก ปัญญาที่สมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอาณิสสส์มาก จิตที่ปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจาก อาสวะโดยสิ้นเชิง คือ จากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิช ชาสวะ”

ศีลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงจุดหมายสูงสุดโดยส่วนเดียวไม่ได้ แต่เป็นวิธีการเพื่อก้าวหน้าไปสู่ความเจริญขั้นต่อไป เพื่อสมาธิโดยความหมายนี้คุณค่าในศีลก็คือ เจตนาที่จะงดเว้นหรือการไม่มีความดำริในการที่จะกระทำชั่วใดๆ อยู่ในใจ ซึ่งทำให้จิตใจบริสุทธิ์ปลอดโปร่งโล่งใจ ไม่มีความคิดวุ่นวาย ขุ่นมัวหรือกังวลใดๆ มารบกวนจิตใจจึงสงบทำให้เกิดสมาธิได้ง่าย เมื่อมีใจสงบเป็นสมาธิแล้วก็เกิดความคล่องตัวในการที่จะใช้ปัญญา ผลของวิปัสสนาก็มีภูฐาน ซึ่งหมายถึงปัญญาที่กำหนดจนรู้เห็นตามความเป็นจริง ว่าชั้น 5 เป็นอนิจจัง ทุกขังและอนัตตา คือ เห็นประจักษ์แจ้งซึ่งไตรลักษณ์แห่งรูปและนาม โดยอาศัยวิปัสสนาก็มีภูฐานเป็นฐานในการฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณ อนึ่ง การเข้าสู่เส้นทางหรือวิปัสสนาญาณ ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนาก็มีภูฐานโดยการเจริญศีลเพื่อพัฒนาความประพฤติสำรวมระวัง การประพฤติอบรมศีล เป็นไปเพื่อให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย และเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน การเจริญสมาธิพัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงทางจิต เจริญองงามด้วยคุณธรรมทั้งหลายและการเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและพ้นจากความทุกข์

ฉะนั้น เมื่อจิตได้พัฒนาเต็มขั้น เป็นจิตที่มีพลังแห่งอำนาจสมาธิ ย่อมนำจิตนั้นมาใช้ในการพัฒนาปัญญา คือ ปัญญาภาวนาที่เป็นขบวนการให้เกิดวิปัสสนาญาณ วิปัสสนาญาณเป็นญาณที่เกิดแก่ผู้บำเพ็ญวิปัสสนา โดยลำดับตั้งแต่ต้นจนถึงจุดหมายคือมรรคผลนิพพาน พระพุทธศาสนา ได้เน้นความสำคัญเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาเป็นอย่างมาก เนื่องจากว่าหลักการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมดจัดเข้าร่วมอยู่ในหลักสิกขานี้ เมื่อไตรสิกขาเป็นหลักคำสอนที่ครอบคลุมหลักการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในทางพระพุทธศาสนา ก็กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่งการศึกษา เรื่องของการศึกษาจึงเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนา ทั้งสิ้นสำหรับความเป็นมาของหลักไตรสิกขานั้นเป็นอย่างไร ความหมายและประเภทของหลักไตรสิกขาคืออะไร ความสำคัญของหลักไตรสิกขาเป็นอย่างไร และสาระสำคัญของหลักไตรสิกขาเป็นอย่างไร จะได้นำมาศึกษาตามลำดับดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับไตรสิกขา

พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาหลักเป็นระบบศึกษา 3 ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัด อบรมเพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัย อีกทั้ง ความง่ายยากตั้งแต่เรื่องเบื้องต้น ทั้งของเด็กและผู้ใหญ่จนถึงเรื่องที่ละเอียดและซับซ้อนที่อยากจะหาองค์ความรู้อื่นใดมาเทียบได้ หลักพุทธศาสนา สิกขาทำให้คนศึกษา ฝึกฝน เรียนรู้ พัฒนาตนอยู่เสมอ มุ่งไปข้างหน้า เท่านั้น ส่วนอุปมาหะ คือ ความไม่ประมาทก็คอยปลุกเร้าไม่ให้หยุด คือ หยุดไม่ได้เลย หยุดเมื่อไร เป็นการประมาททันที การพัฒนาคนตามหลักพุทธศาสนาจึงเป็นทั้งการพัฒนามนุษย์ โดยเน้นการ สร้างเสริมคุณภาพของคนที่จะมาเป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของยุคสมัยและเป็นการพัฒนาคน ที่สอดคล้องกับจุดหมายระยะยาวแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วย ไม่ใช่เป็นเพียงการพัฒนาคน เพื่อมาสนองความต้องการด้าน ทรัพยากรคนเฉพาะกาล เฉพาะกรณี ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน ว่าคนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากที่สุดอย่างหนึ่งขององค์กร เพราะคนเป็นทรัพยากรสำคัญที่จะก่อให้เกิดความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ ใน องค์กร และทรัพยากรนี้ยังสามารถพัฒนาเพิ่มศักยภาพให้สูงขึ้นได้อีกด้วย ดังนั้นในการบริหารทรัพยากร บุคคลในองค์กร จึงไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับขั้นตอนในการสรรหา การคัดเลือกเท่านั้น แต่ต้องให้ ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วย

พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการศึกษิตตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้ในพระไตรปิฎกว่า ภิกษุ ทั้งหลาย สิกขา 3 ประการนี้ สิกขา 3 ประการมีอะไรบ้าง คือ 1. อธิศีลสิกขา 2. อธิจิตตสิกขา 3. อธิปัญญา สิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 87 : 318)

ส่วนคำว่า ตี หรือ ไตร นั้น หมายถึง องค์ประกอบ 3 ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตต สิกขา อธิปัญญา สิกขา หรือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยมีความหมายตามพระไตรปิฎกดังนี้

1. อธิศีล สิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความ ประพฤติอย่างสูง ดังคำอธิบายในคัมภีร์กฎสุตตนิเทศ คัมภีร์มหานิทเทส ว่า อธิศีลสิกขาเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีศีล สำรวมด้วยความสังวรในพระปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจรเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่คือ สีสันธุ์เล็ก สีสันธุ์ใหญ่ ศีลเป็นที่พึง เป็นเบื้องต้น เป็นความ ประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ ชื่อว่า อธิศีลสิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 29 ข้อ 10 : 48)

2. อธิจิตต สิกขา (สิกขาคือจิตอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่น สมาธิอย่างสูงการสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายดังคำอธิบาย ในคัมภีร์กฎสุตตนิเทศ คัมภีร์มหานิทเทส ว่า อธิจิตตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มี วิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตก วิจารณ์ สงบระงับไปแล้ว บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสใน ภายใต้น มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์แต่ปิติและสุขที่เกิด จากสมาธิอยู่เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนาม กาย บรรลุตติยฌาน ที่พระอรียะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มี อุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌาน ที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 29 ข้อ 10 : 49)

3. อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 เป็นลำดับไปจนทำให้แจ้งทั้งเจ็ดวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ สามารถทำลายอัสวะกิเลสให้หมดไป ดังคำอธิบายในคัมภีร์ภูทกสูตร นิตเทส คัมภีร์มหานิทเทส ว่า อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีปัญญา ประกอบด้วย ปัญญา อันประเสริฐหยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลุลึถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบเธอรู้ตาม ความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์”... “นี้ทุกข์ สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์) “...” นี้ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์) “...” “นี้ ทุกข์ นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า

“เหล่านี้้อาสวะ” ... “นี้อาสวสมุทัย”... “นี้อาสวนิโรธ”... “นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 29 ข้อ 10 : 49)

ความหมายของของไตรสิกขา

เพื่อให้เข้าใจความหมายของไตรสิกขามากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมคำอธิบายจากวรรณกรรมชั้นรองลงมา ซึ่งอรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัยได้ขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎก มาแสดงไว้ดังต่อไปนี้

พระอุปติสสเถระ (ลังกา) ได้ให้ความหมายของการศึกษาและขอบเขตของการศึกษา ไว้ใน วิมุตติมรรค ว่า สิกขา หมายถึงการศึกษาเรื่องที่ควรศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยมและการศึกษาเพื่อความเป็นพระอเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา) (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, 2548)

พระพุทธโฆษาจารย์ (พระคณาจารย์) (2538) ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ไตรสิกขา เป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอบาย กามธาตุ และภพทั้งปวง โดยมีเป้าหมายที่การบรรลุพระนิพพานอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทินไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลางที่มีใช้การปรนเปรอดนด้วยกามสุขและการทรมานตน มีศีลเป็นปฏิบัติต่อกิเลสที่แสดงออกทางกาย วาจา สมาธิเป็นปฏิบัติต่อกิเลสที่กลุ่มมรุมจิต และปัญญาเป็นปฏิบัติต่อกิเลสที่แอบแนบอยู่ในจิตสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอริยะผู้มีความบริสุทธิ์ด้วยศีล ได้แก่ พระโสดาบันและพระสกทาคามี บริบูรณ์ด้วยสมาธิ ได้แก่พระอนาคามี และบริสุทธิ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์

นอกจากนี้ องค์ธรรมทั้ง 3 ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษอันหาได้ยากในบุคคลทั้งไป ดังมีวิชา 3 เป็นต้น

พุทธทาสภิกขุ (2549) ได้อธิบายว่า การศึกษาในภาษาไทยหมายถึง การศึกษาเล่าเรียน ซึ่งตรงกับ คำว่า สิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติ ได้รับปริญญา คือ สิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ ผลของการปฏิบัติศึกษาเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติอย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาน ความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจก็ เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนาแก้ไขด้วยการศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550) ได้ให้ความหมายไตรสิกขาว่า หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิต หรือ วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็น อันเดียวกัน เมื่อมองในแง่ อริยสัจ 4 ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยการจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึ่งพา อวิชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำของมันพร้อมกับที่เรามี

ปัญญาเพิ่มขึ้น และดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับจนกระทั่งในที่สุดพอสมมุทัยหมดทุกข์ก็หมดก็บรรลุนิโรธเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546) ได้ให้ความหมายของไตรสิกขาว่า “..ไตรสิกขา หมายถึง สิกขา 3 คือ ศีล เรียกว่า สีสสิกขา สมาธิ เรียกว่า จิตสิกขา และปัญญา เรียกว่า ปัญญาสิกขา...”

สรุปได้ว่า คำว่าไตรสิกขา คือสิกขา 3 หมายถึง ข้อสำหรับศึกษา การศึกษาข้อปฏิบัติ ที่พึงศึกษาการฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา 3 อย่างคือ 1) อธิศีลสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางประพฤติ (ทางกายวาจา) อย่างสูง 2) อธิจิตตสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง คือ ศึกษาเรื่องจิตอบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ 3) อธิปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

ความสำคัญของไตรสิกขา

ไตรสิกขานั้นเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์คือการจัดตั้งระบบระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ซึ่งเนื้อหาสาระที่สำคัญของไตรสิกขานั้นได้สอดแทรกอยู่ในหลักธรรมต่าง ๆ เช่น โอวาทปาติโมกข์ ด้วยเหตุนี้ โดยจำแนกพุทธโอวาทที่แสดงถึงความสำคัญของไตรสิกขาออกเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของภิกษุและบุคคลทั้งหลาย ดังปรากฏในอนุพุทธสูตรว่า ด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุ สิ้นภพว่าภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งตลอดธรรม 4 ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่รอนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ ธรรม 4 ประการ อะไรบ้าง คือ อริยศีล อริยสมาธิ อริยปัญญา และอริยวิมุตติ เราถอนภพได้แล้ว ภพเนตติสิ้น ไปแล้วธรรมเหล่านี้ คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและวิมุตติอันยอดเยี่ยมพระโคตมผู้มีศรัทธาแล้ว ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อความรู้ยิ่ง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 1 : 1-2)

2. ไตรสิกขารากฐานที่สำคัญของพระวินัย ดังปรากฏในวัชชีปุตตสูตรว่า พระพุทธองค์ทรงให้คำแนะนำภิกษุรูปหนึ่งว่า หากเธอไม่อาจประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทที่บัญญัติไว้ได้ครบถ้วนบริบูรณ์ก็ให้พึงศึกษาปฏิบัติในสิกขา 3 เพื่อการละระคายโทษ โมหะทำให้ผู้ไม่ประกอบ อุกุศลกรรม เพราะสิกขา 3 ประการนี้เป็นที่รวมของสิกขาบทนั่นเอง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 85 : 310-311)

3. ไตรสิกขาเป็นกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการพื้นฐาน ในการฝึกพฤติกรรมที่ดีของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น ดังที่แสดงในปฐมสิกขาสูตร ว่าภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ศีล ทำพอประมาณในสมาธิ และปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระโสดาบัน หรือเป็นพระสกทาคามี ขณะที่ภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล และสมาธิทำพอประมาณในปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระอนาคามี ส่วนภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 87 : 312-314)

พุทธทาสภิกขุ (2549) กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้พอสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรม ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องไม่มีปัญญาแก่ฝ่ายใด จัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรมคือ สร้างมนุษยธรรมขึ้นมาแล้วเสริมมนุษยธรรมให้ก้าวหน้า ก้าวหน้าไปนับตั้งแต่वालสะสัญญาตญาณอย่างสัตว์แล้วก็มีความคิดนึกอย่างมนุษย์ก็เป็น มนุษยธรรม ก็ส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ดังนั้นเป้าหมายของการศึกษา ก็คือการพัฒนามนุษยธรรมให้มันมาในทิศทางที่ถูกต้อง คือละอหังการ ละความเห็นแก่ตัว กิเลสไม่อาจจะเกิดบุคคลก็จะมีสันติสุขสังคมก็จะมีสันติภาพนี่คือ เป้าหมายของการศึกษา

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2544) กล่าวถึงความสำคัญของไตรสิกขาไว้พอสรุปได้ว่า ไตรสิกขานี้ เมื่อนำมาแสดงเป็นคำสอนในภาคปฏิบัติต่างๆ ไปได้ปรากฏในหลักที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ (พุทธโอวาทที่เป็นหลักใหญ่ 3 อย่าง) คือ 1. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทั้งทางกาย ทางวาจา จัดเป็น ศีล 2. การบำเพ็ญความดีให้เพียงพร้อมจัดอยู่ในการปฏิบัติจิตขั้นที่เรียกว่า สมาธิ 3. การทำจิตของตนให้ผ่องใส จัดเป็นการฝึกปฏิบัติในขั้นสูงสุด เรียกว่า ปัญญา

พระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต) (2548) ได้กล่าวถึงความสำคัญของไตรสิกขา หรือ (การศึกษา) ที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ว่า การศึกษา หมายถึง การเรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ เพราะได้รับการพัฒนาทั้งทางกาย และทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีจิตใจที่เปี่ยมล้นด้วยปัญญา จึงเป็นอิสระหลุดพ้นจากการบีบคั้นของอำนาจกิเลส ตัณหา ดังคำกล่าวที่ว่า “ทุกข์มีเพราะยึดทุกข์ยึดเพราะอยาก ทุกข์มากเพราะพลอยทุกข์น้อยเพราะหยุด ทุกข์หลุดเพราะปล่อย” เมื่อปล่อยวางแล้วย่อมหลุดพ้นทุกข์ และพบความสุขสงบคือสันติ ดังนั้น มนุษย์ที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนา จึงหมายถึง ผู้บรรลุวิมุตติ คือ เป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเพราะฉะนั้น วิมุตติจึงเป็นเป้าหมายของการศึกษาตามหลักไตรสิกขาตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สมาธิที่มีศีลอบรมแล้วย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก ปัญญา ที่มีสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มากจิตที่มีปัญญาอบรมแล้วย่อมหลุดพ้นจากอาสวะ โดยชอบ” ความหลุดพ้นนี้ก็คือ วิมุตติซึ่งเป็นบรมสันติ

เมื่อคนเราบรรลุถึงวิมุตติแล้วถือว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เรียกว่า พระอเสขะ หมายถึง ผู้จบการศึกษาสูงสุดในพระพุทธศาสนาความสำคัญของไตรสิกขาที่นำมาแสดงข้างต้นนั้นเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ไตรสิกขา เป็นหลักคำสอนสอนทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกทุกคนควรนำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดีงามเพื่อจัดปรับเตรียมสภาพชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมและพร้อมที่จะเป็นอยู่ปฏิบัติกิจและดำเนินการต่าง ๆ เพื่อก้าวหน้าไปอย่างได้ผลดีที่สูงสุดจุดหมายของชีวิตของบุคคลขององค์กรของชุมชนตลอดจนสังคมและประเทศชาติต่อไป

ความหมายของทุนมนุษย์

ทุนมนุษย์ หมายถึง ผลรวมของทักษะ ความรู้ความสามารถ และคุณสมบัติเฉพาะ ส่วนบุคคลโดยเกิดจากการเสริมสร้าง สั่งสม และรวบรวมมาตั้งแต่เยาว์วัย เริ่มจากครอบครัวสังคม โรงเรียนและสถานการศึกษา ในระดับต่างๆ รวมถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์ผ่านกิจกรรมทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ยิ่งมนุษย์มีโอกาสได้มีการเรียนรู้และสะสมประสบการณ์มากเท่าใดก็จะมีทุนมนุษย์มากขึ้นเท่านั้น (ศิริภัสสรศรีวงศ์ทองดี, 2557) ทุนมนุษย์เป็นสินทรัพย์ประเภทหนึ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากตัวตนของมนุษย์ ทุนมนุษย์จึงถูกใช้เพื่อสร้างประโยชน์และเพิ่มผลตอบแทนให้กับเฉพาะเจ้าของทุนเท่านั้น (Park, 2004) ดังนั้น ทุนมนุษย์จึงเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีความสำคัญสามารถนำมาสร้างคุณค่าให้แก่องค์กร ทำให้องค์กรเกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน (ประไพทิพย์ ลือพงษ์, 2555) สำหรับประเทศไทยเริ่มได้ยินคำว่า “ทุนมนุษย์” เป็นครั้งแรกประมาณปี พ.ศ. 2544 (จรัสศักดิ์ คงคาสวัสดิ์, 2550) และมีแนวคิดการมองทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถว่าเป็นสินทรัพย์ที่มีค่าเพื่อการลงทุน สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่องค์กรทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากที่สุดขององค์กรในบรรดาปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐานทั้งหมดได้แก่ คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องจักร (สาคร สุขศรีวงศ์, 2551) แตกต่างจากแนวคิดการจัดการทุนมนุษย์เป็นองค์ประกอบหนึ่งของทุนทางปัญญา โดยที่ทุนทางปัญญาประกอบด้วย 1) ทุนมนุษย์ 2) ทุนโครงสร้าง และ 3) ทุนลูกค้า ทุน

มนุษย์เป็นสินทรัพย์ส่วนบุคคลที่มีความสำคัญเพราะสามารถสร้างคุณประโยชน์ให้แก่องค์กร การพัฒนาทุนมนุษย์จึงมีบทบาทสำคัญต่อการเพิ่มผลการดำเนินงานให้กับองค์กร ได้แก่ การเพิ่มความสามารถในการทำกำไร การเพิ่มความสามารถในการชำระหนี้ การจัดการสินทรัพย์ให้มีประสิทธิภาพ และความสามารถในการพัฒนาด้านอื่นๆ ต่อไปในอนาคต (Lv & Han, 2015) องค์กรควรให้ความสำคัญในการพัฒนาและฝึกอบรมพนักงาน เพื่อให้พนักงานทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมายตามแผนที่ได้วางไว้ (กัลย์ ปิ่นเกษร, 2560) ทั้งนี้เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน องค์กรสามารถใช้ตัวชี้วัดทุนมนุษย์ระดับองค์กรแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อวิเคราะห์รายงานผลการดำเนินงาน การวางแผน และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับกลยุทธ์และบริบทขององค์กรได้อย่างเหมาะสม

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาประเทศให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและยั่งยืน จำเป็นต้องพิจารณาถึงการกำหนดนโยบาย แผนงานและมาตรการต่าง ๆ อันจะส่งผลให้ประเทศเกิดการขับเคลื่อนและพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการ และสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งนั่นคือการพัฒนา “มนุษย์” ในประเทศให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพ เพราะเป็นผู้รับผลประโยชน์ และผลกระทบต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ควรคำนึงถึงทุกมิติอย่างสมดุล ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ หมายรวมถึงการมีภาวะสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรม รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี มีความสามารถในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข (นภสร นิละไพจิตร และคณะ, 2561: 689) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2554: 51) ได้แบ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) ทรัพยากรมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือเป็นทุน เป็นปัจจัยในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และ (2) การพัฒนามนุษย์ในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของตนเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมี จุดหมายคือ ความสุข อิสระภาพความดีความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล ซึ่งจำเป็นต้องมีการพัฒนา เพื่อให้มีคุณภาพดีขึ้นทั้งในด้านร่างกายและจิตใจไปพร้อมๆ กัน นอกจากนั้น จะต้องให้มนุษย์มีความรู้คู่กับ คุณธรรมด้วย จึงจะเป็นคนที่สมบูรณ์หรือความเป็นมนุษย์ออกไปอยู่ในสังคมได้ (อำนาจ เจริญศิลป์, 2553: 206) การพัฒนาบุคลากร เป็นการเพิ่มทักษะด้วยการฝึกอบรม เพื่อให้ปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง ตามพยายามใด ๆ ที่จะทำให้สมรรถภาพเชิงสร้างสรรค์ของแต่ละคนสอดคล้องกับงานในหน้าที่ เพื่อให้สามารถสร้างกิจกรรมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างดี เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมให้ตอบสนองความต้องการของการพัฒนาคนในองค์กรและสังคม (Flippo, 2001: 8; Megginson, 2009; 307; Nadler, 2008: 12) สรุปได้ว่า หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามีความเชื่อไปในทิศทางเดียวกัน คือเชื่อในศักยภาพในความสามารถของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพในตนเอง มนุษย์พร้อมที่พัฒนาได้ มนุษย์ประเสริฐเพราะการฝึกฝนพัฒนา และมนุษย์มีความจำเป็นต้องพัฒนา เพราะหากไม่พัฒนาอาจมีชีวิตอยู่ไม่รอดและอาจเป็นโทษภัย แก่สรรพชีวิตและสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย

การพัฒนามนุษย์ในศตวรรษที่ 21

การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตที่ดั่งงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการ

ดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์ รวมถึงการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานให้มีความเกื้อกูลต่อกันและกระบวนการที่สำคัญในการศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้บริบูรณ์ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ด้วยปัญญา เพื่อพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายสูงสุดในปัจจุบันและอนาคต หลักการสอนแบบไตรสิกขานี้ ประกอบด้วยสิกขา 3 ประการดังนี้ (1) ศีลสิกขา คือข้อปฏิบัติสำหรับใช้อบรมทางด้านความประพฤติ (2) จิตตสิกขา คือข้อปฏิบัติสำหรับอบรมจิตให้เกิดสมาธิ (3) ปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับอบรมปัญญาให้รู้แจ้งตามความเป็นจริง จึงอธิบายได้ดังนี้

ศีลสิกขา

สิกขา คือศีล หรือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมทางความประพฤติอย่างสูง อันได้แก่ข้อปฏิบัติหรือศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพื่อให้สาวกหรือพุทธศาสนิกชนได้ยึดปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์ ดังนี้

1. ศีล 5 เป็นศีลที่ใช้สำหรับชาวบ้านผู้อยู่ครองเรือนทั่ว ๆ ไป หรือเรียกว่าศีลของคฤหัสถ์ทั่วไป บางทีเรียกว่า “นิจศีล” คือศีลที่รักษาไว้เป็นประจำ

2. ศีล 8 เป็นศีลสำหรับคฤหัสถ์ หรือฆราวาส ผู้ตั้งใจปฏิบัติให้สูงขึ้นจากศีล 5 เป็นศีลสำหรับคฤหัสถ์หรือฆราวาส ผู้ตั้งใจปฏิบัติให้สูงขึ้นจากศีล 5 เรียกว่า ศีล 8

3. ศีล 10 เป็นศีลสำหรับสามเณรและผู้บวชที่อายุไม่ถึง 20 ปี หรืออายุถึงแล้ว แต่ยังมีได้ขอบวชเป็นพระภิกษุ

4. ศีล 227 เป็นศีลสำหรับพระภิกษุ ถือเป็นข้อปฏิบัติที่ละเอียดลงไป คือการถือปฏิบัติ ศีล 5 ศีล 8 และศีล 10 นี้เอง เพียงแต่เป็นข้อปฏิบัติที่แยกย่อยละเอียดลงไป ผู้ถือปฏิบัติจะต้องสำรวมระวังมิให้เกิดการละเมิด หากละเมิดแล้ว เรียกว่าต้องอาบัติ คือต้องรับโทษ ซึ่งถือเป็นโทษทางใจ ผู้ละเมิดย่อมรู้เอง เห็นเองได้ ทรงบัญญัติไว้เป็นกลุ่มตามความหนักเบา

5. ศีล 311 เป็นศีลสำหรับภิกษุณี แม้ปัจจุบันภิกษุณีจะไม่ได้มีแล้วก็ตาม แต่ได้รับการบัญญัติไว้เป็นสิกขาบท

สมาธิสิกขา

สิกขา คือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิต เพื่อให้เกิดคุณคือเกิดสมาธิอย่างสูง คือการกำหนดจิตให้แน่วแน่มั่นคง อันเป็นหลักแห่งการควบคุมจิตมิให้ฟุ้งซ่าน และต้องควบคุมตนมิให้ตกไปในทางแห่งความเสื่อมเสีย นั่นคือการกำหนดจิตของตนให้อยู่ในจุดใดจุดหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น ลมหายใจเรียก “อานาปานสติสมาธิ” หรือ “กำหนดจิตการเดินจงกรม” เป็นต้น

ปัญญาสิกขา

คำว่า “ปัญญา” ตามรูปศัพท์แปลว่า ความรู้ทั่วหรือความรู้แจ้งสภาพต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ปัญญาสิกขา คือการกระทำให้เกิดความรู้เห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็นปัญญา จำแนกตามแหล่งเกิดมีดังนี้ คือ (1) สุตมยปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากได้รับจากการฟัง (2) จินตมยปัญญา คือปัญญาเกิดจากการคิด และ (3) ภาวนามยปัญญา คือปัญญาอันเกิดจากการอบรมจิต

ไตรสิกขากับการพัฒนามนุษย์ในศตวรรษที่ 21

บทบาทไตรสิกขาในฐานะเป็นขบวนการฝึกปฏิบัติ 3 ด้านไตรสิกขา เป็นระบบปฏิบัติที่มุ่งในแง่การใช้งานเป็นการนำเอาองค์ของมรรคออกมาเป็นขบวนการวิธีปฏิบัติที่มีขั้นตอนต่างๆ ทำให้บุคคลผู้นั้นรู้จักบังคับ

ควบคุมตนเอง รู้จักคิดรู้จักพิจารณาเกี่ยวกับพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเป็นการเริ่มจากความสัมพันธทางสังคมเข้าไปหาในตัวบุคคล สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การประยุกต์ในการพัฒนาทางด้านร่างกาย (หมวดที่ 1 อธิศีลสิกขา คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ) ไตรสิกขาคงก้าวจากความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามลำดับระหว่างองค์ธรรมออกมาสู่การฝึกคนเป็นขั้นเป็นตอนจากส่วนที่หยาบไปหาส่วนที่ละเอียดหรือจากส่วนที่เป็นรูปเป็นร่างจัดการง่ายไปสู่สิ่งที่ประณีตลึกซึ้ง มองไม่เห็นยากที่จะควบคุมจัดการคือ เริ่มด้วยฝึกกาย วาจา เข้าไปหาจิต และปัญญา

2. การประยุกต์ในการพัฒนาทางด้านจิตใจ (หมวดที่ 2 อธิจิตตสิกขา คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ) การควบคุมกิริยาอาการให้อยู่ในภาวะถนัดหรือเหมาะสมที่สุดแก่งานเป็นอธิศีลสิกขา การทำจิตใจให้ตั้งมั่นแน่วแน่ (อยู่กับงานคืออารมณ์ที่กำหนด) มุ่งมั่นในการปฏิบัติอย่างมีความสุข

3. การประยุกต์ในการพัฒนาทางด้านปัญญา (หมวดที่ 3 อธิปัญญาสิกขา คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ) การใช้ปัญญา หรือความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้น เป็นไปอยู่ในเวลานั้น ให้เกิดคุณค่าอย่างเหมาะสม

ไตรสิกขาเป็นระบบการฝึกอบรมที่เป็นเชิงปฏิบัติผู้ฝึกอบรมอยู่ในช่วงตอนใดของไตรสิกขาจะเป็นขั้นศีลก็ตาม ขั้นสมาธิก็ตาม ขั้นปัญญาก็ตาม การทำหน้าที่ขององค์มรรค หรือการปฏิบัติองค์มรรคทุกข้อตั้งแต่ สัมมาทิฐิ ถึงสัมมาสมาธิ ย่อมดำเนินอยู่เรื่อยไปตลอดเวลาทุกช่วงตอน การกล่าวออกมาว่าเป็นขั้นศีล ขั้นสมาธิ หรือขั้นปัญญา การทำหน้าที่แห่งองค์ธรรมภายในของมรรค คือ เมื่อประพติมิศีล ใจก็มีสมาธิเมื่อใจมีสมาธิ การคิดก็ได้ปัญญา พอได้ปัญญาก็กลายเป็นสัมมาทิฐิ องค์แรกของมรรค สัมมาทิฐิก็ส่งทอดแก่สัมมาสังกัปปะๆ ก็นำทางแก่สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะตามหลักความสัมพันธ์ระหว่างองค์มรรค กลายเป็นการช่วยให้เกิดศีลแล้ว สืบทอดต่อๆ กันไปอีกพร้อมกับทำให้คุณภาพทั้งของการฝึกอบรมและทั้งขององค์ธรรมทั้งหลายประณีตเข้มแข็งยิ่งขึ้นเรื่อยๆ พระพุทธศาสนามีหลักปฏิบัติให้คนไปไกลกว่าเรื่องศีลธรรมไปไกลจนถึงกับสามารถกำจัดความหม่นหมองทุกชนิดที่เหลือวิสัยที่ศีลธรรมจะกำจัดได้ เช่น ความยุ่งยากใจเป็นส่วนตัว ความทุกข์ในใจอันเกิดจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และกิเลสชั้นละเอียด ซึ่งไม่อยู่ในวิสัยที่ศีลธรรมทั้งหลายจะช่วยกำจัดให้ได้จะพ้นทุกข์ได้ ก็ต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา และอะไรเป็นเหตุให้ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้มีขึ้น เกิดขึ้น ในตัวบุคคล เหตุปัจจัยให้เกิดไตรสิกขาได้ดังนี้ การมีขึ้นของไตรสิกขา เริ่มแรก คือ ศีล เหตุปัจจัยส่วนนี้คือ การคบภักตยามิตร (สัตบุรุษที่บริบูรณ์) ผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเฝ้าระวังด้วยซาบซึ้ง ภูมิใจการได้คบผู้รู้และดีพร้อมจะได้รับแต่สิ่งที่มีประโยชน์ยอมทำให้ได้ฟัง (สัตธรรมบริบูรณ์) ได้เล่าเรียน ปรโตโฆสะ ทำให้เกิดศรัทธา ย่อมมีฉันทะหรือความพอใจออกเดินทางแห่งการพ้นทุกข์ เชื้อกรรมและผลของกรรม จะไม่ยอมทำความชั่วทางกาย วาจา การไม่ทำความชั่วนั้นยอมเข้าไปในการสාරวมกาย วาจาใจ ที่เรียกว่า อินทริยสังวร ระมัดระวังป้องกันอาสวะที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ละอาสวะที่เกิดขึ้นแล้วด้วยสังวร คือ ความสำรวม การสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพราะจิตนี้เอง จึงเป็นเหมือนอย่างสัตว์ 6 จำพวกที่ตื่นรณกวัดแกว่งกระสับกระส่ายไปต่างๆ เพื่ออารมณ์ทางทวารทั้ง 6 นี้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นศีลก็ได้ เป็น สมาธิก็ได้ เป็นปัญญาก็ไม่ได้ ถ้าไม่มีการสำรวม การสำรวมกาย วาจา ใจ กายก็สุจริต วาจาก็สุจริต ใจก็สุจริต ที่เรียกว่า สุจริต 3 ศีลได้เกิดขึ้นในตัวบุคคลแล้วในการสำรวมอายตนะทั้งหกด้วยสติสัมปชัญญะ การกำหนดรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้น ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ พร้อมทั้งมีความเพียรในการกำหนดด้วยสติ วิริยะ ความเพียร เป็นความอาจหาญ แก่กล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่า ควรแก่การบรรลุถึงถ้าวิริยะเกิดขึ้น แก่เขาแล้วแม้ได้ยินว่าจุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลายาวนานเท่านั้น ปี

เท่านั้นเดือน เขาก็ไม่ท้อถอย กลับเห็นเป็น สิ่งท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จจึงเพียรนั่ง เพียรเดิน เพียรกำหนด โดยไม่ขาดระยะอย่าง ต่อเนื่อง เป็นเหตุให้เกิดสมาธิ สมาธิก็จะเกิดขึ้นจากความเพียรและ สติสัมปชัญญะนี้เอง การได้ยินได้ฟังได้ศึกษาที่เรียกว่า สุตะ มาก่อนเพื่อ ได้มีความรู้ในการปฏิบัติและเพื่อมา ปฏิบัติวิธีการกำหนดครูปณามที่เป็นปัจจุบัน พร้อมทั้งจิตก็ได้พิจารณาเมื่อ โยนิโสมนสิการกำลังทำงานอยู่ สติก็ จะยังอยู่ด้วยไม่หลงลอยหลุดไปไตรสิกขาเป็นการฝึกอบรมเพื่อพัฒนา 3 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้าน จิตใจ (สมาธิ) และด้าน ความรู้ความคิด (ปัญญา) ไตรสิกขานี้มีเนื้อหาครอบคลุมมรรคมีองค์แปดทั้งหมด หน้าที่ ของไตรสิกขาในฐานะเป็นพหุลาภุสาสนี คือ เป็นคำพร่ำสอนไว้เป็นอันมากดังปรากฏว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เป็น พื้นฐานส่งเสริมกัน คือ ศีลเป็นพื้นฐานส่งเสริมจิต (สมาธิ) จิตเป็นพื้นฐานส่งเสริมปัญญา บุคคลผู้มีความพร้อม สำรวมในศีล อบรมจิตจนตั้งมั่น เจริญปัญญาย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย ศีลเป็นปฏิบัติต่อการก้าวล่วง ของกิเลส (วิตกกัมภีเลส) เพราะสมาธิเป็นปฏิบัติต่อกิเลสที่กลุ้มรุม (ปริยภูฐานกิเลส) เพราะปัญญาเป็น ปฏิบัติต่อออนุสัยกิเลส

บทสรุป

บทบาทของไตรสิกขาในฐานะเป็นขบวนการให้เกิดวิปัสสนาญาณ เป็นการศึกษาและพัฒนาบุคคล 3 ด้าน คือ ศีลสิกขา ในด้านของศีลสิกขา คือ ต้องศึกษาในเรื่องศีล คือเจตนาที่จะงดเว้นไม่ละเมิดข้อห้ามด้าน ภาย ด้านวาจา ให้รักษาความเป็นปกติของความเป็นมนุษย์ผู้ซึ่งมีใจสูงหรือ อาจกล่าวได้ว่า ในด้านนี้เป็นการ พัฒนาในเรื่องของพฤติกรรม โดยมีส่วนสำคัญที่ควรเน้น คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือโลกแห่งวัตถุ หรืออาจกล่าวว่าเป็นการรู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใน การรับรู้ โดยไม่เกิดผลเสียหรือเกิดโทษ แต่ให้เกิดผลดีส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มี ประสิทธิภาพในการใช้งานให้เท่าเทียมกันให้หูฟังเป็นๆ อยู่ในหลักของอินทรีย์สังวรนั่นเอง การเสพการบริโภค ปัจจุบัน 4 การใช้ประโยชน์จากวัตถุจากอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยปัญญา ที่รู้ เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริง ตามความเป็นจริงของรูปนาม ให้ได้คุณภาพชีวิตไม่หลงไปกับคุณค่าเทียมตามค่านิยมที่ผิด ๆ เสียคุณภาพชีวิต เรียกว่า ง่าย ๆ ว่า กินเป็นบริโภคเป็นใช้เป็นเริ่มด้วยการกินพอดี อันเป็นการปฏิบัติตามหลัก ของโภชนาเมตตัญญู ตา พฤติกรรม จนเกิดปัญหาเป็นที่เข้าใจและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทาง สังคมและโลก เช่น การอยู่ร่วมกัน ในทางสังคมโดยไม่เบียดเบียนก่อความทุกข์ความเดือดร้อน หรือก่อเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อน มนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูล ดำรงตนอยู่ในกรอบของศีล ดำเนินชีวิตตามหลักของศีลให้ความร่วมมือกับการ รักษากติกาของสังคม กฎเกณฑ์หรือ กฎหมาย ระเบียบ แบบแผนของสังคมและวัฒนธรรมที่ตนอาศัยอยู่ รวมกันได้อย่างมีความสุข

เอกสารอ้างอิง

- กัลย์ ปิ่นเพชร. (2560). ทุนมนุษย์: ตัวชีวิตทุนมนุษย์ระดับองค์การ. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราช ภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 11(2).
- ดำรงศักดิ์ คงคาสวัสดิ์. (2550). *ทุนมนุษย์: การกำหนดตัวชีวิตเพื่อพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริม เทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- ประไพทิพย์ ลือพงษ์. (2555). การพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีสมรรถนะความสามารถในการแข่งขัน. *วารสารนัก บริหาร*, 32(4).

วารสารครุพัฒนาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 : เมษายน – มิถุนายน 2568

- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2546). *ทิศทางการศึกษาไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2544). *พุทธธรรม (ฉบับเดิม)* (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพุทฺธโฆษาจารย์ (พระคณฺธจนาจารย์). (2538). *วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 1* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระอุปติสสเถระ. (2548). *วิมุตติมรรค* (แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). *การศึกษาสมบูรณ์แบบ: คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด*. กรุงเทพฯ: อุษาการพิมพ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- ศิริภัสสรค์ วงศ์ทองดี. (2557). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สาคร สุขศรีวงศ์. (2551). *การจัดการ: จากมุมมองนักบริหาร* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Park, W. J. (2004). *Human capital & economic growth in Japan*. Japan: Institute of Developing Economies Japan External Trade Organization.

การบริหารความเสี่ยงที่เกิดขึ้นของโรงเรียนขนาดเล็ก Managing the risks of small schools

กชภัทร์ สงวนเครือ

หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

Kotchaphat Sanguankhruea

Master of Education Program in Buddhist Educational Administration

Email: dr.kot2510@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ความเสี่ยง และแนวทางการบริหารจัดการความเสี่ยงของโรงเรียนขนาดเล็กในประเทศไทย ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการกระจายโอกาสทางการศึกษาในพื้นที่ชนบทและห่างไกล โดยพบว่าโรงเรียนขนาดเล็กต้องเผชิญกับความท้าทายหลายด้าน ทั้งจำนวนนักเรียนที่ลดลงงบประมาณจำกัด การขาดแคลนครู ความซับซ้อนของการบริหารจัดการ และความสัมพันธ์กับชุมชนที่อ่อนแอ ปัญหาเหล่านี้ก่อให้เกิดความเสี่ยงในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านวิชาการ บุคลากร การเงิน และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย บทความเสนอให้ใช้แนวทางการบริหารความเสี่ยงตามกรอบแนวคิดสากล เช่น ISO 31000 และวงจร PDCA เพื่อให้การบริหารเป็นระบบ ยืดหยุ่น และสามารถตอบสนองต่อปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเสนอแนวทางการบริหารใน 5 ด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการเชิงระบบ การจัดการทรัพยากรและงบประมาณ การพัฒนาศักยภาพบุคลากร การสร้างความร่วมมือกับชุมชน และการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้แก่โรงเรียนขนาดเล็ก และยกระดับคุณภาพการศึกษาในระยะยาวอย่างเป็นรูปธรรม.

คำสำคัญ: การบริหาร; ความเสี่ยง; โรงเรียนขนาดเล็ก

Abstract

This article aims to study and analyze the problems, risks, and risk management approaches of small schools in Thailand, which serve as key mechanisms for expanding educational opportunities in rural and remote areas. It was found that small schools face multiple challenges, including declining student enrollment, limited budgets, teacher shortages, complex administrative tasks, and weak community engagement. These issues generate risks across various dimensions, such as academics, human resources, finances, and stakeholder participation. The article proposes the adoption of risk management frameworks based on international standards, such as ISO 31000 and the PDCA cycle, to ensure that school administration is systematic, flexible, and responsive to problems effectively. Five key areas of management are suggested 1. Systematic administration, 2. Resource and budget management, 3. Personnel capacity development, 4, Community collaboration, and 5. The use of technology and innovation. These approaches aim to strengthen and sustain small schools and concretely improve the quality of education in the long term.

Keywords: Administration; Risk; Small-sized School

บทนำ

ในปัจจุบัน ระบบการศึกษาของประเทศไทยเผชิญกับความท้าทายหลากหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนขนาดเล็กซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกล หรือชนบท ยังมีบทบาทสำคัญในการขยายโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตาม โรงเรียนเหล่านี้กลับประสบกับปัญหาหลากหลายที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาและการดำเนินงานของโรงเรียนในภาพรวม ปัญหาสำคัญที่โรงเรียนขนาดเล็กต้องเผชิญ ได้แก่ จำนวนนักเรียนที่ลดลง งบประมาณที่จำกัด การขาดแคลนครูในบางสาขาวิชา ความล่าช้าในการจัดสรรทรัพยากร และข้อจำกัดในการบริหารจัดการ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิด “ความเสี่ยง” ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและประสิทธิภาพของการบริหารสถานศึกษา ทั้งในมิติด้านวิชาการ การบริหารบุคลากร การเงิน การบริหารทั่วไป และความสัมพันธ์กับชุมชน การบริหารความเสี่ยงจึงกลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา โดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก ที่ต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่ไม่แน่นอนและทรัพยากรที่จำกัด การบริหารความเสี่ยงอย่างเป็นระบบและมียุทธศาสตร์ จะช่วยให้สามารถคาดการณ์และจัดการกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความเสียหาย และเพิ่มโอกาสในการพัฒนาโรงเรียนให้ยั่งยืน อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า โรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมากยังขาดแนวทางในการบริหารความเสี่ยงอย่างชัดเจน ขาดเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินความเสี่ยง และขาดการบูรณาการการบริหารความเสี่ยงเข้ากับแผนพัฒนาสถานศึกษา ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถจัดการกับปัญหาได้อย่างทันที่ และไม่สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทยยังคงมีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชนบทและพื้นที่ห่างไกลที่โรงเรียนขนาดเล็กเป็นกลไกสำคัญในการจัดการศึกษาให้ทั่วถึงและเท่าเทียม อย่างไรก็ตาม โรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมากต้องเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น จำนวนนักเรียนที่ลดลง ครูไม่ครบชั้น งบประมาณจำกัด และทรัพยากรไม่เพียงพอ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการจัดการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562) ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้ได้สร้าง “ความเสี่ยง” ที่อาจกระทบต่อความสามารถในการดำเนินงานและการพัฒนาของโรงเรียน ทั้งในด้านคุณภาพทางวิชาการ ความมั่นคงขององค์กร และความไว้วางใจจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การบริหารความเสี่ยง (Risk Management) จึงเป็นแนวทางสำคัญในการช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถวิเคราะห์ คาดการณ์ และจัดการกับปัญหาได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ (International Organization for Standardization [ISO], 2018) แนวคิดการบริหารความเสี่ยงถูกนำมาใช้ในภาคการศึกษาเพื่อรับมือกับความไม่แน่นอนที่เกิดจากทั้งปัจจัยภายนอก เช่น นโยบายรัฐ เศรษฐกิจ หรือภัยพิบัติ และปัจจัยภายใน เช่น บุคลากร งบประมาณ หรือกระบวนการบริหารจัดการ การประยุกต์ใช้กระบวนการบริหารความเสี่ยงที่มีมาตรฐาน เช่น วงจร PDCA หรือแนวทางตาม ISO 31000 ช่วยให้โรงเรียนสามารถวางแผน แก้ไข และพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องและมีทิศทาง (Hopkin, 2017) อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาภาคสนามพบว่า โรงเรียนขนาดเล็กในหลายพื้นที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์ความเสี่ยงส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ไม่มีแผนความเสี่ยงระยะยาว และไม่มี การติดตาม ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ไม่สามารถบริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (วงเดือน อุดม, 2563)

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบของความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในโรงเรียนขนาดเล็ก พร้อมเสนอแนวทางการบริหารความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ โดยอิงจากกรอบแนวคิดด้านการบริหารความเสี่ยงขององค์กรสากล เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถปรับใช้ในการวางแผนและตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพและความมั่นคงของสถานศึกษาในระยะยาว รวมทั้งบทความทางวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการบริหารความเสี่ยงของโรงเรียนขนาดเล็ก รวมถึงปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการความเสี่ยงอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อนำเสนอแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพของโรงเรียนขนาดเล็กในการรับมือกับความเสี่ยงทั้งภายในและภายนอกองค์กร อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืนในอนาคต

แนวคิดของการจัดการศึกษา

สำหรับแนวคิดของการจัดการศึกษาคือกรอบความคิด ทฤษฎี หรือแนวทางที่นำมาใช้ในการวางแผน ดำเนินการ และประเมินผลการจัดการศึกษา เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียนและสังคมโดยรวม โดยแนวคิดเหล่านี้มีความหลากหลายตามบริบทของเวลา สังคม และปรัชญาทางการศึกษา ซึ่งสามารถสรุปแนวคิดสำคัญ ๆ ได้ดังนี้

1. แนวคิดพัฒนานิยม (Developmentalism)

แนวคิดนี้เน้นการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนตามธรรมชาติ โดยเชื่อว่าผู้เรียนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง หากได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสม บทบาทของครูจึงเป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) มากกว่าผู้ถ่ายทอดความรู้

2. แนวคิดปรัชญาพิพากษนิยม (Critical Pedagogy)

เสนอโดย Paulo Freire เน้นให้การศึกษาเป็นเครื่องมือของการปลดปล่อยทางปัญญาและสังคม ผู้เรียนควรมีบทบาทในการตั้งคำถาม วิเคราะห์ และเปลี่ยนแปลงสังคม ไม่ใช่เพียงแค่รับความรู้จากผู้สอน

3. แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)

การศึกษาควรเปิดโอกาสให้ทุกคนเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ไม่จำกัดเพียงแคในวัยเรียน การเรียนรู้อาจเกิดในรูปแบบที่เป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการ เช่น จากประสบการณ์ ชุมชน หรือเทคโนโลยี

4. แนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Education)

เน้นการพัฒนาผู้เรียนในทุกมิติ ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และจิตวิญญาณ การจัดการศึกษาต้องเชื่อมโยงกับชีวิตจริงและส่งเสริมความสัมพันธ์กับตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติ

5. แนวคิดการจัดการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-Centered Approach)

การจัดการศึกษาควรมุ่งพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้มากที่สุด โดยเน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การเรียนรู้เชิงรุก และการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในกระบวนการเรียนรู้

6. แนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อความเสมอภาคและความยุติธรรม (Equity and Social Justice in Education)

แนวคิดนี้มุ่งลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน แต่ละกลุ่ม เช่น ผู้พิการ เด็กชายขอบ หรือโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมในการเข้าถึงคุณภาพการศึกษา

โดยสรุป แนวคิดของการจัดการศึกษามีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับจุดเน้นและบริบทของการพัฒนา แนวคิดเหล่านี้สามารถนำมาใช้ร่วมกันอย่างผสมผสาน เพื่อออกแบบการศึกษาที่มีคุณภาพ ยั่งยืน และตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง

ปัญหาของการบริหารโรงเรียนขนาดเล็ก

1. ปัญหาด้านขนาดของโรงเรียนและการจัดชั้นเรียน

โรงเรียนขนาดเล็กมักมีจำนวนนักเรียนไม่ถึง 120 คน ทำให้ไม่สามารถจัดชั้นเรียนได้ครบทุกระดับ ส่งผลให้ต้องจัดการเรียนการสอนแบบรวมชั้น ซึ่งกระทบต่อคุณภาพการเรียนรู้ และภาระของครูที่ต้องสอนหลายระดับพร้อมกัน

2. ปัญหาด้านครูและบุคลากร

ครูในโรงเรียนขนาดเล็กต้องสอนหลายวิชา หรือรับภาระหน้าที่ที่เกินขอบเขตความเชี่ยวชาญ เช่น การบริหารจัดการงบประมาณ งานธุรการ และงานประกันคุณภาพ ทำให้ครูไม่มีเวลาเพียงพอในการเตรียมการสอนหรือพัฒนาตนเอง

3. ปัญหาด้านงบประมาณและทรัพยากร

เนื่องจากการจัดสรรงบประมาณในประเทศไทยใช้เกณฑ์ตามจำนวนนักเรียน โรงเรียนขนาดเล็กจึงได้รับงบประมาณน้อย ไม่เพียงพอสำหรับการจัดซื้อสื่อการเรียนรู้ ปรับปรุงอาคารสถานที่ หรือจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียน

4. ปัญหาด้านการบริหารจัดการ

ผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กต้องปฏิบัติหน้าที่หลายบทบาทในเวลาเดียวกัน เช่น ครูใหญ่, ครูผู้สอน, หัวหน้างานต่าง ๆ ขาดทีมบริหาร ขาดการวางแผนพัฒนาระยะยาว และขาดข้อมูลประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบาย

5. ปัญหาด้านความสัมพันธ์กับชุมชนและการมีส่วนร่วม

โรงเรียนขนาดเล็กบางแห่งประสบปัญหาการขาดความร่วมมือจากชุมชน เนื่องจากการย้ายถิ่นฐานของประชากร หรือความไม่เชื่อมั่นในคุณภาพการศึกษา ส่งผลให้ชุมชนไม่สนับสนุน ส่งผลต่อการพัฒนาโรงเรียนอย่างยั่งยืน

โดยสรุป การบริหารโรงเรียนขนาดเล็กในประเทศไทยเผชิญกับข้อจำกัดทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ทั้งในด้านบุคลากร งบประมาณ โครงสร้างองค์กร และความเชื่อมั่นของชุมชน ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาโดยรวม หากไม่มีการวางแผนและสนับสนุนอย่างเป็นระบบ โรงเรียนขนาดเล็กอาจไม่สามารถดำรงอยู่ได้ในระยะยาว

แนวทางการแก้ไขความเสี่ยงของการบริหารโรงเรียนขนาดเล็ก

สำหรับแนวทางการบริหารจัดการความเสี่ยงที่เกิดขึ้นกับโรงเรียนขนาดเล็กของไทยที่กำลังประสบอยู่นั้น ขอเสนอหลักการและแนวทางดังต่อไปนี้

1. แนวทางด้านการบริหารจัดการเชิงระบบ

1.1 พัฒนาระบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม โดยให้ครู ชุมชน และหน่วยงานในพื้นที่มีบทบาทในการตัดสินใจ เช่น คณะกรรมการสถานศึกษา

1.2 ใช้แนวคิด School-Based Management (SBM) หรือ การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เพื่อให้การบริหารมีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อปัญหาเฉพาะของพื้นที่

1.3 จัดทำ แผนบริหารความเสี่ยงประจำปี ที่ชัดเจน พร้อมระบบติดตาม ประเมิน และรายงานผลต่อผู้เกี่ยวข้อง

2. แนวทางด้านการจัดการทรัพยากรและงบประมาณ

2.1 รวมพลังกับโรงเรียนใกล้เคียงในรูปแบบ “เครือข่ายโรงเรียน” เพื่อใช้ทรัพยากรร่วมกัน เช่น ครูเฉพาะทาง อุปกรณ์ หรือการอบรม

2.2 จัดทำ แผนการใช้จ่ายงบประมาณที่โปร่งใสและมีประสิทธิภาพ พร้อมจัดลำดับความสำคัญในการใช้ทรัพยากรที่จำกัด

3. แนวทางด้านบุคลากร

3.1 ส่งเสริมให้ครูมีทักษะหลากหลาย (Multitasking) โดยจัดอบรมเพิ่มศักยภาพ เช่น การสอนแบบบูรณาการ หรือการใช้เทคโนโลยี

3.2 สร้างระบบ พี่เลี้ยง (Mentor) สำหรับครูใหม่ หรือครูที่รับผิดชอบหลายหน้าที่ เพื่อแบ่งเบาภาระและลดความเครียด

3.3 ผลักดันให้มี สวัสดิการหรือแรงจูงใจพิเศษ แก่ครูและผู้บริหารที่ทำงานในพื้นที่ห่างไกลหรือโรงเรียนขนาดเล็ก

4. แนวทางด้านการสื่อสารและสร้างความร่วมมือกับชุมชน

4.1 ส่งเสริมบทบาทของ ชุมชนท้องถิ่น ในการสนับสนุนทรัพยากร การจัดกิจกรรม และการดูแลนักเรียนร่วมกับโรงเรียน

4.2 จัดกิจกรรม ประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจ เกี่ยวกับสถานะ ความสำคัญ และคุณค่าของโรงเรียนขนาดเล็กต่อชุมชน

4.3 ใช้ การศึกษาตามบริบทชุมชน (Context-based Learning) เพื่อให้โรงเรียนมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับท้องถิ่น

5. แนวทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม

5.1 นำเทคโนโลยีมาช่วยเสริมการเรียนการสอน เช่น e-learning, LMS หรือบทเรียนออนไลน์จากหน่วยงานรัฐ

5.2 ใช้เทคโนโลยีในการ บริหารจัดการโรงเรียน เช่น ระบบสารสนเทศด้านนักเรียน งบประมาณ และบุคลากร

5.3 ส่งเสริมให้ครูและนักเรียน มีทักษะด้านดิจิทัล เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

บทสรุป

ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือชนบท กำลังเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างรุนแรง เช่น จำนวนนักเรียนที่ลดลง งบประมาณและทรัพยากรที่จำกัด การขาดแคลนครูเฉพาะทาง และข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความไม่แน่นอนดังกล่าวก่อให้เกิด “ความเสี่ยง” ในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการ บุคลากร การเงิน หรือความสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งส่งผลต่อเสถียรภาพและความยั่งยืนของ

โรงเรียนในระยะยาว การบริหารความเสี่ยงจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้บริหารโรงเรียนต้องให้ความสำคัญ เพื่อวิเคราะห์ คาดการณ์ และรับมือกับปัญหาอย่างมีระบบ โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้แนวทางตามมาตรฐานสากล เช่น ISO 31000 หรือ PDCA ที่ช่วยให้การบริหารจัดการมีทิศทางและต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาในภาคสนามพบว่า โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่ยังขาดองค์ความรู้ ความเข้าใจ และเครื่องมือที่ใช้ในการบริหารความเสี่ยงอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการปัญหายังเป็นลักษณะเฉพาะหน้าและไม่มีแผนระยะยาว ดังนั้น บทความนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์รูปแบบความเสี่ยงของโรงเรียนขนาดเล็ก และนำเสนอแนวทางการบริหารความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ โดยอิงจากแนวคิดการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นความเสมอภาคและการมีส่วนร่วม รวมถึงเสนอแนวทางการบริหารใน 5 ด้าน ได้แก่ ระบบการบริหารจัดการ ทรัพยากรและงบประมาณ บุคลากร ความสัมพันธ์กับชุมชน และเทคโนโลยี ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของโรงเรียนขนาดเล็กในการปรับตัวและพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืนในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- บุญทัน ดอกไธสง. (2561). การจัดสรรงบประมาณโรงเรียนขนาดเล็ก: ปัญหาและแนวทางแก้ไข. *วารสารการบริหารการศึกษา*, 15(3), 66–78.
- วงเดือน อุดม. (2563). การบริหารความเสี่ยงของสถานศึกษาขนาดเล็กในพื้นที่ภูเขา. *วารสารวิจัยการบริหารการศึกษา*, 14(2), 45–58.
- วราภรณ์ คงอินทร์. (2563). รูปแบบการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กอย่างมีประสิทธิภาพ. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 42(1), 101–118.
- ศิริพร ชัยประเสริฐ. (2563). บทบาทของครูในโรงเรียนขนาดเล็ก: ความท้าทายและข้อเสนอเชิงนโยบาย. *วารสารครุศาสตร์*, 48(2), 85–102.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). *รายงานสถานภาพโรงเรียนขนาดเล็ก*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). *รายงานสถานภาพโรงเรียนขนาดเล็ก*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Continuum.
- Hopkin, P. (2017). *Fundamentals of risk management: Understanding, evaluating and implementing effective risk management* (5th ed.). London: Kogan Page.
- International Organization for Standardization (ISO). (2018). *ISO 31000:2018 Risk management – Guidelines*. Geneva: ISO.
- Miller, R. (2007). What is holistic education? *Encounter: Education for Meaning and Social Justice*, 20(3), 5–12.
- OECD. (2012). *Equity and quality in education: Supporting disadvantaged students and schools*. Paris: OECD Publishing.
- Piaget, J. (1977). *The development of thought: Equilibration of cognitive structures*. New York: Viking Press.

UNESCO. (2015). *Rethinking education: Towards a global common good?* Paris: UNESCO Publishing.

UNESCO. (2021). *Small schools in rural areas: Challenges and solutions*. Paris: UNESCO Publishing.

Wiggins, G., & McTighe, J. (2005). *Understanding by design*. Alexandria, VA: ASCD.

กิจกรรมแนะนํานอกชั้นเรียน: กลไกและเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน
แบบองค์รวมในศตวรรษที่ 21

Outside Classroom Guidance Activities: Critical Mechanisms and Tools for Holistic
Student Development in the 21st Century

เจษฎา บุญมาโฮม

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Jesada Boonmahome

Doctoral student in Educational Psychology and Guidance, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: krutonpsy@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้นำเสนอกิจกรรมแนะแนวในและนอกชั้นเรียนเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องวางแผนร่วมกันตั้งแต่ออกแบบระบบแนะแนวของสถานศึกษา โดยกิจกรรมแนะนํานอกชั้นเรียนเกิดจากข้อจำกัดของกิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนที่ไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนได้ครบทุกมิติ จำเป็นต้องขยายประสบการณ์การเรียนรู้สู่บริบทจริง

การศึกษาพบว่า ความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของกิจกรรมทั้งสองรูปแบบส่งผลให้ขาดการบูรณาการและความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ไม่สามารถพัฒนาทักษะชีวิต อาชีพ และทักษะทางสังคมอารมณ์ของผู้เรียนได้อย่างสมบูรณ์ แนวทางพัฒนาระบบแนะแนวนั้นการออกแบบที่มีเป้าหมายชัดเจน บูรณาการเทคโนโลยี และสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การปรับมุมมองให้เห็นความสำคัญของกิจกรรมแนะนํานอกชั้นเรียนในฐานะกลไกและเครื่องมือที่จำเป็นในระบบแนะแนว จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาผู้เรียนให้พร้อมรับความท้าทายในศตวรรษที่ 21

คำสำคัญ: กิจกรรมแนะแนว; กิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียน; กิจกรรมแนะนํานอกชั้นเรียน

Abstract

This academic article explores the implementation of guidance activities both inside and outside the classroom as an integrated and continuous process that requires collaborative planning from the initial design of the school's guidance system. In-class guidance activities alone are often constrained in their ability to foster students' development in all dimensions. As such, it is essential to expand learning experiences into real-world contexts through out-of-class guidance activities.

The study reveals that misconceptions regarding the relationship between in-class and out-of-class guidance activities result in a lack of integration and continuity in practice. This disconnect undermines the comprehensive development of students' life skills, career readiness, and socio-emotional competencies. The proposed framework for enhancing school guidance systems emphasizes goal-oriented design, the integration of digital technology, and

the establishment of collaborative networks. Reframing the perception of out-of-class guidance activities as essential mechanisms within the guidance system is key to improving the overall effectiveness of student development. Such an approach equips learners with the necessary skills to navigate and thrive amidst the complex challenges of the 21st century.

Keywords: Guidance Activities; Classroom Guidance Activities; Outside Classroom Guidance Activities

บทนำ

การพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศต้องเริ่มจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนสังคมและเศรษฐกิจ ดังที่โฮจิมินห์ (ศรีพิพัฒน์, 2553) ได้กล่าวไว้ว่า “หากต้องการพัฒนาประเทศให้เห็นผลในสองปี ให้สร้างตึกและถนนหนทาง แต่หากต้องการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน ต้องสร้างการศึกษา” คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่าการลงทุนด้านการศึกษาคือการวางรากฐานสู่ความมั่นคงและมั่งคั่งของประเทศในระยะยาว

แนวทางการพัฒนาการศึกษามีหลากหลายวิธี แต่วิธีที่ได้รับการยอมรับและนำมาใช้ในระบบการศึกษาส่วนใหญ่คือการพัฒนาผู้เรียนในสองมิติหลัก ได้แก่ การพัฒนาการเรียนรู้ และการพัฒนาคุณภาพชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551) มิติหลังนี้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยเฉพาะในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว กระบวนการหนึ่งที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนอย่างมีระบบ คือ กิจกรรมแนะแนว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 และยังคงได้รับการบรรจุในหลักสูตรมาโดยตลอด เนื่องจากกิจกรรมแนะแนวมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมทักษะชีวิต การวางแผนอนาคต การปรับตัวทางสังคม และการพัฒนาอารมณ์ของผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) อย่างไรก็ตาม การดำเนินกิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้เรียนในยุคปัจจุบัน เมื่อโลกการศึกษาถูกพลิกโฉมด้วยเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์และเศรษฐกิจดิจิทัล จึงเกิดคำถามสำคัญว่า กิจกรรมแนะแนวควรปรับบทบาทอย่างไรให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เนื่องจากผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ต้องการทักษะที่หลากหลายมากกว่าที่ระบบการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมจะสามารถตอบสนองได้เพียงลำพัง ดังนั้น การขยายบทบาทของกิจกรรมแนะแนวไปสู่นอกชั้นเรียนจึงเป็นทางเลือกที่น่าสนใจและจำเป็นอย่างยิ่งในปัจจุบัน

บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการแนะแนวในภาพรวม โดยอธิบายมิติทัศน์ของการแนะแนว กิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียน และการเชื่อมโยงไปสู่กิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียน ซึ่งมีศักยภาพในการเสริมสร้างทักษะชีวิต การเรียนรู้นอกระบบ และการเตรียมความพร้อมสู่โลกอาชีพในอนาคต การตระหนักถึงบทบาทใหม่ของกิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียนในฐานะกลไกสนับสนุนหลักของระบบแนะแนว จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้เรียน และนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

การแนะแนว

การแนะแนว (guidance) คือ ศาสตร์การเสริมสร้างความเป็นมนุษย์ด้วยกระบวนการช่วยเหลือที่เป็น

ระบบและต่อเนื่อง ซึ่งดำเนินการโดยผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ เพื่อส่งเสริมให้บุคคลเข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อม พัฒนาศักยภาพการตัดสินใจและการวางแผน และสามารถปรับตัวดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข ครอบคลุมมิติการศึกษา อาชีพ และการดำเนินชีวิตส่วนตัวและสังคม ดังนั้น การแนะแนวจึงเป็นศาสตร์หรือแก่นหลักของกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน

การนำเสนอโมเดลของศาสตร์การแนะแนวมีแก่นนำเสนอด้วยสูตรสำเร็จของการดำเนินการแนะแนว 2:3:3:5 ดังนี้ (สุภาวดี โพธิยะราช, 2554)

2 คือ รูปแบบหรือวิธีการดำเนินการแนะแนว ประกอบด้วย 1) การแนะแนวรายบุคคล และ 2) การแนะแนวรายกลุ่ม/การแนะแนวกลุ่ม แบ่งเป็นการแนะแนวกลุ่มย่อยมีจำนวนสมาชิกหรือผู้เรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมไม่เกิน 12-15 คน และการแนะแนวกลุ่มใหญ่ที่มีจำนวนสมาชิกหรือผู้เรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่า 12 คน ขึ้นไป โดยการเลือกใช้การแนะแนวรูปแบบใดจะมีวัตถุประสงค์ แนวคิด และข้อจำกัดในการเลือกดำเนินการ

3 ตัวแรกคือ ขอบข่ายหรือประเภทของการแนะแนว ประกอบด้วย 3 ด้านคือ 1) การแนะแนวการศึกษา 2) การแนะแนวอาชีพ และ 3) การแนะแนวส่วนตัวและสังคม โดยการแนะแนวทั้ง 3 ด้านจะไม่สามารถแยกออกจากกันได้และเป็นพลวัตของการแนะแนวที่ช่วยเกื้อกูลให้บุคคลเจริญงอกงาม

3 ตัวหลังคือ เป้าหมายของการแนะแนวมี 3 ด้านคือ การแก้ไขปัญหา การป้องกันปัญหา และการส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน

5 คือ การจัดบริการแนะแนว ประกอบด้วย 1) บริการสำรวจผู้เรียนเป็นรายบุคคล เป็นวิธีการเพื่อรู้จักทำความเข้าใจผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ทำให้การจัดบริการการแนะแนวได้อย่างถูกต้อง 2) บริการสนเทศ เป็นการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ตรงตามความต้องการ ทันสมัย และถูกต้อง เพื่อใช้เป็นต้นทุนในการดำเนินชีวิต 3) บริการให้การปรึกษา เป็นการดำเนินการสื่อสารด้วยกระบวนการจิตวิทยาการให้การปรึกษาเพื่อช่วยให้ผู้เรียน/ผู้รับการปรึกษาเข้าใจและหาแนวทางเพื่อเผชิญปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้สัมพันธภาพที่เป็นกัลยาณมิตร 4) บริการจัดวางตัวบุคคล เป็นกระบวนการเติมเต็มประสบการณ์ที่สอดคล้องกับจำเป็นกับผู้เรียนในมิติที่จำเป็น/ต้องการ ในลักษณะได้รู้ได้เห็นได้ทดสอบปฏิบัติเพื่อเกิดความพร้อมมากที่สุด และ 5) บริการติดตามและประเมินผล เป็นการตรวจสอบเพื่อพัฒนาปรับปรุงกระบวนการที่จัดให้กับผู้เรียนและความสำเร็จของผู้เรียนที่ได้รับประสบการณ์ การดำเนินการทั้ง 5 บริการเป็นภารกิจหลักของครูแนะแนว/ครูผู้ปฏิบัติหน้าที่แนะแนว ซึ่งการดำเนินการจัดบริการแนะแนวต้องใช้หลักการจัดจิตวิทยาการแนะแนว ได้แก่ หลักการด้านพฤติกรรมศาสตร์ พัฒนาการมนุษย์ ความหลากหลายของผู้เรียน ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาการแนะแนวและการให้การปรึกษา การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาตนเองเพื่อการเปลี่ยนแปลงตนสู่ความองงามของชีวิต และจรรยาบรรณการแนะแนวและการให้การปรึกษา

กิจกรรมแนะแนว

เครื่องมือสำคัญในการจัดบริการแนะแนวคือ กิจกรรมแนะแนว เพราะเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อแก้ไขป้องกัน และส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักการของการแนะแนวส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณภาพชีวิตงดงาม ทั้งนี้ Schmidt (2013) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมแนะแนวกับการแนะแนวว่า กิจกรรมแนะแนวเป็นส่วนหนึ่งของบริการแนะแนวที่ช่วยให้ผู้เรียนได้สำรวจและพัฒนาตนเองผ่านประสบการณ์ตรง โดยเชื่อมโยงกับบริการหลัก 5 ประการ ได้แก่ บริการสำรวจผู้เรียนเป็นรายบุคคล บริการสนเทศ บริการให้การ

ปรึกษา บริการจัดวางตัวบุคคล และบริการติดตามและประเมินผล

1. ความหมายของกิจกรรมแนะแนว กิจกรรมแนะแนวเป็นเครื่องมือและส่วนประกอบสำคัญของการแนะแนว กิจกรรมแนะแนวคือ กระบวนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ออกแบบอย่างเป็นระบบและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานหลักการจิตวิทยาและแนะแนว เพื่อพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ครอบคลุมมิติด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม การศึกษา และอาชีพ กิจกรรมแนะแนวจึงเป็นมวลประสบการณ์ที่มุ่งเน้นคุณภาพชีวิต โดยคำนึงถึงบริบทที่บุคคลต้องปฏิสัมพันธ์ เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญและปรับตัวต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในรูปแบบที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง กิจกรรมแนะแนวจึงเป็นทั้งเครื่องมือและวิธีการหลักในการพัฒนาผู้เรียนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพและสมดุล

2. ประเภทของกิจกรรมแนะแนว การจำแนกประเภทของกิจกรรมแนะแนวสามารถจำแนกได้หลายประการขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจำแนกประเภท นำเสนอได้ดังนี้

2.1 การจำแนกประเภทโดยความนิยม นักแนะแนวมักจำแนกประเภทของกิจกรรมแนะแนวตามความนิยมออกเป็น 2 ลักษณะคือ กิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนและกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน ซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียดต่อไป

2.2 การจำแนกประเภทตามทัศนะของนักวิชาการด้านการแนะแนว เรียม ศรีทอง (2562) และ อัมเรศ เนตาสีธิ (2563) ได้จำแนกประเภทของกิจกรรมแนะแนวออกเป็น 3 ประเภทคือ

2.2.1 กิจกรรมแนะแนวรายบุคคล เป็นมวลประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นอย่างเป็นระบบที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสนองตอบความต้องการหรือความจำเป็นสำหรับผู้รับบริการรายบุคคลโดยใช้หลักการ วิธีการ และเทคนิคทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการแนะแนว กำหนดกิจกรรมโดยให้บริการครอบคลุมการพัฒนาส่วนตัวและสังคม การพัฒนาทางการศึกษา และการพัฒนาทางอาชีพ

2.2.2 กิจกรรมแนะแนวกลุ่ม เป็นมวลประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมแนะแนวที่เน้นการจัดการกิจกรรมเพื่อให้ข้อมูลหรือประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนชีวิต โดยใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประยุกต์ใช้ข้อมูลพัฒนาทักษะ ความงอกงาม

2.2.3 กิจกรรมแนะแนวที่เป็นโครงการพิเศษ เป็นมวลประสบการณ์ที่กำหนดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบเพื่อให้บริการผู้เรียนที่มีความจำเป็นหรือมีความต้องการแตกต่างจากผู้เรียนรายบุคคลหรือรายกลุ่ม กิจกรรมแนะแนวประเภทนี้อาจต้องการเวลา โอกาส หรือแหล่งการเรียนรู้ที่เหมาะสม

สรุปได้ว่า กิจกรรมแนะแนวเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาความเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น ตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ แก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และพัฒนาศักยภาพตนเองได้อย่างเหมาะสมตามบริบทของชีวิตและสังคม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ สามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จในทุกมิติของชีวิต

กิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียน

บุคคลส่วนใหญ่มักเข้าใจว่ากิจกรรมแนะแนวคือ ชั่วโมงแนะแนวในชั้นเรียนเท่านั้น ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวถูกต้องแต่ไม่ครอบคลุมทั้งหมด เนื่องจากกิจกรรมแนะแนวประกอบด้วยกิจกรรมทั้งในและนอกชั้นเรียน กิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง นำเสนอได้ดังนี้

1. ความหมายของกิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียน กิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียน (Classroom Guidance Activities) หมายถึง กระบวนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ มี

จุดมุ่งหมายชัดเจน และดำเนินการอย่างต่อเนื่องภายในบริบทห้องเรียน โดยครูแนะแนวหรือครูที่ได้รับมอบหมาย กิจกรรมนี้มุ่งพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม 3 ด้านหลัก คือ การศึกษา อาชีพ และส่วนตัวสังคม การจัดกิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนดำเนินการผ่านการบูรณาการ 3 องค์ประกอบสำคัญ คือ การให้ข้อมูลสารสนเทศที่จำเป็น การเสริมสร้างทักษะชีวิตที่สำคัญ และการพัฒนาเจตคติที่เหมาะสม

ทั้งนี้ กิจกรรมแนะแนวนั้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มุ่งสร้างประสบการณ์ตรง และออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนและสังคม เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเอง สามารถตัดสินใจและวางแผนชีวิตได้อย่างเหมาะสม และมีความพร้อมในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพและความสุขในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

2. ลักษณะของกิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียน สรุปได้ดังนี้

2.1 กิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนมีลักษณะสำคัญที่โดดเด่น คือ การเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตด้วยการผสมผสานหลักการและกระบวนการแนะแนวเข้ากับการเรียนการสอนอย่างกลมกลืน ซึ่งเกิดจากการบูรณาการองค์ประกอบสำคัญสามประการ ได้แก่ การให้ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ การพัฒนาทักษะชีวิตที่จำเป็น และการปลูกฝังเจตคติที่เหมาะสม กิจกรรมเหล่านี้มุ่งจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลายและเป็นแบบฝึกหัดการดำเนินชีวิต เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและสัมผัสประสบการณ์ตรง โดยคำนึงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน และมุ่งปลูกฝังนิสัยรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต อันเป็นทักษะสำคัญในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การจัดกิจกรรมแนะแนวจึงช่วยเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนอย่างรอบด้านและยั่งยืน

2.2 เมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ของกิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนอย่างลึกซึ้ง พบว่า มีเป้าหมายครอบคลุมการพัฒนาผู้เรียนใน 3 มิติหลักที่เชื่อมโยงกัน ประการแรก มุ่งเน้นการพัฒนาส่วนตัวและสังคม โดยช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในตนเอง เรียนรู้การจัดการอารมณ์และความเครียด เสริมสร้างทักษะการปรับตัวและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ รวมถึงปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ตามบริบทของสังคมไทย ประการที่สอง มุ่งพัฒนาด้านการศึกษา ด้วยการให้ข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับทางเลือกและโอกาสทางการศึกษา ส่งเสริมกระบวนการวางแผนและตัดสินใจเลือกแนวทางการศึกษาที่สอดคล้องกับศักยภาพของตน พัฒนาทักษะการเรียนรู้และกลวิธีการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนสร้างเจตคติที่ดีต่อการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และประการสุดท้าย มุ่งเตรียมความพร้อมด้านอาชีพ โดยให้ข้อมูลที่ทันสมัยเกี่ยวกับโลกของงานและแนวโน้มตลาดแรงงานทั้งในปัจจุบันและอนาคต ช่วยให้ผู้เรียนได้สำรวจความถนัด ความสนใจ และบุคลิกภาพที่สัมพันธ์กับการประกอบอาชีพ ฝึกฝนทักษะสำคัญที่จำเป็นสำหรับการทำงานในศตวรรษที่ 21 และสร้างเจตคติที่ดีต่อการทำงานและการวางแผนเส้นทางอาชีพอย่างมีความรับผิดชอบ วัตถุประสงค์ทั้งสามด้านนี้ทำงานประสานกันเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนเติบโตเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ มีความพร้อมรับมือกับความท้าทายในอนาคต และสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

2.3 รูปแบบของกิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนมีความหลากหลายและยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามจุดประสงค์การเรียนรู้และธรรมชาติของผู้เรียน โดยอาจจัดในรูปแบบของการจัดกิจกรรมให้ความรู้และข้อมูลสารสนเทศที่จำเป็น การอภิปรายกลุ่มที่เปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและมุมมองที่หลากหลาย การปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มที่ส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือและการทำงานเป็นทีม การทดสอบและประเมินคุณลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองมากขึ้น การจัดกิจกรรมบทบาทสมมติและสถานการณ์จำลองที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์เสมือนจริง การเชิญวิทยากรและผู้เชี่ยวชาญมาแบ่งปัน

ประสบการณ์ตรง รวมถึงการจัดทัศนศึกษานอกสถานที่เพื่อเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมจริง

สรุปได้ว่า กิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมทั้งด้านการศึกษา อาชีพ และส่วนตัวสังคม โดยบูรณาการการให้ข้อมูล การเสริมสร้างทักษะชีวิต และการพัฒนาเจตคติที่เหมาะสม กิจกรรมแนะแนวจึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ต้องใช้ทั้งทฤษฎีและความเข้าใจในตัวผู้เรียนเพื่อวางรากฐานการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน

คำว่ากิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนเป็นคำที่ใช้สื่อสารเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมแนะแนวควบคู่กับกิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียน ดังนั้น ครูและบุคลากรทางการศึกษาจึงมักเข้าใจตรงกันว่า กิจกรรมแนะแนวที่จัดในสถานศึกษาคือ กิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนเป็นกิจกรรมที่จัดในคาบกิจกรรมแนะแนวตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นนอกเหนือกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน

จากการศึกษาเอกสารในต่างประเทศเกี่ยวกับกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนพบว่า ไม่ปรากฏการใช้คำว่ากิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนชัดเจน แต่มักเข้าใจตรงกันว่าเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรหรือกิจกรรมร่วมหลักสูตร โดยใช้คำว่า “Extracurricular Guidance” ใช้กับการแนะแนวที่เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยงานวิจัยของ Durlak & Weissberg (2007) เป็นจุดเริ่มของการพัฒนานักเรียนนอกเหนือจากการจัดกิจกรรมในชั้นเรียนกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยพบว่า 1) โปรแกรมที่มีประสิทธิผลมักมีลักษณะที่เรียกว่า “SAFE” ประกอบด้วย Sequential (มีลำดับขั้นตอนชัดเจน) Active (ใช้การเรียนรู้เชิงรุก) Focused (เน้นเวลาเพียงพอในการพัฒนาทักษะ) และ Explicit (มีเป้าหมายชัดเจน) หลักการนี้จึงนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน 2) ภายหลังการทดลองนักเรียนมี 2.1) ทักษะส่วนบุคคลและสังคม ได้แก่ การตัดสินใจ ความเห็นอกเห็นใจ และการควบคุมอารมณ์อย่างมีประสิทธิภาพ 2.2) เจตคติเชิงบวกต่อเพื่อน โรงเรียน และตนเอง 2.3) พฤติกรรมเสี่ยงลดลง เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว การหนีเรียน และ 2.4) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

นอกจากนี้ ยังมีการใช้คำว่า “Out-of-Classroom Counseling” เป็นการให้การปรึกษาที่เกิดขึ้นนอกห้องเรียน คำว่า “After-School Guidance/Counseling” เป็นการแนะแนวที่จัดขึ้นหลังเลิกเรียน คำว่า “Non-Classroom Guidance Services” เป็นการจัดบริการแนะแนวนอกเหนือจากในชั้นเรียน และ คำว่า “Informal Guidance” เป็นการแนะแนวที่เกิดขึ้นในบริบทไม่เป็นทางการและนิยมจัดนอกห้องเรียน

บริบทประเทศไทยผู้เขียนได้ศึกษาเอกสารตำราเกี่ยวกับการแนะแนวจำนวน 3 เล่ม คือ จิตวิทยาการแนะแนวโดยราตรี พัฒนรังสรรค์ หลักการแนะแนวโดยอนนต์ อนันตรังสี และเทคนิคจัดงานแนะแนวในโรงเรียนโดยสุโท เจริญ ซึ่งทั้ง 3 เล่มจัดพิมพ์ก่อน พ.ศ.2521 ซึ่งเป็นการกำหนดให้มีกิจกรรมแนะแนวในสถานศึกษาพบว่า ไม่ปรากฏคำว่า กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านจิตวิทยาการแนะแนว 3 ท่าน คือ เรียม ศรีทอง (2567) นิรนาท แสนสา (2567) และรับขวัญ ภูเขาแก้ว (2567) สรุปได้ว่า กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนไม่ปรากฏในเอกสารตำราวิชาการเด่นชัด แต่มักใช้สื่อสารเพื่อให้สะดวกและเข้าใจตรงกันในการปฏิบัติงานแนะแนวในยุคปัจจุบันที่ต้องพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านเพราะการจัดกิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุศักยภาพสูงสุดได้ การจัดกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นตามลำพังแต่เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์หลักของการแนะแนว โดยกิจกรรม

แนะแนวต้องมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับกิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียน กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนที่ปรากฏชัดเจนคือ การเชิญวิทยากรภายนอก การจัดนิทรรศการ หรือกิจกรรมที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ในห้องเรียน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะต่าง ๆ ของนักเรียน

ในบทความนี้ขอใช้คำว่า “Outside Classroom Guidance Activity” เพื่อสื่อความหมายของคำว่า กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน เพราะมีความหมายตรงตัวและเข้าใจง่าย สื่อความหมายถึงขอบเขตของกิจกรรมที่อยู่นอกพื้นที่ห้องเรียนแต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแนะแนว ทำให้มีความเป็นวิชาการเพียงพอสำหรับใช้ในบทความวิชาการ

1. ความหมายของกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน คำว่า กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน (Outside Classroom Guidance Activity) คือ กระบวนการทางการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือจากการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านการศึกษา อาชีพ สังคม และอารมณ์ กิจกรรมเหล่านี้มีความหลากหลายในรูปแบบ เช่น การเข้าค่าย การทัศนศึกษา การจัดนิทรรศการ และการให้บริการชุมชน ซึ่งล้วนเน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงและการมีส่วนร่วม มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ มีวัตถุประสงค์ชัดเจน และมีกระบวนการติดตามประเมินผล กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นพบศักยภาพของตนเอง พัฒนาทักษะการตัดสินใจและการแก้ปัญหา อีกทั้งยังเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวกับความท้าทายในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ความสำคัญของกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม โดยสามารถเติมเต็มข้อจำกัดของการแนะแนวแบบดั้งเดิมที่จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน ความสำคัญดังกล่าวมีหลากหลายมิติ ทั้งด้านการพัฒนาทักษะชีวิตที่จำเป็น การค้นพบและพัฒนาศักยภาพส่วนบุคคล การเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และการเตรียมความพร้อมสู่โลกภายนอก ในเชิงทฤษฎีพัฒนาการ กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของ Kolb และทฤษฎีพหุปัญญาของ Gardner ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาที่ซับซ้อน และความฉลาดทางอารมณ์

ผลกระทบเชิงประจักษ์และความสอดคล้องกับนโยบายการศึกษา

1) ผลต่อการพัฒนาผู้เรียนรอบด้าน งานวิจัยระดับนานาชาติและในประเทศไทยแสดงให้เห็นผลกระทบที่ชัดเจน โดย Durlak & Weissberg (2007) พบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนมีผลการเรียนสูงขึ้น 11% OECD (2021) รายงานว่านักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีทักษะทางอารมณ์และสังคมสูงกว่า 23% ขณะที่งานวิจัยในประเทศไทยพบว่ากิจกรรมแนะแนวกลุ่มช่วยลดพฤติกรรมก้าวร้าวได้ 42% และเพิ่มทักษะการแก้ปัญหาได้ถึง 37%

2) ความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การศึกษาและการพัฒนาประเทศ กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนสนับสนุนยุทธศาสตร์แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 โดยเฉพาะการพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัย และสอดคล้องกับนโยบาย Thailand 4.0 ที่ต้องการพัฒนากำลังคนที่มีศักยภาพสูง

3) การสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาและการพัฒนาหลักสูตรใหม่ กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคลและการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ โดยช่วยพัฒนาสมรรถนะสำคัญทั้งการจัดการตนเอง การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ผ่านกิจกรรมที่ออกแบบอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

กล่าวโดยสรุป กิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียนมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเติมเต็มกระบวนการเรียนรู้ให้สมบูรณ์ ทั้งในด้านองค์ความรู้ ทักษะชีวิต และคุณลักษณะส่วนบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่ตลาดแรงงานและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และต้องการทักษะที่หลากหลายนอกเหนือจากความรู้ทางวิชาการเพียงอย่างเดียว ข้อมูลเชิงประจักษ์สนับสนุนให้เห็นว่ากิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียนไม่เพียงส่งผลดีต่อการพัฒนาผู้เรียนในระยะสั้น แต่ยังมีผลกระทบระยะยาวต่อความสำเร็จในการศึกษา การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิต ตลอดจนเป็นกลไกและเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายการศึกษาของประเทศไทย ให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและสอดคล้องกับความต้องการของประเทศในศตวรรษที่ 21

3. ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนและกิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียน กิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนและกิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ทั้งสองรูปแบบต่างมีบทบาทเติมเต็มซึ่งกันและกันในกระบวนการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทั้งสองรูปแบบจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการวางแผนและดำเนินงานแนะแนวที่มีประสิทธิภาพ สรุปประเด็นได้ดังนี้

3.1 ความสัมพันธ์เชิงระบบและหน้าที่ กิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียนมีความสัมพันธ์เชิงระบบที่เกื้อหนุนกัน โดยกิจกรรมในชั้นเรียนซึ่งจัดขึ้นในเวลาเรียนตามหลักสูตรทำหน้าที่เป็นฐานรากในการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะพื้นฐานที่จำเป็น ขณะที่กิจกรรมนอกชั้นเรียนเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร ทำหน้าที่ต่อยอดและขยายผลการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงและการปฏิบัติ ความสัมพันธ์นี้สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้จากรู้อรรถมนฐานธรรม และจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ

3.2 ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการพัฒนาผู้เรียน การบูรณาการกิจกรรมแนะแนวทั้งสองรูปแบบสร้างกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องและลึกซึ้ง กิจกรรมในชั้นเรียนมุ่งเน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่น การวางแผนการศึกษาและอาชีพ ตลอดจนทักษะทางสังคม กิจกรรมนอกชั้นเรียนช่วยให้ผู้เรียนได้นำความรู้และทักษะเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง ซึ่งกระบวนการนี้ไม่เพียงช่วยเสริมสร้างความเข้าใจ แต่ยังช่วยให้ผู้เรียนค้นพบศักยภาพและความสนใจของตนเองผ่านประสบการณ์ตรง ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการนี้สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนในทุกมิติ ทั้งด้านสติปัญญา ร่างกาย จิตใจ และสังคม

3.3 ความสัมพันธ์เชิงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ กิจกรรมแนะแนวทั้งสองรูปแบบแม้จะมีวิธีการและบริบทที่แตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาผู้เรียนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพและเต็มศักยภาพ ทั้งการรู้จักและเข้าใจตนเอง การวางแผนการศึกษาและอาชีพ และการปรับตัวทางสังคม กิจกรรมในชั้นเรียนช่วยวางรากฐานความเข้าใจและทักษะที่จำเป็น ในขณะที่กิจกรรมนอกชั้นเรียนให้โอกาสในการทดลอง ค้นหา และยืนยันการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง ความสอดคล้องของเป้าหมายนี้ช่วยให้เกิดพลังเสริมในการพัฒนาผู้เรียน ทำให้ผลลัพธ์ที่ได้มีความลึกซึ้งและยั่งยืนกว่าการดำเนินกิจกรรมแบบแยกส่วน

3.4 ความสัมพันธ์เชิงตัวอย่างและการประยุกต์ใช้ ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมแนะแนวทั้งสองรูปแบบสามารถเห็นได้ชัดเจนจากตัวอย่างการนำไปใช้ เช่น ในด้านการแนะแนวอาชีพ กิจกรรมในชั้นเรียนอาจเริ่มจากการให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะอาชีพต่าง ๆ การประเมินความสนใจและความถนัด และการวิเคราะห์เส้นทางสู่อาชีพ จากนั้น กิจกรรมนอกชั้นเรียนจะต่อยอดด้วยการศึกษาดูงานในสถานประกอบการ การเชิญ

วิทยาการมาแบ่งปันประสบการณ์ หรือการจัดค่ายอาชีพที่ให้ผู้เรียนได้ทดลองปฏิบัติงานจริง ซึ่งกระบวนการนี้ช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งและสามารถตัดสินใจเลือกเส้นทางอาชีพได้อย่างมั่นใจมากขึ้น

โดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียนมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาและเติมเต็มซึ่งกันและกัน กิจกรรมในชั้นเรียนเปรียบเสมือนรากฐานที่มั่นคง ในขณะที่กิจกรรมนอกชั้นเรียนเป็นเหมือนการต่อยอดที่ช่วยให้ผู้เรียนเติบโตและพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ การออกแบบระบบและการดำเนินการแนะแนวที่มีประสิทธิภาพจึงต้องให้ความสำคัญกับการบูรณาการกิจกรรมทั้งสองรูปแบบอย่างสมดุลและสอดคล้องกัน เพื่อสร้างกระบวนการพัฒนาผู้เรียนที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และมีความหมายต่อชีวิต

4. แนวคิดทฤษฎีหลักที่สนับสนุนการจัดกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน สรุปได้ดังนี้ (นิตยา เรืองแป้น, 2553; เจษฎา บุญมาโฮม, 2564; พร่อมพิไล บัวสุวรรณ, 2567; Ranganathan & Wadhwa, 2017)

4.1 ทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ David Kolb พัฒนาทฤษฎีนี้โดยเสนอวงจรการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ ประสบการณ์เชิงรูปธรรม (ได้ลงมือทำจริง) การสะท้อนคิด (พิจารณาสิ่งที่ได้เรียนรู้) การสร้างความคิดรวบยอด (สรุปบทเรียน) และการทดลองปฏิบัติ (นำไปใช้) กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าสู่วงจรการเรียนรู้ผ่านสถานการณ์จริง เช่น การไปทัศนศึกษาในสถานประกอบการ การจัดนิทรรศการอาชีพ หรือการลงพื้นที่ชุมชน ซึ่งทำให้ความรู้มีความหมายและเชื่อมโยงกับชีวิตจริงได้ดีกว่าการเรียนแบบบรรยายในห้องเรียน

4.2 แนวคิดการพัฒนาทักษะทางสังคมและอารมณ์ กรอบแนวคิด CASEL ตามแนวคิดของ Durlak & Weissberg (2007) ที่เน้นการพัฒนา 5 ด้าน ได้แก่ การตระหนักรู้ตนเอง (รู้จักอารมณ์ จุดแข็ง จุดอ่อนของตน) การจัดการตนเอง (ควบคุมอารมณ์และพฤติกรรม) การตระหนักรู้ทางสังคม (เข้าใจมุมมองผู้อื่น) ทักษะความสัมพันธ์ (การสื่อสาร ทำงานร่วมกับผู้อื่น) และการตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน เช่น การทำงานกลุ่ม กิจกรรมค่าย หรือชมรมต่าง ๆ เป็นพื้นที่ปลอดภัยที่ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะเหล่านี้ในสถานการณ์จริง ซึ่งมีความซับซ้อนและท้าทายมากกว่าในห้องเรียน

4.3 ทฤษฎีความยืดหยุ่นทางจิตใจ ทฤษฎีนี้เน้นการพัฒนาความสามารถในการฟื้นตัวและเติบโตแม้ต้องเผชิญกับความยากลำบาก โดยอาศัยปัจจัยปกป้อง 3 ระดับ คือ ระดับบุคคล เช่น การมองโลกในแง่ดี ระดับความสัมพันธ์ เช่น ความผูกพันกับผู้ใหญ่ที่ห่วงใย และระดับชุมชน เช่น บริการสนับสนุนในโรงเรียน กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน เช่น การเข้าค่ายผจญภัย การแข่งขันต่าง ๆ มักมีความท้าทายที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการเผชิญและแก้ไขปัญหา พัฒนาความอดทน ความมุ่งมั่น และสร้างเครือข่ายสนับสนุนทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ

4.4 ทฤษฎีการกำกับตนเอง Ryan & Deci เสนอทฤษฎีที่เน้นความสำคัญของแรงจูงใจภายในและความต้องการพื้นฐานทางจิตวิทยา 3 ประการ คือ ความต้องการมีอิสระในการตัดสินใจ ความต้องการความสามารถ และความต้องการความสัมพันธ์กับผู้อื่น กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนที่ให้ผู้เรียนได้เลือกตามความสนใจ ได้พัฒนาทักษะจนเกิดความเชี่ยวชาญ และได้สร้างมิตรภาพกับเพื่อนและพี่เลี้ยง จะกระตุ้นแรงจูงใจภายในและความผูกพันในกิจกรรม ทำให้บุคคลเกิดความมุ่งมั่นและความสุขในการเรียนรู้ที่ยั่งยืนกว่า

4.5 แนวคิดการเรียนรู้ผ่านการให้บริการ เป็นการบูรณาการการเรียนรู้เชิงวิชาการกับการให้บริการชุมชน โดยผ่านกระบวนการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ ผู้เรียนไม่เพียงทำกิจกรรมจิตอาสา แต่ยังสามารถวิเคราะห์ประสบการณ์ เชื่อมโยงกับเนื้อหาในหลักสูตร และสะท้อนคิดถึงผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงที่

เกิดขึ้น กิจกรรมเช่น โครงการบริการชุมชน งานอาสาสมัคร หรือโครงการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาจิตสาธารณะ ความรับผิดชอบต่อสังคม และเห็นคุณค่าของตนเองผ่านการเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงบวก

4.6 ทฤษฎีการสร้างอาชีพ Mark Savickas พัฒนาทฤษฎีนี้ในช่วงต้นศตวรรษที่ 21 โดยมองว่าอาชีพไม่ใช่สิ่งที่ถูกค้นพบแต่เป็นสิ่งที่บุคคล “สร้าง” ขึ้นผ่านการให้ความหมายกับประสบการณ์ชีวิต ทฤษฎีนี้เน้นความสำคัญของตัวตนเชิงอาชีพ ความสามารถในการปรับตัว และการสร้างเรื่องราวชีวิตที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต กิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียน เช่น การทำโครงการอาชีพตามความสนใจ การสัมภาษณ์บุคคลในอาชีพต่าง ๆ การสังเกตการณ์ในสถานที่ทำงาน (job shadowing) ช่วยให้ผู้เรียนได้สร้างความหมายและเรื่องราวเกี่ยวกับอาชีพของตนเอง และพัฒนาทักษะการปรับตัวที่จำเป็นในโลกการทำงานที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

4.7 ทฤษฎีทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก Fred Luthans และคณะ นำเสนอแนวคิดการพัฒนาทุนทางจิตวิทยา 4 ด้าน ได้แก่ ความหวัง การมองโลกในแง่ดี ความยืดหยุ่นทางจิตใจ และการรับรู้ความสามารถของตนเอง กิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียนที่มุ่งเน้นการค้นหาจุดแข็ง การพัฒนาเป้าหมายที่ท้าทายแต่เป็นไปได้ การเผชิญความท้าทายและเรียนรู้จากความล้มเหลว และการสร้างมุมมองเชิงบวกต่อตนเองและอนาคต ช่วยเสริมสร้างทุนทางจิตวิทยาซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการศึกษาและการทำงาน

แนวคิดทฤษฎีทั้ง 7 ประการนี้ทำให้พื้นฐานทางวิชาการที่แข็งแกร่งสำหรับการออกแบบกิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างรอบด้านและสอดคล้องกับความต้องการในศตวรรษที่ 21

5. หลักการของกิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียน

หลักการพื้นฐานที่สำคัญประการแรกคือ การยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและความสมัครใจของผู้เรียน กิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงโดยการลงมือปฏิบัติจริง มากกว่าการรับฟังเพียงอย่างเดียว หลักการนี้สอดคล้องกับแนวคิดการเสริมพลังที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง พัฒนาทักษะการตัดสินใจและแก้ปัญหาด้วยตนเอง รวมถึงรับผิดชอบต่อการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง

หลักการประการที่สองคือ การพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ซึ่งคำนึงถึงการพัฒนาผู้เรียนในทุกด้านอย่างสมดุล ทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม คุณธรรม และจริยธรรม นักวิชาการทั้งสองท่านเห็นพ้องกันว่า กิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียนไม่ควรจำกัดอยู่เพียงด้านใดด้านหนึ่ง แต่ควรครอบคลุมการพัฒนาในมิติต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ทั้งการรู้จักตนเอง การเข้าใจผู้อื่น การพัฒนาทักษะชีวิต และการเตรียมความพร้อมด้านการศึกษาและอาชีพ

หลักการที่สามคือ ความยืดหยุ่นและความหลากหลาย ในการจัดกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักการตอบสนองความหลากหลายของมนุษย์ กิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียนควรมีความหลากหลายเพื่อตอบสนองต่อความแตกต่างของผู้เรียนทั้งในด้านความสนใจ ความถนัด และรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน และควรมีความยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของผู้เรียนได้

หลักการประการที่สี่คือ การบูรณาการความร่วมมือ ซึ่งเน้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งโรงเรียน ครอบครัว ชุมชน และภาคธุรกิจ กิจกรรมแนะแนวออกชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ไม่ใช่เป็นความรับผิดชอบของครูแนะแนวหรือ

โรงเรียนเพียงฝ่ายเดียว การสร้างเครือข่ายความร่วมมือจะช่วยให้กิจกรรมแนะแนวมีความหลากหลาย มีทรัพยากรที่เพียงพอ และสามารถเชื่อมโยงกับโลกภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

หลักการประการที่ห้าคือ การมีเป้าหมายที่ชัดเจนและการประเมินผลอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาตามข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์ ที่นักวิชาการส่วนใหญ่มักกล่าวว่า กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนควรมีการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ และมีกระบวนการประเมินผลที่สามารถสะท้อนผลลัพธ์ได้อย่างเป็นรูปธรรมสอดคล้องกับแผนการจัดกิจกรรมแนะแนวในสถานศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้สามารถปรับปรุงและพัฒนากิจกรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีหลักการอื่น ๆ ที่มีความสำคัญ เช่น หลักการป้องกันและแก้ไข ที่เน้นทั้งการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นและการแก้ไขปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ หลักการพัฒนาต่อเนื่อง ที่เน้นการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ โดยคำนึงถึงพัฒนาการตามช่วงวัยของผู้เรียน และหลักความเป็นกัลยาณมิตรที่เน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและไว้วางใจได้

โดยสรุป หลักการของกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพต้องยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน มีความยืดหยุ่นและหลากหลาย บูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และมีเป้าหมายที่ชัดเจนพร้อมทั้งระบบการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ หลักการเหล่านี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดทางจิตวิทยาและการศึกษาร่วมสมัย ที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 และสามารถประสบความสำเร็จทั้งในด้านการศึกษา อาชีพ และการดำรงชีวิตในสังคม

6. แนวทางการจัดกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพในโลกยุคใหม่ สรุปได้ดังนี้ (เรียมศรีทอง, 2567; นิรนาท แสนสา, 2567; รัชชวิญ ญาแก้ว, 2567; Ranganathan & Wadhwa, 2017)

6.1 วิเคราะห์บริบทสถานศึกษา สังคม และผู้เรียน และนโยบายด้านการศึกษา แล้วใช้กระบวนการมีส่วนร่วมพัฒนาหลักสูตรรายวิชา กิจกรรมแนะแนวรายวิชา จากนั้นออกแบบกิจกรรมแนะแนวเชิงระบบเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมแนะแนวในและนอกชั้นเรียน ตลอดจนบูรณาการงานแนะแนวและบริการแนะแนวกับโครงการและกิจกรรมในสถานศึกษาในลักษณะบูรณาการประจำกับการแนะแนว (R to R: Routine to Research)

6.2 การออกแบบกิจกรรมเชิงประสบการณ์จริง การสร้างประสบการณ์ตรงผ่านด้วยกระบวนการ job shadowing และค่ายพัฒนาทักษะอาชีพที่เน้นการลงมือปฏิบัติ รวมถึงการศึกษาดูงานที่มีกระบวนการสะท้อนคิดอย่างเป็นระบบ เป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพสูง เพราะการที่ผู้เรียนมีประสบการณ์กับอาชีพจริงอย่างน้อย 4 ครั้งก่อนจบการศึกษามักมีแนวโน้มของการมีอัตราการมีงานทำและรายได้ที่สูง การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจโลกของการทำงานจริงและมีข้อมูลที่เพียงพอในการตัดสินใจเลือกเส้นทางอาชีพได้อย่างมีคุณภาพ

6.3 การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมแนะแนว ทั้งแพลตฟอร์มออนไลน์ เทคโนโลยี VR/AR และแอปพลิเคชันสำรวจความถนัดและความสนใจ ช่วยเพิ่มการเข้าถึงและประสิทธิภาพของบริการแนะแนว การบูรณาการเทคโนโลยีจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญในการพัฒนา กิจกรรมแนะแนวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียนในโลกยุคดิจิทัล

6.4 ระบบพี่เลี้ยงและการโค้ช การพัฒนาระบบพี่เลี้ยงที่หลากหลาย ทั้งการเชื่อมโยงกับศิษย์เก่า ระบบเพื่อนช่วยเพื่อน และการโค้ชจากผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ช่วยสร้างการเรียนรู้ผ่านต้นแบบและการแบ่งปันประสบการณ์ เพราะโปรแกรมพี่เลี้ยงที่มีคุณภาพสามารถลดปัญหาพฤติกรรมและเพิ่มผลสัมฤทธิ์

ทางการเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ ความสัมพันธ์ระหว่างพี่เลี้ยงและผู้เรียนช่วยสร้างแรงบันดาลใจ ความมั่นใจ และเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และการประกอบอาชีพในอนาคต

6.5 กิจกรรมพัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 การจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ทั้งความคิดสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสื่อสาร เป็นแนวทางสำคัญในการเตรียมผู้เรียนให้พร้อมรับมือกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทักษะเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการทำงานและการใช้ชีวิตในอนาคต

6.6 การเรียนรู้ผ่านการบริการสังคม การบูรณาการการแนะแนวเข้ากับกิจกรรมบริการสังคม ผ่านโครงการจิตอาสาเชิงอาชีพ กิจกรรมพัฒนาชุมชน และโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะอาชีพควบคู่ไปกับจิตสาธารณะ ทั้งยังส่งผลทางบวกต่อเจตคติต่อตนเอง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความผูกพันกับชุมชน การเรียนรู้ในรูปแบบนี้ช่วยให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของอาชีพที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาสังคม และสร้างความตระหนักในความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

6.7 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งสถานประกอบการ สถาบันการศึกษา และชุมชน เป็นกลไกและเครื่องมือสำคัญในการระดมทรัพยากรและความเชี่ยวชาญเพื่อสนับสนุนกิจกรรมแนะแนว

6.8 การประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การมีระบบการประเมินผลที่เป็นระบบและต่อเนื่อง ทั้งการประเมินปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลลัพธ์ โดยใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของกิจกรรมแนะแนว โดยการประเมินผลต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมทุกมิติของการจัดกิจกรรมและนำไปปรับปรุงกิจกรรม การประเมินผลที่มีประสิทธิภาพช่วยให้เกิดการเรียนรู้ การปรับปรุง และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

6.9 การส่งเสริมความเท่าเทียมและการเข้าถึง การออกแบบกิจกรรมที่คำนึงถึงความหลากหลายของผู้เรียน การลดอคติทุกมิติในอาชีพ และการสนับสนุนผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ เป็นหลักการสำคัญในการสร้างโอกาสที่เท่าเทียมสำหรับผู้เรียนทุกคน การแนะแนวในศตวรรษที่ 21 ต้องมุ่งสู่การเป็นแนะแนวเพื่อทุกคนที่ตระหนักถึงความหลากหลายและตอบสนองความต้องการเฉพาะของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม การส่งเสริมความเท่าเทียมและการเข้าถึงจึงไม่เพียงเป็นประเด็นด้านจริยธรรม แต่ยังเป็นกลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ในสังคม

การจัดกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพในโลกยุคใหม่จำเป็นต้องบูรณาการแนวทางทั้ง 8 ประการข้างต้น โดยให้ความสำคัญกับการวางแผนอย่างเป็นระบบ ความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องบนฐานของข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้การแนะแนวนอกชั้นเรียนในบริบทไทยได้ดังนี้

1) การปรับใช้หลักการ SAFE ในบริบทไทย หลักการ SAFE ซึ่งเสนอโดย Durlak & Weissberg (2007) ต้องปรับให้เข้ากับบริบทไทย ดังนี้

1.1) ด้าน Sequential (การมีลำดับขั้นตอนชัดเจน) ควรออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับพัฒนาการตามช่วงวัยและความคาดหวังทางสังคมไทย เช่น เริ่มจากการสำรวจตนเองในระดับประถมศึกษาสู่การสำรวจอาชีพและการวางแผนการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา

1.2) ด้าน Active (การใช้การเรียนรู้เชิงรุก) ต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมการเรียนรู้ไทยที่เน้นการ

เคารพผู้อาวุโส ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม กิจกรรมควรสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจที่ส่งเสริมการแสดงความคิดเห็น ผ่านกิจกรรมกลุ่มย่อยและเทคนิคการสะท้อนคิดแบบไม่ตัดสิน

1.3) ด้าน Focused (การเน้นเวลาเพียงพอในการพัฒนาทักษะ) ควรบูรณาการกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่มีอยู่ในหลักสูตร เช่น กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี หรือกิจกรรมชุมนุม และใช้ช่วงเวลาที่ยืดหยุ่น เช่น ช่วงปิดภาคเรียนหรือค่ายระยะสั้น

1.4) ด้าน Explicit (การมีเป้าหมายชัดเจน) ควรสื่อสารเป้าหมายให้ชัดเจนและเชื่อมโยงกับนโยบายการศึกษาของประเทศ เช่น ทักษะในศตวรรษที่ 21 และแผนยุทธศาสตร์ชาติ

2) รูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทโรงเรียนไทย ได้แก่

2.1) กิจกรรมกลุ่มนอกเวลาเรียน เช่น ชมรมแนะแนวอาชีพ กลุ่มพัฒนาทักษะการเรียนรู้และทักษะชีวิต สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่เน้นการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยอาจจัดในช่วงพักกลางวันหรือหลังเลิกเรียน

2.2) โปรแกรมพี่เลี้ยงและเพื่อนช่วยเพื่อน สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ทั้งระบบพี่เลี้ยงศิษย์เก่า โปรแกรมเพื่อนช่วยเพื่อน และระบบพี่ดูแลน้อง เป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพโดยต้องมีการฝึกอบรมอย่างเข้มข้น

2.3) การแนะแนวผ่านกิจกรรมบริการชุมชน เช่น โครงการจิตอาสาเชิงอาชีพ โครงการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม และโครงการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่ให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือเกื้อกูลและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

2.4) การใช้เทคโนโลยีในการแนะแนวนอกเวลาเรียน เช่น แพลตฟอร์มให้คำปรึกษาออนไลน์ แอปพลิเคชันสำรวจความถนัด และสื่อดิจิทัลด้านการแนะแนว ช่วยขยายการเข้าถึงบริการแนะแนวโดยต้องคำนึงถึงความพร้อมด้านอุปกรณ์และความปลอดภัยทางไซเบอร์

3) การพัฒนาบุคลากรด้านการแนะแนวนอกชั้นเรียน การพัฒนาครูแนะแนวให้มีความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรม โดยเน้นการฝึกปฏิบัติจริงและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายครูแนะแนวเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และทรัพยากร การพัฒนาศักยภาพบุคลากรสนับสนุน เช่น ครูประจำชั้นและผู้ปกครอง การส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา และการพัฒนาระบบการนิเทศที่เน้นการให้ข้อมูลย้อนกลับเชิงสร้างสรรค์ ในบริบทไทย การพัฒนาบุคลากรควรคำนึงถึงข้อจำกัดด้านงบประมาณและภาระงาน โดยอาจบูรณาการกับระบบพัฒนาวิชาชีพที่มีอยู่และใช้รูปแบบที่ยืดหยุ่น อาทิ การเรียนรู้ออนไลน์

7. มโนทัศน์ที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบการแนะแนวในสถานศึกษาที่มีศักยภาพในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแนะแนวพบว่า ยังมีมโนทัศน์ที่คลาดเคลื่อนหลายประการเกี่ยวกับกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งนำเสนอมนทัศน์ที่คลาดเคลื่อนได้ 6 ประการดังนี้

ประการที่ 1 กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนเป็นเพียงกิจกรรมนันทนาการหรือกิจกรรมเสริม การมองว่ากิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนเป็นเพียงกิจกรรม “สนุก” หรือ “เบาสมอง” ที่มุ่งเน้นความบันเทิงมากกว่าการพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้กิจกรรมถูกลดทอนเหลือเพียงเกมหรือการเล่นที่ขาดเป้าหมายทางพฤติกรรมที่ชัดเจน ทั้งยังมองว่ากิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนเป็นเพียง “กิจกรรมเสริม” ที่แยกส่วนจากระบบการศึกษาหลัก ไม่ใช่ส่วนสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ แนวทางการแก้ไขคือ กิจกรรมแนะแนว

นอกชั้นเรียนควรได้รับการออกแบบบนพื้นฐานของหลักการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ที่มีจุดประสงค์ทางพฤติกรรมที่ชัดเจน มีโครงสร้างการพัฒนาทักษะที่เป็นระบบ และมีการเชื่อมโยงกับเป้าหมายของหลักสูตรและการพัฒนาผู้เรียนในภาพรวม

ประการที่ 2 กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนมุ่งเน้นเพียงการให้คำแนะนำด้านอาชีพหรือการศึกษาต่อเท่านั้น ทำให้ละเลยมิติอื่น ๆ ของการพัฒนาผู้เรียนที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน เช่น การพัฒนาทักษะส่วนบุคคล ทักษะทางสังคม และการเตรียมความพร้อมในการดำเนินชีวิต ความจริงแล้ว การแนะแนวมีขอบเขตที่กว้างกว่า โดยครอบคลุมการพัฒนาผู้เรียนใน 3 ด้านหลักคือ ด้านการพัฒนาการเรียนรู้ ด้านการพัฒนาอาชีพ และด้านการพัฒนาตนและสังคม กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนไม่เพียงช่วยให้ผู้เรียนได้สำรวจโลกของงานอาชีพในบริบทจริงเท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานและการสร้างเครือข่ายทางสังคมอีกด้วย แนวทางการแก้ไขคือ สถานศึกษาควรออกแบบกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนที่ครอบคลุมทั้ง 3 ด้านของการแนะแนว คือ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ และด้านส่วนตัว-สังคม โดยจัดให้มีความสมดุลและเหมาะสมกับความต้องการและพัฒนาการของผู้เรียน เช่น กิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต กิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตใจ และกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะ เป็นต้น

ประการที่ 3 กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนเป็นเรื่องของนักเรียนที่มีปัญหาหรือต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษเท่านั้น ซึ่งทำให้เกิดการตีตราและเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของผู้เรียนทุกคน ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนนี้อาจเกิดจากการมองงานแนะแนวในมุมแคบที่เน้นเพียงการแก้ไขปัญหา มากกว่าการมองในมิติของการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนทุกคน แท้จริงแล้วกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนเป็นสิทธิและโอกาสในการพัฒนาตนเองของผู้เรียนทุกคน ไม่เฉพาะเจาะจงเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ตามที่ Gysbers & Henderson (2012) ได้เน้นย้ำว่า การแนะแนวเป็นโปรแกรมที่จัดให้กับผู้เรียนทุกคน ซึ่งรวมถึงผู้เรียนที่มีผลการเรียนดี ผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษ และผู้เรียนทั่วไป เพื่อให้ทุกคนได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ แนวทางการแก้ไขคือ สถานศึกษาต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเป้าหมายและประโยชน์ของกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนแก่ผู้เรียน ผู้ปกครอง และบุคลากรทางการศึกษา เพราะกิจกรรมนี้ออกแบบมาเพื่อผู้เรียนทุกคน มีเป้าหมายในการส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนาตนเอง และการเตรียมความพร้อมสำหรับอนาคต ควรจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการและความสนใจที่แตกต่างกันของผู้เรียน

ประการที่ 4 การละเลยการประเมินผลกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน มีความเข้าใจผิดว่ากิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนไม่จำเป็นต้องมีการประเมินผลอย่างเป็นระบบ เนื่องจากเป็นกิจกรรมเสริมหรือกิจกรรมนอกหลักสูตร ทำให้ขาดการติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาและปรับปรุงกิจกรรมในระยะยาว แนวทางการแก้ไขคือ ทุกกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนควรมีการประเมินผลอย่างเป็นระบบ ทั้งการประเมินก่อน-หลังการจัดกิจกรรม การสะท้อนคิดของผู้เรียน และการประเมินจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ครู ผู้ปกครอง และชุมชน การประเมินผลควรครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ และนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงกิจกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ประการที่ 5 การแนะแนวนอกชั้นเรียนเป็นเรื่องของครูแนะแนวเท่านั้น มีความเข้าใจผิดว่าการจัดกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนเป็นความรับผิดชอบของครูแนะแนวเพียงฝ่ายเดียว ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมและความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น ครูประจำชั้น ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และชุมชน ซึ่งเป็นการลดทอนศักยภาพและประสิทธิภาพของกิจกรรมแนะแนว แท้จริงแล้วการแนะแนวเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย Gysbers & Henderson (2012) ได้เน้นย้ำว่า ครูแนะแนวควรทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน

และให้การปรึกษาในการจัดกิจกรรม โดยบูรณาการความร่วมมือกับบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียนและชุมชน แนวทางการแก้ไขคือ สถานศึกษาควรสร้างระบบการทำงานแบบบูรณาการที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินการ และประเมินผลกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน โดยมีครูแนะแนวเป็นผู้ประสานงาน และให้คำปรึกษาทางวิชาการ ควรส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา เช่น การเชิญผู้ปกครองที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาอาชีพต่าง ๆ มาร่วมจัดกิจกรรม หรือการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและสถานประกอบการในชุมชน เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ที่หลากหลายให้กับผู้เรียน

ประการที่ 6 การเน้นปริมาณกิจกรรมมากกว่าคุณภาพการเรียนรู้ มีความเข้าใจผิดว่าความสำเร็จของงานแนะแนววัดได้จากจำนวนกิจกรรมที่จัดขึ้น ทำให้เกิดการจัดกิจกรรมจำนวนมากแต่ขาดคุณภาพและความลุ่มลึก หรือไม่ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน บางสถานศึกษาให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมเพียงเพื่อแสดงผลงานหรือตอบสนองตัวชี้วัดเชิงปริมาณ โดยไม่ได้คำนึงถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนอย่างแท้จริง โดย Schmidt (2013) ได้เน้นย้ำว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนและวัดได้ และการออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับพัฒนาการและความต้องการของผู้เรียน มากกว่าการเน้นจำนวนกิจกรรมที่จัดขึ้น แนวทางการแก้ไขคือ สถานศึกษาควรมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง แม้จะมีจำนวนน้อยกว่า แต่มีความหมายและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือเจตคติของผู้เรียนในระยะยาว ควรมีการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดที่เน้นคุณภาพและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน มากกว่าการนับจำนวนกิจกรรมหรือผู้เข้าร่วม และควรมีการติดตามผลในระยะยาวเพื่อประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่าแนวโน้มที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อคุณภาพและประสิทธิภาพของการแนะแนวในสถานศึกษา การแก้ไขความเข้าใจผิดเหล่านี้ต้องอาศัยการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องบนพื้นฐานของทฤษฎีและหลักการทางวิชาการ การพัฒนาระบบและบริการแนะแนวที่มีประสิทธิภาพต้องเริ่มจากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียน โดยมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านที่ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายชัดเจน และมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ในยุคที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน การแนะแนวยิ่งทวีความสำคัญในฐานะกลไกสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะและคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

บทสรุป

บทความวิชาการนี้นำเสนอการยกระดับกิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนในฐานะกลไกและเครื่องมือสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมในศตวรรษที่ 21 โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมแนะแนวในและนอกชั้นเรียนที่ต้องเกื้อหนุนกันอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนมีความสำคัญในการสร้างประสบการณ์ตรงที่เชื่อมโยงทฤษฎีสู่การปฏิบัติ โดยมีฐานแนวคิดสำคัญจากทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ แนวคิดการพัฒนาทักษะทางสังคมและอารมณ์ และทฤษฎีความยืดหยุ่นทางจิตใจการพัฒนา กิจกรรมแนะแนวนอกชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องแก้ไขมโนทัศน์ที่คลาดเคลื่อนและดำเนินการอย่างเป็นระบบด้วยการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

กิตติกรรมประกาศ

กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.คมเพชร ฉัตรศุภกุล รองศาสตราจารย์ ดร.เรียม ศรีทอง รองศาสตราจารย์ ดร.นิรนาท แสนสา และอาจารย์ ดร.รับขวัญ ภูเขาแก้วที่อนุเคราะห์ให้ข้อมูลและเสนอแนะแนวทางในการเขียนบทความวิชาการเรื่องนี้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). *คู่มือการดำเนินงานแนะแนวระดับสถานศึกษา (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.
- เจษฎา บุญมาโฮม. (2564). *หลักการแนะแนวและการพัฒนาผู้เรียน* (พิมพ์ครั้งที่ 12). นครปฐม: สไมล์ พรินติ้ง แอนด์ กราฟิคดีไซน์.
- นิตยา เรืองแป้น. (2553). *การจัดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาชีวิต*. ยะลา: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- นิรนาท แสนสา. (2567, 7 มิถุนายน). สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช [สัมภาษณ์].
- พร้อมพิไล บัวสุวรรณ. (2567). *ทักษะที่จำเป็นต่อชีวิตสำหรับผู้เรียนในโลกยุคใหม่ รวมถึงสร้างกรอบทักษะระบบนิเวศการเรียนรู้ และแนวทางการขับเคลื่อน*. กรุงเทพฯ: วิช กรุ๊ป.
- รับขวัญ ภูเขาแก้ว. (2567, 7 มิถุนายน). โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [สัมภาษณ์].
- เรียม ศรีทอง. (2567, 7 มิถุนายน). ที่ปรึกษานายกสมาคมจิตวิทยาแนะแนวแห่งประเทศไทย [สัมภาษณ์].
- เรียม ศรีทอง. (2562). หน่วยที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกิจกรรมแนะแนว. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชากิจกรรมและเครื่องมือแนะแนว*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วิภา เกตุเทพา. (2563). หน่วยที่ 12 การจัดกิจกรรมแนะแนวในคาบเรียนระดับมัธยมศึกษา. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการแนะแนวในระดับมัธยมศึกษา*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศรีพิพัฒน์ พูนเกษม. (2553). *ปรัชญาการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุภาวดี โพธิยะราช. (2554). *การแนะแนวและการให้คำปรึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). *แนวทางการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน*. กรุงเทพฯ: สพฐ.
- อัมเรศ เนตาลีทธิ. (2563). *การแนะแนวและการใช้เทคโนโลยีในการแนะแนว*. กรุงเทพฯ: ดีเซมเบอร์รี่.
- Durlak, J. A., & Weissberg, R. P. (2007). *The impact of after-school programs that promote personal and social skills*. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL). <https://casel.org/impact-of-after-school-programs-that-promote-personal-and-social-skills/>
- Gysbers, N. C., & Henderson, P. (2012). *Developing and managing your school guidance and counseling program* (5th ed.). Alexandria, VA: American Counseling Association.
- Ranganathan, & Wadhwa, T. (2017). *Guidance and counselling for children and adolescents in schools*. New Delhi: Sage Publications India.
- OECD. (2021). *Career guidance for adults in a changing world of work*. Paris: OECD Publishing.
- Schmidt, J. J. (2013). *Counseling in schools: Essential services and comprehensive programs* (6th ed.). Boston, MA: Pearson.

เกษตรทฤษฎีใหม่ : ทางรอดสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตครูไทย
New Theory Agriculture: A Strategic Solution for Enhancing
the Quality of Life of Thai Teachers

ธีรภัทร์ ถิ่นแสนดี, นฤมล โพธิ์ภักดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

Theeraphat Thinsandee, Naruemon Phopukdee

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus, Office of the Basic Education Commission

Email: theeraphat.th@mbu.ac.th, naruemonmam@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครูไทย โดยเฉพาะครูในพื้นที่ชนบทที่ต้องเผชิญกับปัญหาหนี้สิน รายได้ไม่เพียงพอ และภาวะความเครียดจากภาระงาน แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่มีพื้นฐานมาจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งมุ่งเน้นการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพในอัตราส่วน 3:3:3:1 (ขุดสระน้ำ:ปลูกข้าว:ปลูกไม้ผล:ที่อยู่อาศัย) เพื่อส่งเสริมการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน การประยุกต์แนวคิดดังกล่าวในชีวิตประจำวันของครูช่วยลดภาระค่าใช้จ่าย เพิ่มรายได้จากผลผลิตทางการเกษตร บรรเทาความเครียด เสริมสร้างสุขภาวะทางจิต และกระชับความสัมพันธ์ในครอบครัว อีกทั้งยังมีศักยภาพในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง อันจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของครูและชุมชนในระยะยาว

บทความนี้จึงนำเสนอแนวทางสนับสนุนเชิงนโยบายจากภาครัฐ สถานศึกษา ชุมชน และสถาบันการเงิน เพื่อขับเคลื่อนเกษตรทฤษฎีใหม่ให้เป็นกลไกเชิงระบบ โดยเกษตรทฤษฎีใหม่มิใช่เพียงแนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง แต่เป็นทางรอดเชิงยุทธศาสตร์ในการยกระดับคุณภาพชีวิตครูไทยให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนในบริบทของเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน

คำสำคัญ: เกษตรทฤษฎีใหม่; การพัฒนาคุณภาพชีวิต; ครูไทย

Abstract

This article aims to examine the role of the New Theory Agriculture concept in enhancing the quality of life of Thai teachers, particularly those in rural areas who face challenges such as debt, insufficient income, and work-related stress. The New Theory Agriculture is grounded in the Sufficiency Economy Philosophy, as articulated by His Majesty King Bhumibol Adulyadej, emphasizing the efficient allocation of resources according to the 3:3:3:1 (comprising pond excavation: rice cultivation: fruit tree planting: housing) to promote sustainable self-reliance. The practical application of this concept in teachers' daily lives contributes to reducing household expenses, increasing supplementary income from agricultural produce, alleviating psychological stress, enhancing mental well-being, and strengthening family relationships. Moreover, the New Theory Agriculture has the potential to

transform schools into learning centers aligned with the sufficiency economy framework, which can yield long-term improvements in the well-being of both teachers and their communities.

This study further proposes policy recommendations for government agencies, educational institutions, communities, and financial organizations to systematically support and implement the New Theory Agriculture as an institutionalized mechanism. Beyond being merely a lifestyle approach, the New Theory Agriculture represents a strategic pathway for elevating the socio-economic stability and sustainability of Thai teachers within the contemporary economic and social context.

Keywords: New Theory Agriculture; Quality of Life Development; Thai Teachers

บทนำ

ปัญหาหลักของเกษตรกรในอดีต จนถึงปัจจุบันที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การขาดแคลนน้ำเพื่อเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่เกษตรที่อาศัยน้ำฝน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศที่อยู่ในเขตที่มีฝนค่อนข้างน้อยและส่วนมากเป็นนาข้าวและพืชไร่ เกษตรกรยังคงทำการเพาะปลูกได้ปีละครั้งในช่วงฤดูฝนเท่านั้น และมีความเสี่ยงกับความเสียหาย อันเนื่องมาจากความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศและฝนทิ้งช่วง แม้ว่าจะมีการขุดบ่อหรือสระเก็บน้ำไว้ใช้บ้างแต่ก็มีขนาดเพียงพอ หรือมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นปัญหาให้น้ำใช้ไม่เพียงพอ รวมทั้งระบบการปลูกพืชไม่มีหลักเกณฑ์ใด ๆ และส่วนใหญ่ปลูกพืชชนิดเดียว ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึง ได้พระราชทานพระราชดำริ เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบความยากลำบากดังกล่าวให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤติ โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่ต้องรื้อถอนและยากลำบากนักพระราชดำรินี้ ทรงเรียกว่า “ทฤษฎีใหม่” เป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทฤษฎีใหม่ที่อธิบายถึงนี้มีการอธิบายถึงหลักการดังนี้ 1. มีการบริหารและจัดแบ่งที่ดินแปลงเล็ก ออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจนเพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกรซึ่งไม่เคยมีใครคิดมาก่อน 2. มีการคำนวณโดยหลักวิชาการเกี่ยวกับปริมาณน้ำที่จะกักเก็บให้พอเพียงต่อการเพาะปลูกได้ตลอดปี และ 3. มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบ สำหรับเกษตรกรรายย่อย (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2551)

หลักการของเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ทรงมีพระราชดำริขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรไทยให้สามารถดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ โดยเฉพาะในช่วงที่ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจหรือภัยธรรมชาติ หลักการสำคัญของเกษตร ทฤษฎีใหม่สามารถสรุปได้ดังนี้ อันดับที่ 1. แนวคิดพื้นฐานการพึ่งพาตนเอง เกษตรกรควรจัดการที่ดินและทรัพยากรอย่างเหมาะสม เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากเกินไป โดยเน้นความพอเพียงและความมั่นคงในชีวิตเป็นหลัก อันดับที่ 2. การจัดสรรพื้นที่แบบ 30:30:30:10 ในการใช้พื้นที่ 100% ของที่ดินประมาณ 1 ไร่ขึ้นไป ควรแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ 30% สำหรับขุดสระน้ำ เพื่อใช้ในการเกษตรและเลี้ยงปลา 30% สำหรับปลูกข้าว เพื่อบริโภคในครัวเรือน 30% สำหรับปลูกพืชผสมผสาน เช่น ผัก ผลไม้ ไม้ยืนต้น และอีก 10% สำหรับที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ อันดับที่ 3. ขั้นตอนของเกษตรทฤษฎีใหม่

แบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 พึ่งตนเองในระดับครอบครัว ด้วยการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และใช้น้ำอย่างพอเพียงในครัวเรือน ระยะที่ 2: รวมกลุ่มในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนผลผลิต แรงงาน ความรู้ และจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร ระยะที่ 3: พัฒนาให้ยั่งยืน โดยจัดตั้งสหกรณ์หรือแหล่งเรียนรู้ เพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างมูลค่าเพิ่ม และเชื่อมโยงสู่ตลาด อันดับที่ 4. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งหลักการของเกษตรทฤษฎีใหม่ตั้งอยู่บนฐานของ “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งประกอบด้วย 1) ความพอประมาณ 2) ความมีเหตุผล 3) การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี 4) โดยมี คุณธรรม และ ความรู้ เป็นพื้นฐานในการดำเนินการ กล่าวโดยสรุปได้ว่า เกษตรทฤษฎีใหม่คือแนวทางในการดำเนินชีวิตและการเกษตรที่เน้น ความพอเพียง การพึ่งพาตนเอง และการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม เพื่อให้ครอบครัวเกษตรกรสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง ยั่งยืน และมีศักดิ์ศรี (ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเสด็จหีบ, 2563)

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาครูไทยต้องเผชิญกับปัญหาคุณภาพชีวิตที่ซับซ้อนและทวีความรุนแรงขึ้น ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ ภาระงานที่เกินกำลัง รวมถึงความกดดันจากการปฏิรูปการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ครูจำนวนไม่น้อยมีความเครียดขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน และขาดความมั่นคงในชีวิตและอาชีพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563) สภาพการณ์เช่นนี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการแสวงหาแนวทางที่ยั่งยืนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตครูอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะเกษตรกร (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2564) แนวคิดนี้มีความยืดหยุ่นสูง สามารถประยุกต์ใช้กับกลุ่มวิชาชีพอื่นๆ รวมถึงครู ซึ่งมีทรัพยากรในท้องถิ่นและพื้นที่บางส่วนของที่สามารถพัฒนาได้ตามแนวทางดังกล่าว

การประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ในชีวิตครูจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการเกษตร แต่หมายถึงการจัดสรรทรัพยากรชีวิตอย่างสมดุล เช่น การปลูกพืชผักไว้บริโภค การรวมกลุ่มอาชีพ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ หรือการใช้โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้พอเพียง สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงช่วยลดภาระรายจ่าย แต่ยังสร้างรายได้เสริมและเพิ่มความมั่นคงทางจิตใจแก่ครู (วิจารณ์ พานิช, 2562) อีกทั้งยังสามารถเป็นแบบอย่างให้แก่นักเรียนและชุมชน ในระดับนโยบาย แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) ที่เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการสร้างสังคมที่ยั่งยืน ผ่านแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) ดังนั้น การศึกษาการประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตครูจึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญช่วยชี้ให้เห็นปัญหาและความท้าทายที่ต้องการการศึกษาเพื่อขับเคลื่อนแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ในบริบทครูไทยและสังคมร่วมสมัย เช่น ความจำเป็นในการหาแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตครูไทยในบริบทสังคมร่วมสมัย ความเป็นไปได้ในการนำแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้เป็นทางเลือกในการยกระดับคุณภาพชีวิตครู การวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้าใจและแนวปฏิบัติที่เหมาะสม การศึกษาตัวอย่างการดำเนินงานจริงของเกษตรทฤษฎีใหม่ในพื้นที่หรือกลุ่มเป้าหมาย และการเสนอแนวทางนโยบายเพื่อสนับสนุนและขยายผลการใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ในระดับบุคคล โรงเรียน และชุมชน เพื่อความยั่งยืนในอนาคตและมีศักยภาพในการนำไปใช้ได้จริงในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ

บทความนี้จึงมุ่งศึกษาความเป็นไปได้ในการใช้เกษตรทฤษฎีใหม่เป็นทางรอดหนึ่งของการยกระดับคุณภาพชีวิตครูไทยในบริบทสังคมร่วมสมัย โดยวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นเป็นตัวอย่างการ

ดำเนินงานจริงและข้อเสนอเชิงนโยบาย เพื่อให้แนวทางดังกล่าวสามารถขยายผลไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับบุคคล โรงเรียนและชุมชนในอนาคต

ปัญหาคุณภาพชีวิตของครู

ปัญหาคุณภาพชีวิตครูในประเทศไทยโดยเฉพาะในประเด็น “หนี้สินครู” เป็นหนึ่งในปัญหาเรื้อรังที่ส่งผลกระทบต่ออย่างลึกซึ้งต่อขวัญกำลังใจ ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน และภาพลักษณ์ของวิชาชีพครู สภาพปัญหาหนี้สินครูในประเทศไทย หนี้สินครูเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างและนโยบาย ครูไทยจำนวนมากมีหนี้สะสมทั้งจากกองทุนเงินกู้สวัสดิการของครู (เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ครู) ธนาคารของรัฐ เช่น ธนาคารออมสิน รวมถึงหนี้ในระบบ สาเหตุสำคัญมาจากการที่รัฐส่งเสริมให้ครูเข้าถึงแหล่งเงินกู้โดยง่ายเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต แต่ไม่ได้ควบคุมกลไกการก่อหนี้และภาระดอกเบี้ยอย่างเข้มงวด จากข้อมูลเชิงสถิติจากสำนักงานส่งเสริมสหกรณ์ (2565) ระบุว่าครูไทยกว่า 90% มีหนี้สิน โดยเฉลี่ยคนละ 1.2–2 ล้านบาท ครูบางรายมีการหักเงินเดือนเพื่อชำระหนี้มากถึง 70–80% ทำให้เหลือเงินใช้จริงน้อยมาก ส่งผลผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและวิชาชีพ เกิดความเครียดสะสม อาการทางสุขภาพจิต ขาดแรงจูงใจในการสอน บางรายต้องหางานเสริมหรือประกอบอาชีพเสริม ขัดแย้งกับจรรยาบรรณครู (สุณีย์ แสงชัย, 2563 : 45-60) หากครูถูกฟ้องร้องหรือถูกยึดทรัพย์ แม้จะมีความพยายามในการแก้ไขมีการตั้ง “โครงการแก้ไขหนี้สินครู” โดยรัฐบาล เช่น โครงการ “พักหนี้ครู” หรือปรับโครงสร้างหนี้กับธนาคารออมสิน การส่งเสริมวินัยทางการเงินแก่ครู พิจารณาการปฏิรูประบบสวัสดิการ และการกำกับดูแลสหกรณ์ออมทรัพย์ครูแล้วก็ตามยังทำให้ครูไทยยังคงแก้ปัญหาเรื่องหนี้ยังไม่พ้นวิกฤติ ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินชีวิตอย่างมาก (สำนักงานกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.), 2566)

แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่

เกษตรทฤษฎีใหม่ แนวคิดการเกษตรตามรอยพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตรที่จะช่วยให้เกษตรกรไทยทำงานน้อยลงแต่ได้ผลลัพธ์มากขึ้นพออยู่พอกินตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งผู้เขียนขออธิบายเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ว่าคืออะไร ต้องทำแบบไหนมีข้อดีอย่างไร

การแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตของครูไทยก็เช่นเดียวกัน หากครูไทยแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตตนเองด้วยหลักเกษตรทฤษฎีใหม่สามารถทำได้โดยประยุกต์แนวคิดเรื่องการพึ่งพาตนเองความพอเพียงและการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสมให้เข้ากับชีวิตของครู ซึ่งมีทั้งบทบาทในด้านวิชาชีพและชีวิตส่วนตัว โดยสามารถดำเนินการในแนวทางต่อไปนี้มาเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตของครูด้วยเกษตรทฤษฎีใหม่ (วรรณิวรรณพฤษ, 2562 : 53-66) อันประกอบด้วย ภาระที่ 1. ส่งเสริมการจัดสรรพื้นที่ชีวิตอย่างสมดุล (ตามแนว 30:30:30:10) หากครูมีพื้นที่ส่วนตัว เช่น บ้านหรือที่ดินในชนบท อาจแบ่งพื้นที่บางส่วนไว้ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ หรือขุดสระเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือนด้วยการผลิตอาหารกินเอง เช่น ปลูกผักสวนครัว ปลูกข้าว เลี้ยงปลา/ไก่ไข่ ภาระที่ 2. พัฒนาอาชีพเสริมที่พึ่งตนเองได้ โดยส่งเสริมให้ครูมีรายได้เสริมจากกิจกรรมเกษตร เช่น แปรรูปผลผลิต ปลูกพืชสมุนไพร หรือทำผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมกลุ่มเป็น อย่างเช่น “สหกรณ์ครูเกษตรพอเพียง” เพื่อแบ่งปันความรู้ ผลผลิต และร่วมลงทุน ภาระที่ 3. จัดตั้งแหล่งเรียนรู้เกษตรพอเพียงในโรงเรียน โดยใช้พื้นที่โรงเรียนเป็นแปลงสาธิต เพื่อให้นักเรียนและครูร่วมกันเรียนรู้หลักเกษตรทฤษฎีใหม่ตลอดทั้งใช้เป็นแหล่งพักผ่อนทางจิตใจ ลดความเครียดจากภาระงาน และเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนการ

เรียนรู้ ประการที่ 4. ส่งเสริมจิตสำนึกเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชีวิตครู ให้ครูประยุกต์ใช้หลัก “พอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน” ในการวางแผนการเงิน การใช้ชีวิต และการวางแผนอนาคต พร้อมทั้งเป็นการปลูกฝังแนวคิดนี้เป็นต้นแบบให้กับนักเรียนและชุมชน ประการที่ 5. บูรณาการแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่กับการพัฒนาหลักสูตรให้ครูมีส่วนร่วมพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เน้นเกษตรพอเพียงพัฒนา “โรงเรียนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกชุมชน (สุภัค พานิชกุล, 2565 : 77-92)

หลักการของแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่

เกษตรทฤษฎีใหม่ คือ แนวคิดการบริหารจัดการที่ดินทางการเกษตรขนาดเล็กประมาณ 10-20 ไร่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยจะแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วนดังนี้ 30/30/30/10 ซึ่งจะแบ่งเป็นพื้นที่กักเก็บน้ำ ปลูกข้าว ปลูกพืชผักผลไม้ เลี้ยงสัตว์ และที่อยู่อาศัยทำให้เกษตรกรมีพื้นที่ในการทำเกษตรแบบครบถ้วนมีผลผลิตให้เก็บกินตลอดทั้งปีสามารถพึ่งพาอาศัยตัวเองในการดำเนินชีวิตพื้นที่ 4 ส่วนของเกษตรทฤษฎีใหม่มีดังนี้ (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2542)

1. **สระกักเก็บน้ำ** “น้ำ” คือ สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับการเพาะปลูก เกษตรทฤษฎีใหม่จึงให้ความสำคัญกับน้ำเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ควรมีการคำนวณต้นทุนน้ำ และความต้องการใช้น้ำในพื้นที่ เพื่อการขุดสระกักเก็บน้ำตามขนาดที่เหมาะสม โดยทั่วไปสามารถใช้พื้นที่ 30% ขุดสระกักเก็บน้ำ เพื่อช่วยกักเก็บน้ำฝนให้มีเพียงพอต่อการเพาะปลูกทั้งปี และยังสามารถเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น ปลา, กบ, หอย, ปู ฯลฯ ช่วยให้เกษตรกรมีเนื้อสัตว์เพิ่มเติมไว้บริโภคในครัวเรือน

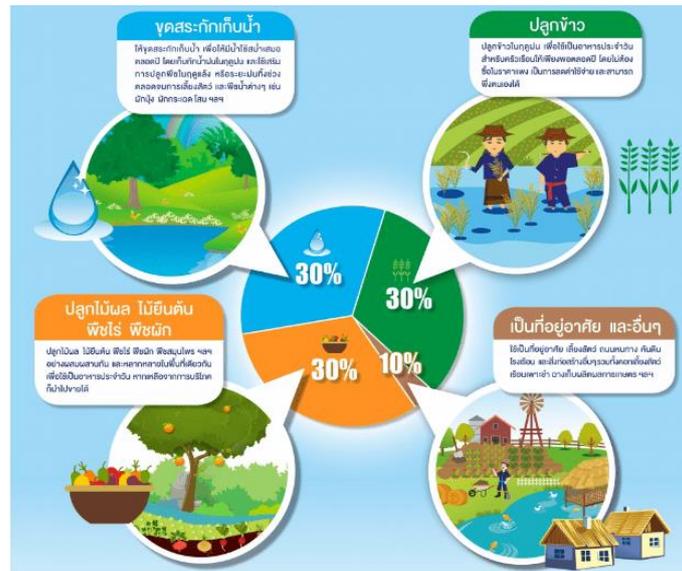
2. **แปลงปลูกข้าว** “ข้าว” คือ อาหารหลักของคนไทยที่รับประทานในชีวิตประจำวัน เกษตรทฤษฎีใหม่จึงเห็นควรให้ใช้พื้นที่ 30% ในการเพาะปลูกข้าวในฤดูฝน ส่วนฤดูอื่นให้ปรับปรุงคุณภาพดินเตรียมความพร้อมในการเพาะปลูกครั้งถัดไป เพื่อที่จะได้ข้าวที่มีคุณภาพดี ในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน และเก็บสะสมไว้สำรองเพื่อรับประทานได้ตลอดปี

3. **เพาะปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชไร่ พืชผัก** พืชผักผลไม้มีคุณประโยชน์มากมาย ทั้งสามารถนำมาบริโภคคู่กับข้าวเพื่อสร้างรสชาติที่หลากหลาย เกษตรทฤษฎีใหม่จึงแนะนำให้ใช้พื้นที่ 30% ในการเพาะปลูกพืชให้หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น ผัก ผลไม้ พืชไร่ หรือ สมุนไพร ให้เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน เสริมสร้างภูมิคุ้มกัน และช่วยให้ร่างกายแข็งแรง

4. **ที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ** เกษตรทฤษฎีใหม่ ได้จัดสรรที่อยู่อาศัยบนพื้นที่ 10% สุดท้ายเพื่อเป็นที่พักอาศัยให้เกษตรกรพักผ่อนฟื้นคืนเรี่ยวแรงและสามารถสร้างสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ เพิ่มเติม เช่น คอกเลี้ยงสัตว์ โรงเก็บผลผลิตเรือนเพาะชำ ฯลฯ โดยจัดแบ่งได้ตามความเหมาะสมในพื้นที่ของเกษตรกร ช่วยให้เกษตรกรได้รับผลผลิตเพิ่มเติม สามารถเก็บไว้กินภายในครัวเรือน แลกเปลี่ยนกับผลผลิตอื่น ๆ ของเพื่อนบ้าน ขายต่อเพื่อสร้างผลกำไร ช่วยให้ความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้น

นอกจากวิธีการจัดสรรพื้นที่ที่ได้อธิบายไปเบื้องต้นแล้ว เกษตรทฤษฎีใหม่ยังมีแนวคิดของการรวมตัวเพื่อสร้างชุมชนที่แข็งแรง และสามารถต่อรองกับภาครัฐหรือเอกชนในเรื่องของราคาสินค้า รวมไปถึง หาแหล่งเงินทุนในการพัฒนาพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

จากที่อธิบายมาจากข้างต้น จึงขอเสนอภาพตัวอย่างการดำเนินการตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ ดังภาพที่นำมาจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ออกแบบไว้ต่อไปนี้

ภาพที่ 1 ภาพอธิบายแนวคิดหลักเกษตรทฤษฎีใหม่
ที่มา: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ข้อดีของเกษตรทฤษฎีใหม่

ผู้เขียนขออธิบายถึง 4 ข้อดีของเกษตรทฤษฎีใหม่ มีดังนี้

1. เพิ่มปัจจัยการดำรงชีวิตให้ครบรอบด้าน อาหาร ความเป็นอยู่ การทำอาชีพ เกษตรทฤษฎีใหม่ จะช่วยให้เกษตรกรมีปัจจัยการดำรงชีวิตครบถ้วนสมบูรณ์ตลอดปี ไม่ว่าจะเป็นอาหาร พืชผัก เนื้อสัตว์ หรือที่อยู่อาศัย ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรลดพึ่งพาปัจจัยภายนอกจากภาคเอกชนหรือภาครัฐ สามารถดำรงชีพได้ด้วยตนเองตามหลักวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

2. ลดความเสี่ยงภัยหน้าแล้ง เกษตรทฤษฎีใหม่ จะช่วยให้เกษตรกรเพาะปลูกได้แม้กระทั่งในหน้าแล้งที่ขาดน้ำ โดยจะปล่อยน้ำจากสระเข้าสู่แปลงเพาะปลูก ช่วยให้พืชเติบโตขึ้นได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาน้ำที่กรมชลประทานจัดสรรให้ ซึ่งบางที่อาจจะไม่เพียงพอต่อพื้นที่เพาะปลูก ส่งผลมากมายต่อพืชไม่ว่าจะเป็น หยุตการเติบโต แห้งตาย ผลผลิตไม่มีคุณภาพ เป็นต้น

3. ผลผลิตเหลือ สามารถขายเพิ่มกำไรได้ เกษตรทฤษฎีใหม่ มีการจัดสรรพื้นที่ในการสร้างผลผลิตเป็นจำนวนมากเพื่อป้องกันภัยแล้ง ที่สร้างผลผลิตได้น้อยไม่เพียงพอรับประทานในครัวเรือน ทำให้บางปีที่ฝนตกต้องตามฤดูมักจะมีผลผลิตที่หลงเหลือ เกษตรกรสามารถนำไปขายเพื่อสร้างรายได้ให้มากขึ้น

4. แบ่งจัดสรรพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ไม่ปล่อยทิ้งรกร้าง เสียคุณค่า เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวคิดการจัดสรรที่ดินในทุกส่วนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ที่ดินทุกตารางวา ต้องสามารถสร้างคุณค่าให้กับเกษตรกร แม้กระทั่งที่อยู่อาศัยก็สามารถปลูกพืชผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์บก ซึ่งสามารถนำมารับประทานหรือขายเพื่อสร้างรายได้เพิ่มเติมให้เกษตรกร

โดยสรุป เมื่อเกษตรกรที่นำเอาแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งแนวคิดการเกษตรที่ช่วยดึงประสิทธิภาพของที่ดินให้ออกมาได้สูงสุดช่วยให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตได้โดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากภาครัฐหรือเอกชนตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง

เมื่อประชาชนได้ดำเนินการตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ไปได้ระยะหนึ่งจะเกิดผลในทางปฏิบัติ ดังภาพ
ผลผลิตที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรแทบทุกราย ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 ภาพตัวอย่างผลผลิตจากแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่
ที่มา : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

แนวทางการใช้แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตครู

สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตครูโดยใช้แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นหนึ่งในวิธีที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและได้รับความสนใจมากขึ้นในหมู่ครูโดยเฉพาะครูในพื้นที่ชนบทหรือภูมิภาคที่มีที่ดินของตนเอง ภายใต้หลักการเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวคิดที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงแนะนำแก่เกษตรกรให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยแบ่งที่ดินออกเป็นสัดส่วนตามระบบ “3:3:3:1” ได้แก่

30% สำหรับแหล่งน้ำ (ขุดสระ)

30% สำหรับปลูกข้าวบริโภค

30% สำหรับปลูกพืชผัก ผลไม้ ไม้ยืนต้น

10% สำหรับที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์

เน้นการพึ่งตนเอง ลดรายจ่าย สร้างความมั่นคงในชีวิต

การประยุกต์ใช้แนวคิดนี้เพื่อแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตครู

1. ลดรายจ่าย-เพิ่มความมั่นคง ครูที่มีที่ดินสามารถใช้แนวทางนี้ในการเพาะปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคเองช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายรายเดือน เช่น ค่ากับข้าว ค่าอาหาร เมื่อรายจ่ายลดลง ครูสามารถนำเงินส่วนที่เหลือไปใช้ชำระหนี้หรือออมได้

2. สร้างรายได้เสริม ผลผลิตส่วนเกินจากการบริโภคในครัวเรือนสามารถนำไปจำหน่าย เช่น ผักอินทรีย์ ไข่ไก่ น้ำหมักชีวภาพ รายได้เสริมจากการทำเกษตรอินทรีย์ยังมีแนวโน้มเติบโตในตลาดปัจจุบันที่เน้นสุขภาพ

3. เสริมสุขภาพจิตและชีวิตครอบครัว การทำเกษตรเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ ลดความเครียดจากภาระงานหรือหนี้ ครอบครัวสามารถมีส่วนร่วมในการทำเกษตร เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครัวเรือน

4. ส่งเสริมให้โรงเรียนเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ครูสามารถเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตตามแนวพอเพียง นักเรียนได้รับการเรียนรู้และซึมซับแนวคิดนี้ตั้งแต่ระดับโรงเรียน

โดยอธิบายข้อเสนอแนะแนวทางเชิงระบบ ดังอธิบายในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ข้อเสนอแนะเชิงระบบของการแนวทางการใช้แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตครู

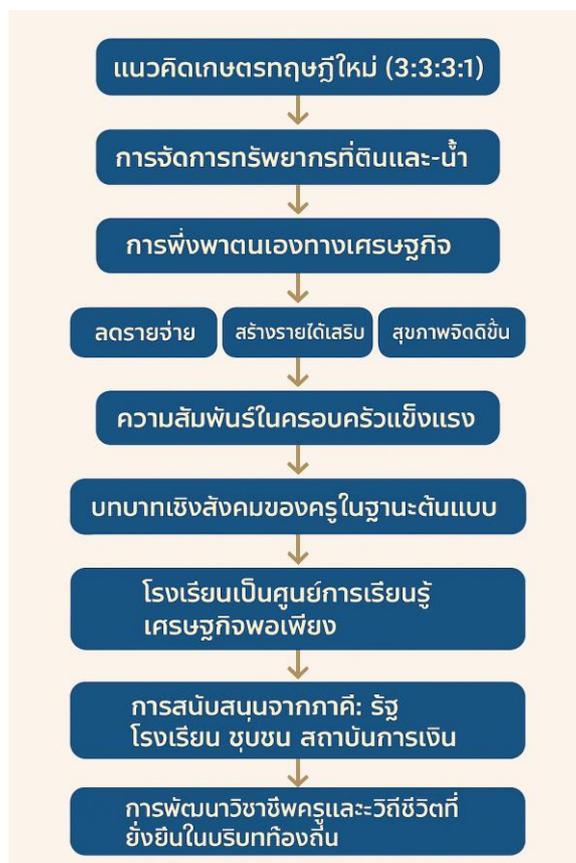
ด้าน	แนวทาง
นโยบายรัฐ	สนับสนุนงบประมาณ/องค์ความรู้ให้ครูที่ต้องการทำเกษตร
โรงเรียน	ส่งเสริมโครงการเกษตรอินทรีย์ของครูและนักเรียน
ชุมชน	สร้างเครือข่ายครูเกษตรพอเพียง แลกเปลี่ยนผลผลิตหรือองค์ความรู้
สถาบันการเงิน	สนับสนุนเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อทำการเกษตรพอเพียง

บทสรุป

แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของครู โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูในพื้นที่ชนบท ผ่านการจัดสรรที่ดินในสัดส่วน 3:3:3:1 (ขุดสระน้ำ:ปลูกข้าว:ปลูกไม้ผล:ที่อยู่อาศัย) เพื่อใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมสำหรับการขุดสระน้ำ การปลูกข้าว การเพาะปลูกพืชผัก และที่อยู่อาศัย การบริหารจัดการทรัพยากรดังกล่าวช่วยสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือน นอกจากนี้ การดำเนินชีวิตตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ยังส่งผลเชิงบวกต่อสุขภาพจิตของครูและความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยการสร้างรายได้เสริมจากผลผลิตส่วนเกินและลดความเครียดจากภาระทางการเงิน นอกจากนี้ แนวทางนี้ยังเปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถพัฒนาตนเองเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างยั่งยืนในชุมชน สุดท้าย บทความได้เสนอแนะแนวทางการสนับสนุนเชิงระบบจากภาครัฐ สถานศึกษา ชุมชน และสถาบันการเงิน เพื่อขับเคลื่อนและส่งเสริมการใช้แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ทั้งนี้ เพื่อให้ครูไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและสามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่องในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการบูรณาการแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่เข้ากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครูในเชิงระบบ โดยชี้ให้เห็นว่าครูสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจและจิตใจได้ผ่านการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ตามหลัก 3:3:3:1 ของเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งไม่เพียงช่วยลดรายจ่ายและสร้างรายได้เสริม แต่ยังส่งผลดีต่อสุขภาพจิตและความสัมพันธ์ในครอบครัว พร้อมกันนี้ยังสามารถต่อยอดไปสู่บทบาทเชิงสังคมของครูในฐานะต้นแบบ และโรงเรียนในฐานะศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการสนับสนุนจากภาครัฐ โรงเรียน ชุมชน และสถาบันการเงิน อันเป็นแนวทางใหม่ที่เชื่อมโยงการพัฒนาวิชาชีพครูกับวิถีชีวิตอย่างยั่งยืนในบริบทท้องถิ่น ดังนำเสนอในภาพที่ 3

ภาพที่ 3 องค์ความรู้ใหม่
ที่มา : ผู้เขียนสังเคราะห์

เอกสารอ้างอิง

- พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. (2542). *ทฤษฎีใหม่*. สำนักพระราชเลขานุการ.
- วรรณีย์ วรรณพฤกษ์. (2562). การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตครู. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 47(2), 53–66.
- วิจารณ์ พานิช. (2562). *การเรียนรู้แนวพอเพียงเพื่อชีวิต*. สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อปัญญาชน.
- ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนอำเภอสัตหีบ. (2563). *รายงานผลโครงการขยายผลเกษตรกรต้นแบบ Master Trainer ประจำปีงบประมาณ 2563* [ออนไลน์]. <https://anyflip.com/dqqv/sxul/basic>
- สำนักงานกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.). (2566). *รายงานสถานการณ์คุณภาพชีวิตครูในพื้นที่ห่างไกล* [ออนไลน์]. <https://www.eef.or.th>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561–2580)*. สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2551). *เกษตรทฤษฎีใหม่: ทางเลือกและทางรอดของชุมชนไทย*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563). *รายงานสถานภาพครูไทย ปี 2563*. พรักหวานกราฟฟิค.

วารสารครุพัฒนาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 : เมษายน – มิถุนายน 2568

- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2564). *เกษตรทฤษฎีใหม่: หลักคิดและการประยุกต์ใช้*. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สุนีย์ แสงชัย. (2563). ภาวะหนี้สินของครู: สาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางการแก้ไข. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 31(1), 45–60.
- สุภัค พานิชกุล. (2565). รูปแบบการดำเนินชีวิตพอเพียงของครูในชนบท: กรณีศึกษาภาคอีสาน. *วารสารวิจัยสังคม*, 44(1), 77–92.

การส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา: ความท้าทายปัจจุบัน
และความต้องการเพื่อการเปลี่ยนแปลง

Enhancing the Student Support System in Opportunity Expansion Schools: Current
Challenges and Needs for Change

สมลथा อินทรฤทธิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Sumonta Intararith

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: sumontha2568@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นในการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้บริหาร ครู และบุคลากรที่เกี่ยวข้องในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 220 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านนโยบายและการจัดการมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือด้านครูและบุคลากร ส่วนด้านความร่วมมือ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด สภาพที่คาดหวังในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านครูและบุคลากรมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านนโยบายและการจัดการ ส่วนด้านงบประมาณ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด และดัชนีความต้องการจำเป็นในภาพรวมมีค่าอยู่ในระดับสูง แยกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านนโยบายและการจัดการ มีค่าสูงสุด รองลงมา คือด้านครูและบุคลากร ส่วนด้านความร่วมมือมีค่าต่ำสุด จากการใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาสภาพและความต้องการจำเป็น พบว่าควรบริหารจัดการด้านนโยบายและโครงสร้างการบริหารงานให้เหมาะสมกับบริบท ควรจัดระบบข้อมูลนักเรียนเป็นระบบ ควรพัฒนาศักยภาพครูผู้รับผิดชอบงานให้เป็นผู้มืออาชีพและมีคุณธรรม การจัดทรัพยากรสนับสนุนอย่างเหมาะสม ควรมีการส่งเสริมให้มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ผลการวิจัยนี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาเชิงระบบเพื่อให้การดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน; โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา; การบริหารการศึกษา; การประเมินความต้องการจำเป็น; การวิจัยแบบผสมผสาน

Abstract

This study aimed to investigate the current conditions and the needs for enhancing the student support system in opportunity expansion schools. A mixed-methods approach was employed, combining quantitative and qualitative methodologies. The sample comprised 220 school administrators, teachers, and related personnel. Data were collected using

questionnaires and semi-structured interviews, and analyzed through descriptive statistics and content analysis. The results revealed that the overall current implementation of the student support system was at a low level. Among the components, policy and management received the highest mean score, followed by teachers and personnel, while collaboration was the lowest. In terms of the desired conditions, the overall mean was at a high level, with the highest expectations in teachers and personnel, followed by policy and management, and the lowest in budget. The needs index indicated a high level of necessity, especially in policy and management, followed by teachers and personnel, while collaboration remained the lowest. Qualitative findings suggested that school management should align policies and structures with contextual needs, establish a systematic student information system, and develop responsible teachers to be both professional and ethical. Furthermore, appropriate resource allocation and active engagement from all sectors through collaborative networks were deemed essential. The findings underscore the importance of a systematic and sustainable development approach to strengthen the effectiveness of the student support system in opportunity expansion schools.

Keywords: Student Support System; Opportunity Expansion Schools; Needs Assessment; Mixed-Methods Research.

บทนำ

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และจิตใจ โดยเฉพาะการดูแลนักเรียนที่มีความเสี่ยงหรือประสบปัญหาด้านพฤติกรรม การเรียน และสภาพครอบครัว ระบบนี้เป็นกระบวนการที่สถานศึกษาจะต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยความร่วมมือของครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้นักเรียนได้รับการช่วยเหลือที่เหมาะสมกับบริบทและความต้องการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563) ในบริบทของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อขยายโอกาสการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานในพื้นที่ชนบท พื้นที่ห่างไกล หรือพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร มักประสบปัญหาในการจัดการด้านบุคลากร งบประมาณ การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ส่งผลต่อคุณภาพของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นักเรียนในโรงเรียนเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน ขาดการสนับสนุนจากผู้ปกครอง หรือเผชิญปัญหาทางสังคม เช่น การหย่าร้าง ความรุนแรงในครอบครัว หรือการถูกทอดทิ้ง ทำให้มีความเสี่ยงต่อการออกกลางคัน ปัญหาพฤติกรรม และการไม่สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ (ไพโรจน์ แสงอรุณ, 2562) การเสริมสร้างระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาให้มีประสิทธิภาพจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ไม่เพียงแต่เพื่อดูแลและช่วยเหลือนักเรียนรายบุคคล แต่ยังเป็นการสร้างฐานการเรียนรู้ที่มั่นคงให้กับผู้เรียนทุกคนในระยะยาว อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาหลายฉบับชี้ให้เห็นว่า แม้จะมีการดำเนินงานตามแนวทางของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน แต่ยังคงขาดการบริหารจัดการที่ชัดเจน

การจัดระบบข้อมูลนักเรียนไม่เป็นระบบ ขาดการพัฒนาศักยภาพครูผู้รับผิดชอบ และขาดเครือข่ายความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรม (สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา, 2564) การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในบริบทของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนายุทธศาสตร์หรือกลไกสนับสนุนที่ตอบสนองต่อปัญหาและบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านนโยบายและการจัดการ ด้านครูและบุคลากร ด้านทรัพยากรสนับสนุน และด้านความร่วมมือจากทุกภาคส่วน การวิจัยในประเด็นนี้จะช่วยชี้ให้เห็นจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และความจำเป็นในการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนยิ่งขึ้นในอนาคต

ดังนั้น การศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา” จึงมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สามารถตอบสนองความหลากหลายของผู้เรียนในบริบทของสังคมไทยอย่างแท้จริงและนำไปสู่การจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีคุณภาพสามารถพัฒนาเด็กไทยให้มีศักยภาพที่ครบถ้วนทั้งในด้านวิชาการ คุณธรรมและความเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 2
2. เพื่อศึกษาสภาพความคาดหวังการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 2
3. เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 2

การทบทวนวรรณกรรม

การส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนถือเป็นภารกิจสำคัญของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะในบริบทของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งมักเผชิญข้อจำกัดทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ และความร่วมมือจากชุมชน ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (Student Support System) เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนทุกคนได้รับโอกาสในการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560) ได้กำหนดให้โรงเรียนจัดระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีคุณภาพ เพื่อให้สามารถคัดกรอง ป้องกัน แก้ไข และพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน แนวคิดของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญหลายประการ ได้แก่ การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวก การให้คำปรึกษา การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ และการติดตามช่วยเหลืออย่างเป็นระบบ (พรณี ศรีจำรูญ, 2562) ทั้งนี้ การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีนโยบายที่ชัดเจน การสนับสนุนด้านทรัพยากร และความร่วมมือจากทุกภาคส่วน จากงานวิจัยของ จิตรา ธรรมศิริ (2561) พบว่า การดำเนินระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กยังมีข้อจำกัดในด้านงบประมาณและความรู้ความเข้าใจของครูผู้รับผิดชอบ ขณะที่งานวิจัยของ Smith & Thomas (2019) ในบริบทต่างประเทศชี้ว่า ความสำเร็จของระบบดูแล อยู่ที่การพัฒนาศักยภาพครูให้สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมนักเรียนได้อย่างแม่นยำ และสามารถออกแบบกิจกรรมการส่งเสริมที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน สำหรับโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งโดยส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชนบทและห่างไกล ขาด

ความพร้อมด้านงบประมาณ บุคลากร และเครื่องมือสนับสนุน มีแนวโน้มที่จะประสบปัญหาในการจัดระบบ การดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ งานวิจัยของ วีระศักดิ์ ทองคำ (2564) ชี้ให้เห็นว่า โรงเรียน ขยายโอกาสที่มีระบบสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน หรือสถานพยาบาล จะมีความเข้มแข็งในการดูแลนักเรียนมากกว่าโรงเรียนที่ขาดเครือข่าย

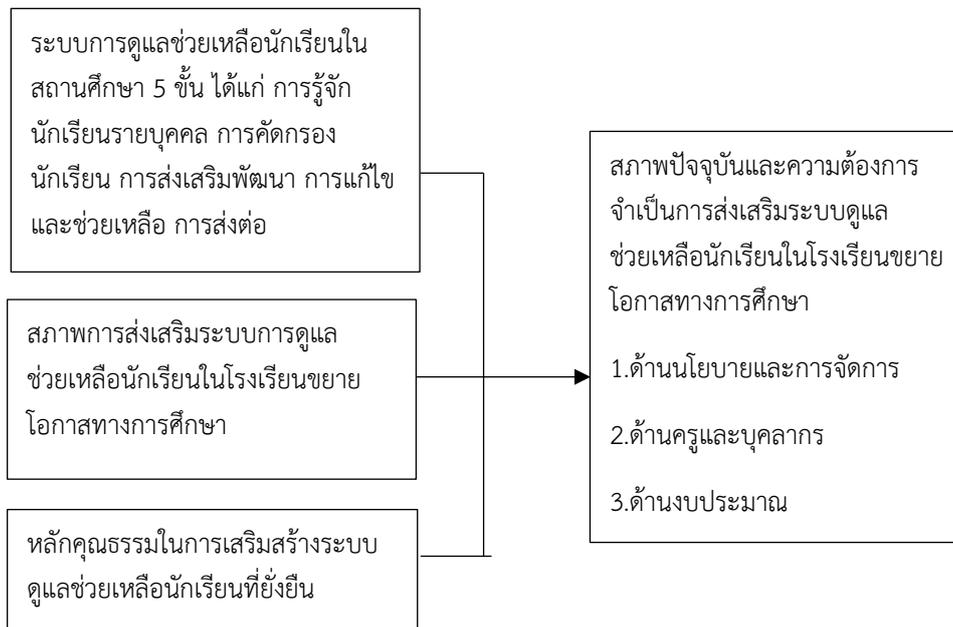
อีกประเด็นหนึ่งที่มีผลต่อประสิทธิภาพของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือ นโยบายทางการศึกษา และโครงสร้างการบริหารของสถานศึกษา งานวิจัยของ สุภาภรณ์ ชื่นชม (2563) พบว่า โรงเรียนที่มีผู้นำทาง วิชาการซึ่งส่งเสริมการจัดระบบดูแลช่วยเหลืออย่างจริงจัง จะสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานได้อย่างมี ประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การจัดทำฐานข้อมูลนักเรียนอย่างเป็นระบบ ถือเป็นอีกองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ สามารถติดตามและวางแผนให้ความช่วยเหลือได้ตรงจุด (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561)

ด้านการพัฒนาครูและบุคลากรนั้น งานวิจัยจำนวนมากยืนยันถึงความสำคัญของการอบรมและพัฒนา อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ครูมีความรู้ ทักษะ และจิตวิญญาณความเป็นครูที่สามารถรับมือกับนักเรียนได้อย่าง รอบด้าน (Fullan, 2016; ศิริพร ใจมั่น, 2565) โดยเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส ซึ่งครูมักต้องรับบทบาท หลากหลาย จึงจำเป็นต้องได้รับการเสริมสร้างศักยภาพให้พร้อมต่อการรับมือกับปัญหาของนักเรียนอย่างมี อารมณ์และมีคุณธรรม

จากการวิเคราะห์วรรณกรรมข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาเชิงระบบในหลายด้าน ทั้งด้านนโยบาย การจัดการ การพัฒนาครู การวางระบบข้อมูล และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ โดยเฉพาะ ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งเผชิญข้อจำกัดมากกว่าสถานศึกษาในระบบทั่วไป ดังนั้น การวิจัยที่มุ่ง ศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นในการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยาย โอกาส จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการสะท้อนภาพรวมของปัญหา พร้อมทั้งเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนานโยบาย และกลไกสนับสนุนที่เหมาะสม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ของนักเรียนให้มีประสิทธิภาพและ ยั่งยืนยิ่งขึ้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาส: ความท้าทายปัจจุบันและ ความต้องการเพื่อการเปลี่ยนแปลง” มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบของการส่งเสริมระบบดูแล ช่วยเหลือนักเรียน โดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นได้นำองค์ประกอบดังกล่าวไปใช้ในการ สัมภาษณ์เชิงคุณภาพ เพื่อวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็น เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของ ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาบูรณาการกับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาเชิงปริมาณ โดยใช้การสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาจำนวน 44 โรงเรียน จากประชากรทั้งหมด 50 โรงเรียน โดยสุ่มอย่างง่ายตามตารางของ Krejcie & Morgan ผู้ให้ข้อมูล โรงเรียนละ 5 คน ได้แก่ ผู้บริหาร หัวหน้างานที่เกี่ยวข้องกับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หัวหน้างานบุคคล หัวหน้างบประมาณ และครูที่ปรึกษา รวม 220 คน เครื่องมือ เป็นแบบสอบถาม 3 ตอน โดยตอนที่ 2 ประกอบด้วย 35 ข้อ แบ่งเป็น 4 ด้าน คือ นโยบายและการจัดการ ครูและบุคลากร งบประมาณ และความร่วมมือ ใช้มาตราส่วนประมาณค่าแบบลิเคิร์ต การเก็บข้อมูล ผ่านระบบ Google Forms และได้รับแบบสอบถามคืนครบ 100% การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้การสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนและครูผู้รับผิดชอบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน จำนวน 15 คน เครื่องมือ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างครอบคลุม 4 ด้าน เช่นเดียวกับแบบสอบถามเชิงปริมาณ พร้อมคำถามเปิด การเก็บข้อมูล ผ่านการสัมภาษณ์ภาคสนามโดยตรง การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นสำคัญ และสรุปเป็นแนวทางการพัฒนา

ผลการวิจัย

การศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นผู้วิจัยได้ศึกษาทั้ง 2 แบบ ได้แก่ 1) การศึกษาสภาพและความต้องการจำเป็นเชิงปริมาณ โดยการใช้แบบสอบถาม และ 2) การศึกษาสภาพและความต้องการจำเป็นเชิงคุณภาพ โดยการใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นด้านการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา เชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นในการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 220 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร หัวหน้างาน ครูที่ปรึกษา และครูประจำชั้นจากโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 2 ได้รับแบบสอบถามคืนครบทั้ง 220 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ (1) สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม (2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็น และ (3) ข้อเสนอแนะ โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลตอนที่ 1 ด้านสถานภาพ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 69.10 มีอายุมากกว่า 45 ปี ร้อยละ 39.55 วุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 63.18 มีวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ ร้อยละ 50.45 และมีประสบการณ์ในตำแหน่งมากกว่า 10 ปี ร้อยละ 49.55 โดยแต่ละกลุ่มตำแหน่งผู้ปฏิบัติงานมีจำนวนเท่ากัน คือ กลุ่มละ 44 คน (ร้อยละ 20.00) ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับ สภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นโดยใช้การวิเคราะห์เชิงสถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่าความต้องการจำเป็น ตามองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน คือ 1) ด้านนโยบายและการจัดการ พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมากทั้งในด้านสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็น ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่ายังต้องการการพัฒนามากขึ้น โดยมีค่าความจำเป็น (PNI) ในระดับสูง 2) ด้านครูและบุคลากร ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าบุคลากรมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในระดับหนึ่ง แต่ยังมีความต้องการจำเป็นในการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาเทคนิคการให้คำปรึกษา และความเข้าใจเชิงลึกในบทบาทหน้าที่ โดยค่าความจำเป็นในด้านนี้จัดอยู่ในระดับสูงเช่นกัน 3) ด้านงบประมาณ พบว่าการจัดสรรงบประมาณยังไม่ครอบคลุมกิจกรรมในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะในส่วนของสื่อ อุปกรณ์ และงบประมาณศึกษากายบุคลากร ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่แสดงความต้องการจำเป็นในระดับมาก และ 4) ด้านความร่วมมือ การมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ปกครอง และหน่วยงานภายนอกในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนยังอยู่ในระดับปานกลาง ถึงแม้จะมีความพยายามสร้างเครือข่ายแล้วก็ตาม ผู้ตอบแบบสอบถามสะท้อนว่าควรมีการส่งเสริมและพัฒนาความร่วมมือให้มากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการสร้างเครือข่ายผู้ปกครองและองค์กรท้องถิ่นที่เข้มแข็ง

จากการวิเคราะห์ค่าความจำเป็น ในแต่ละด้านพบว่า ด้านครูและบุคลากร มีค่าความจำเป็นสูงสุดรองลงมาคือ ด้านงบประมาณ และ ด้านความร่วมมือ ตามลำดับ สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาองค์ประกอบเชิงระบบเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

1.1 แนวโน้มในการปรับปรุงระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสที่ครอบคลุมทั้งในมิติโครงสร้าง ระบบงาน บุคลากร และการมีส่วนร่วม ซึ่งจะเป็นแนวทางสำคัญต่อการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในระยะยาวอย่างยั่งยืน ดังตารางที่ 1

วารสารครุพัฒนาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 : เมษายน – มิถุนายน 2568

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพปัจจุบันด้านการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือ
นักเรียนโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

(n=220)

ด้านที่	การส่งเสริมระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	สภาพปัจจุบัน			
		\bar{X}	S.D.	แปลผล	อันดับ
1	ด้านนโยบายและการจัดการ	2.46	0.25	น้อย	4
2	ด้านครูและบุคลากร	2.47	0.29	น้อย	3
3	ด้านงบประมาณ	2.52	0.32	ปานกลาง	2
4	ด้านความร่วมมือ	2.53	0.24	ปานกลาง	1
ค่าเฉลี่ย		2.50	0.28	น้อย	

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันด้านการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.50$, S.D. = 0.28) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความร่วมมือ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 2.53$, S.D. = 0.24) รองลงมา คือด้านงบประมาณ ($\bar{X} = 2.52$, S.D. = 0.32) ส่วนด้านนโยบายและการจัดการมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 2.46$, S.D. = 0.25)

1.2 สภาพที่คาดหวังของการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพที่คาดหวังของการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในภาพรวม

(n=220)

ข้อที่	ปัจจัยการส่งเสริม	สภาพที่คาดหวัง			
		\bar{X}	S.D.	แปลผล	อันดับ
1	ด้านนโยบายและการจัดการ	4.55	0.50	มากที่สุด	2
2	ด้านครูและบุคลากร	4.56	0.50	มากที่สุด	1
3	ด้านงบประมาณ	4.53	0.59	มากที่สุด	4
4	ด้านความร่วมมือ	4.53	0.51	มากที่สุด	3
ค่าเฉลี่ย		4.54	0.53	มากที่สุด	

จากตารางที่ 2 พบว่า สภาพที่คาดหวังของการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.54$, S.D. = 0.53) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านครูและบุคลากร มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x} = 4.56$, S.D. = 0.50) รองลงมา คือ ด้านนโยบายและการจัดการ ($\bar{x} = 4.55$, S.D. = 0.50) ส่วนด้านงบประมาณมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x} = 4.53$, S.D. = 0.59)

วารสารครุพัฒนาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 : เมษายน – มิถุนายน 2568

1.3 ความต้องการจำเป็นการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

ตารางที่ 3 การจัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นในการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในภาพรวม

(n=220)

ความต้องการจำเป็น	D	I	PNIModified (I - D) /D)	ลำดับ
1 ด้านนโยบายและการจัดการ	2.46	4.55	0.459	1
2 ด้านครูและบุคลากร	2.47	4.56	0.458	2
3 ด้านงบประมาณ	2.52	4.53	0.444	3
4 ด้านความร่วมมือ	2.53	4.53	0.442	4
รวม	2.50	4.54	0.449	

จากตารางที่ 3 ความต้องการจำเป็นการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในภาพรวม มีค่าอยู่ในระดับสูง (PNI = 0.449) เมื่อแยกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านนโยบายและการจัดการ มีค่าสูงสุด (PNI =0.459) รองลงมา คือ ด้านครูและบุคลากร (PNI =0.458) ส่วนด้านความร่วมมือ มีค่าความต้องการจำเป็นต่ำสุด (PNI =0.442)

2. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นด้านการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่รับผิดชอบงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนจำนวน 15 คน พบประเด็นสำคัญที่สามารถจัดแบ่งเป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านนโยบายและการจัดการ, ด้านครูและบุคลากร, ด้านงบประมาณ, และ ด้านความร่วมมือ ซึ่งมีทั้งสภาพปัจจุบัน ปัญหาอุปสรรค และแนวทางพัฒนา ดังนี้

2.1 ด้านนโยบายและการจัดการ การดำเนินงานยังขาดนโยบายที่ชัดเจนจากสถานศึกษา โดยรอการสั่งการจากต้นสังกัดเป็นหลัก (ปณิทยา ไชยรักษา, 2567, สัมภาษณ์) ขาดโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจน (กิตติภพ ชุมคง, 2567, สัมภาษณ์) ไม่มีคู่มือการดำเนินงานเฉพาะของโรงเรียน ขาดการนิเทศติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง (โกวิท เอียดเนตร, 2567, สัมภาษณ์)รวมทั้งขาดงบประมาณและบุคลากรสนับสนุนส่งผลให้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้ง 5 ขั้นตอนดำเนินการได้ไม่เต็มที่ (สุนิดา ศรีสมบัติ, 2567, สัมภาษณ์)ปัญหาสำคัญคือความไม่สอดคล้องของนโยบายกับบริบทของแต่ละโรงเรียน การเปลี่ยนแปลงนโยบายบ่อยครั้ง (ฐิติภรณ์ สุทธิรัตน์, 2567, สัมภาษณ์)และการขาดการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง แนวทางที่เสนอคือการปรับนโยบายให้ยืดหยุ่น (สุนิดา ภักดิ์จันทร์, 2567, สัมภาษณ์) บูรณาการกับนโยบายด้านอื่น ๆ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และวางแผนจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (ดารุณี สุวรรณชาติ, 2567, สัมภาษณ์)

2.2 ด้านครูและบุคลากร ครูและบุคลากรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในบทบาทการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (สุธาร รักนาย, 2567, สัมภาษณ์)ขาดกิจกรรมพัฒนาองค์ความรู้ เช่น PLC หรือศึกษาดูงาน (สุจิรา หอมเหตุ, 2567, สัมภาษณ์) อีกทั้งยังขาดการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และการยก

ย่องเชิดชูเกียรติผู้ปฏิบัติงาน (นภาพร สมชู, 2567, สัมภาษณ์) ครูมีภาระงานหนัก ขาดแรงจูงใจ และมีความเมตตาในการดูแลนักเรียนน้อยลง (เฉลิมพล หนูเพ็ง, 2567, สัมภาษณ์) แนวทางพัฒนาคือการจัดอบรมเสริมทักษะ เช่น การให้คำปรึกษา การใช้เทคโนโลยี การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างแรงจูงใจ และเสริมสร้างคุณธรรมของครูและบุคลากร (ดรุณี ไชยสาร, 2567, สัมภาษณ์)

2.3 ด้านงบประมาณ โรงเรียนยังไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจด้านงบประมาณ และแผนงานที่เกี่ยวข้องยังขาดการครอบคลุมในทุกมิติ (สุจิตรา หอมเหตุ, 2567, สัมภาษณ์) งบประมาณที่จัดสรรมักไม่เพียงพอ และขาดความโปร่งใสในการบริหารจัดการ (ปณัสยา ไชยรักษา, 2567, สัมภาษณ์) รวมทั้งขาดระบบติดตามตรวจสอบ (สุนิศา ภัคดิ์จันทร์, 2567, สัมภาษณ์) แนวทางพัฒนาคือการวางแผนงบประมาณรายปีที่ครอบคลุมทุกขั้นตอนของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน (สุวารินทร์ จันทร์อำไพ, 2567, สัมภาษณ์) ประสานงานขอรับการสนับสนุนจากภายนอก และเน้นการใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ (ปณัสยา ไชยรักษา, 2567, สัมภาษณ์)

2.4 ด้านความร่วมมือ โรงเรียนยังขาดการสร้างความร่วมมือที่ครอบคลุมและต่อเนื่องกับภาคีเครือข่ายชุมชน และผู้ปกครอง (ฐิติภรณ์ สุทธิรัตน์, 2567, สัมภาษณ์) การประชุมหรือปัญหาของนักเรียนยังไม่สม่ำเสมอ (สุรัสวดี ศรีจันทร์, 2567, สัมภาษณ์) และไม่มีการตั้งคณะกรรมการเยี่ยมบ้านที่ชัดเจน (ปณัสยา ไชยรักษา, 2567, สัมภาษณ์) ปัญหาอยู่ที่การประสานงานที่ไม่ราบรื่น และการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ยังน้อย แนวทางพัฒนาคือการส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน (สุนิศา ภัคดิ์จันทร์, 2567, สัมภาษณ์) ตั้งแต่การรู้จักนักเรียนรายบุคคลจนถึงการส่งต่อ พร้อมทั้งประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม เช่น เมตตา และอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างแนวคิดและจิตสำนึกที่ดีในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (สาคร เพ็ชรเอียด, 2567, สัมภาษณ์)

ข้อมูลจากการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างและความต้องการจำเป็นในเชิงโครงสร้าง ระบบ และบุคลากรของการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากรและบริบทชุมชน ดังนั้นการพัฒนาในระยะยาวควรเน้นการเสริมสร้างระบบที่ยั่งยืน มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ใช้ข้อมูลจริงในการกำหนดนโยบาย และผสมผสานคุณธรรมเข้าไปในกระบวนการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างแท้จริง

อภิปรายผล

ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นในการส่งเสริมระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 2 พบว่า โดยรวมการดำเนินงานอยู่ในระดับน้อย โดยเฉพาะด้านนโยบายและการจัดการ และด้านครูและบุคลากร ซึ่งเป็นสองปัจจัยหลักที่มีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพของระบบ อย่างไรก็ตาม ความคาดหวังและความต้องการจำเป็นของสถานศึกษากลับอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นถึง “ช่องว่าง” ระหว่างสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่พึงประสงค์ ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการยกระดับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในทุกมิติ เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านความร่วมมือมีค่าปัจจุบันสูงสุด สะท้อนว่าโรงเรียนมีพื้นฐานความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานภายนอกอยู่บ้าง แต่ยังคงกลไกที่เข้มแข็งและต่อเนื่อง ด้านงบประมาณแม้จะมีค่ารองลงมา แต่ก็ยังไม่เพียงพอและไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ยังชี้ว่าการจัดสรรงบประมาณมีข้อจำกัดเรื่องความโปร่งใส และการขาดทรัพยากรในการสนับสนุนขั้นตอนการดูแลแบบ

ครบวงจร ด้านนโยบายและการจัดการถูกระบุว่าเป็นความต้องการจำเป็นมากที่สุด โดยเฉพาะการไม่มีนโยบายระดับโรงเรียนที่สอดคล้องกับนโยบายของต้นสังกัด และโครงสร้างการบริหารที่ไม่ชัดเจน ส่งผลให้โรงเรียนไม่สามารถดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างเต็มรูปแบบ ข้อมูลนี้สอดคล้องกับงานของมนชิตา หนูแก้วและคณะ ที่เสนอว่า การพัฒนาระบบควรวีตหลักกับบริบทของโรงเรียนเป็นสำคัญ ผ่านกระบวนการที่มีเป้าหมายชัดเจน เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ในด้านบุคลากร ครูและเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบยังประสบปัญหาหลายด้าน เช่น ขาดความรู้และทักษะเฉพาะด้าน เช่น การดูแลปัญหาการเรียนรู้อารมณ์ และยังต้องรับภาระงานจำนวนมาก ทำให้ขาดเวลาในการติดตามดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด ซึ่งตรงกับข้อค้นพบของศดานันท์ กั้นทะมา ที่ระบุว่าโรงเรียนขยายโอกาสควรมีระบบที่สามารถตอบสนองบริบทของนักเรียนรายบุคคลอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงกิจกรรมทั่วไปที่เน้นความครอบคลุมแต่ขาดคุณภาพ ประเด็นเรื่องคุณธรรมและแรงจูงใจของครู ก็เป็นประเด็นที่น่ากังวล ข้อมูลชี้ว่า ปัจจุบันครูบางส่วนขาดเมตตาธรรมและการให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือนักเรียนแบบจริงจัง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Smith (2020) ที่ชี้ว่านักเรียนให้ความสำคัญอย่างมากกับทัศนคติของครู เช่น ความใส่ใจ การรับฟัง และการให้เกียรติ สิ่งเหล่านี้คือพื้นฐานของระบบดูแลช่วยเหลือที่แท้จริง มิใช่แค่ขั้นตอนหรือกิจกรรมตามระเบียบ การพัฒนาและส่งเสริมระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนจึงควรเน้นการบูรณาการเชิงระบบที่ครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ นโยบาย การพัฒนาครู งบประมาณ และการสร้างเครือข่ายอย่างเข้มแข็ง โดยมีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสสามารถใช้ชีวิตในโรงเรียนอย่างมีคุณภาพ ได้รับการดูแล ป้องกัน และช่วยเหลืออย่างเหมาะสม และเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “สภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 2” ได้ข้อค้นพบที่เป็นประโยชน์ ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ต้นสังกัดควรส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากรด้านการนำหลักธรรมทางศาสนาไปปรับใช้ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามบริบท
2. สถานศึกษาควรมีการนิเทศ ติดตาม ส่งเสริม สนับสนุนระบบดูแลช่วยเหลือ 5 ขั้นตอนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งสู่การปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา
3. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีการบูรณาการหลักธรรมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา
4. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้ระบบดิจิทัลเพื่อพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษาในทุกระดับการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

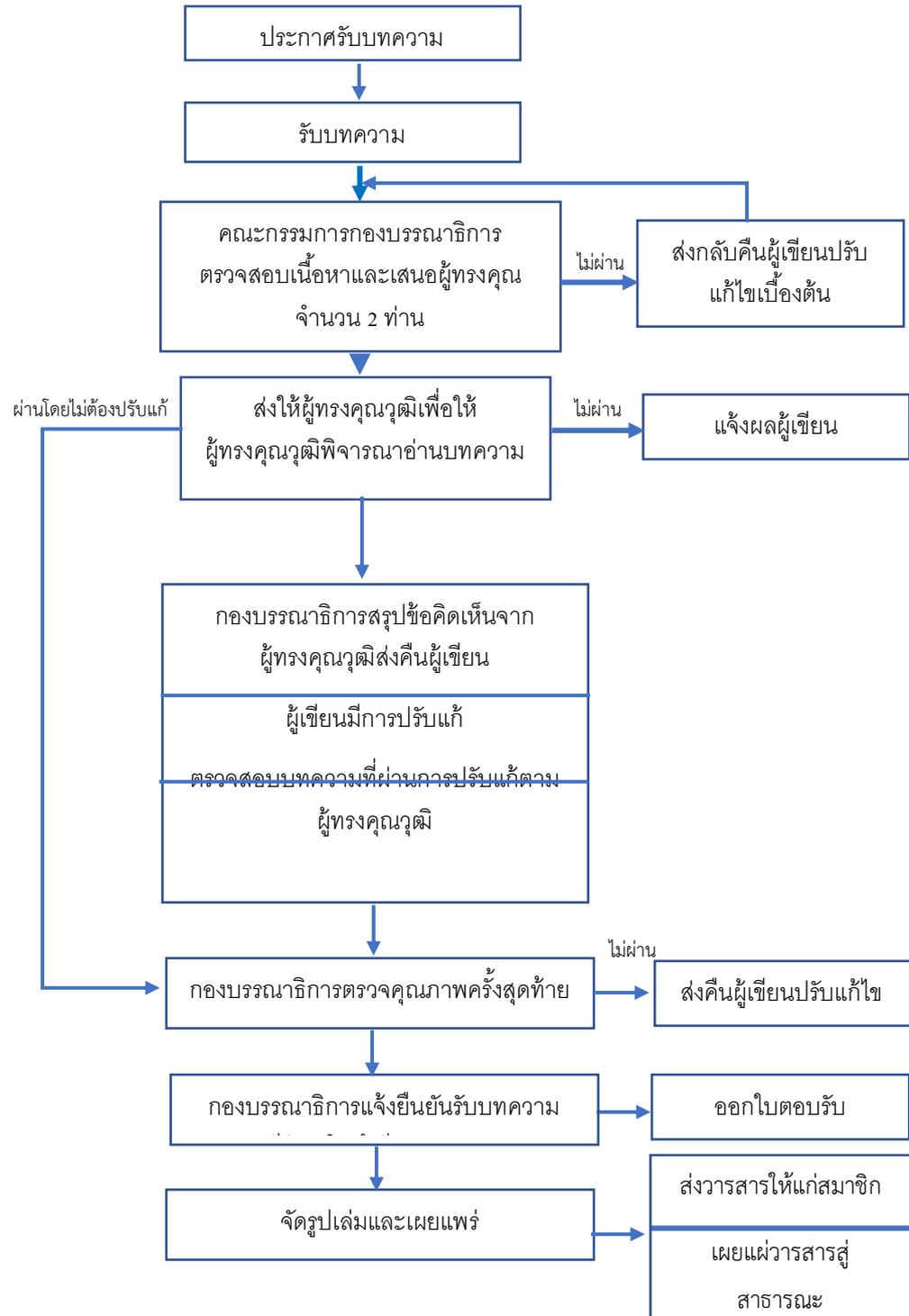
- จิตรา ธรรมศิริ. (2561). ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก. *วารสารวิจัยและพัฒนาศึกษา*, 13(2), 35-48.
- พรรณี ศรีจำรูญ. (2562). ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในศตวรรษที่ 21: แนวทางการพัฒนาเชิงบูรณาการ. *วารสารครูพัฒนาปริทรรศน์* 5(1), 11-25.

- วีระศักดิ์ ทองคำ. (2564). บทบาทของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาส. *วารสารการบริหารและพัฒนาการศึกษา*, 17(3), 55–70.
- ศิริพร ใจมั่น. (2565). การพัฒนาศักยภาพครูที่รับผิดชอบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาส. *วารสารวิชาการครุศาสตร์ศึกษา*, 9(1), 88–100.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). *รายงานการวิเคราะห์นโยบายและแนวทางการส่งเสริมระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). *แนวทางการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน*. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา.
- สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา. (2564). *ทักษะที่จำเป็นแห่งอนาคต (Future Skill) เพื่อเตรียมการพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัย รองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Disruption) ของโลกศตวรรษที่ 21: ผลการศึกษาและแนวทางการส่งเสริม*. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). (เลขเรียกหนังสือ: 379.593 ล761ท ฉ.01–ฉ.02).
- สุภาภรณ์ ชื่นชม. (2563). ภาวะผู้นำทางวิชาการกับการบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา. *วารสารบริหารการศึกษาและนวัตกรรม*, 4(2), 65–76.
- Fullan, M. (2016). *The new meaning of educational change* (5th ed.). New York: Teachers College Press.
- Smith, J., & Thomas, R. (2019). Student support systems in rural schools: A model for sustainable intervention. *Journal of Educational Development*, 14(3), 45–59.
- เฉลิมพล หนูเพ็ง. (2567, ตุลาคม 30). ครูโรงเรียนบ้านบางตะเกา [สัมภาษณ์].
- โกวิทย์ เอียดเนตร. (2567, ตุลาคม 18). ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านสามัคคีธรรม [สัมภาษณ์].
- กิตติภาพ ชุมคง. (2567, ตุลาคม 30). ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านบางตะเกา [สัมภาษณ์].
- ฐิติภรณ์ สุทธิรัตน์. (2567, ตุลาคม 18). ผู้อำนวยการโรงเรียนโสตทัศนศึกษาฯ [สัมภาษณ์].
- ดรุณี ไชยสาร. (2567, ตุลาคม 18). ครูโรงเรียนบ้านไสส้าน [สัมภาษณ์].
- ดารุณี สุวรรณชาติ. (2567, ตุลาคม 24). ผู้อำนวยการโรงเรียนทุ่งควายพัฒนาศึกษา [สัมภาษณ์].
- นภาพร สมชู. (2567, ตุลาคม 28). ครูโรงเรียนโสตทัศนศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [สัมภาษณ์].
- ปณิสยา ไชยรักษา. (2567, ตุลาคม 18). ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านไสส้าน [สัมภาษณ์].
- สาคร เพ็ชรเอียด. (2567, ตุลาคม 28). ครูโรงเรียนสังวาลวิทย์ ๗ [สัมภาษณ์].
- สุจิตรา หอมเหตุ. (2567, ตุลาคม 21). ครูโรงเรียนบ้านสามัคคีธรรม [สัมภาษณ์].
- สุธาร รักนาย. (2567, ตุลาคม 18). ครูโรงเรียนบ้านนิคมวังหิน [สัมภาษณ์].
- สุนิดา ศรีสมบัติ. (2567, ตุลาคม 28). ผู้อำนวยการโรงเรียนสังวาลวิทย์ ๗ [สัมภาษณ์].
- สุนิศา ภักดิ์จันทร์. (2567, ตุลาคม 18). ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนิคมวังหิน [สัมภาษณ์].
- สุรัสวดี ศรีจันทร์. (2567, ตุลาคม 18). ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสรร [สัมภาษณ์].
- สุวารินทร์ จันทร์อำไพ. (2567, ตุลาคม 21). ครูโรงเรียนสมสรร [สัมภาษณ์].

ภาคผนวก

ขั้นตอนดำเนินงานวารสารครูพัฒนาปริทัศน์

หลักเกณฑ์การเสนอบทความ

เพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารครูพัฒนาปริทัศน์ (Journal of Teacher Development Review)

เอกสารฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเป็นคู่มือในการเขียนต้นฉบับผลงานทางวิชาการสำหรับผู้ที่มีความประสงค์ในการส่งบทความเข้าร่วมตีพิมพ์ลงวารสารครูพัฒนาปริทัศน์ โดยจะกำหนดทั้งรูปแบบและแนวทางการพิมพ์บทความ ซึ่งจะใช้ในการจัดทำวารสารฯ ในแบบรูปเล่ม ดังนั้น เพื่อเป็นการควบคุมคุณภาพและเพื่อให้การจัดทำเอกสารเป็นไปด้วยความถูกต้อง รวดเร็ว ผู้ส่งบทความควรพิมพ์บทความตามรูปแบบและแนวทางที่กำหนดอย่างเคร่งครัด โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลเบื้องต้นของวารสาร

1.1 วัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริม สนับสนุน เผยแพร่ผลงานวิชาการและงานวิจัยด้านครุศาสตร์และสังคมศาสตร์และเพื่อให้บริการวิชาการเกี่ยวกับการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและนำเสนอทางออกในการแก้ปัญหาสังคม

1.2 ประเภทผลงานที่ตีพิมพ์ ประกอบด้วยบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยอยู่ในรูปแบบของบทความวิจัย บทความวิชาการ บทความหนังสือและบทความปริทัศน์ และการใช้ภาษาไทยให้ยึดหลักการของราชบัณฑิตยสถาน

1.3 ขอบเขตเนื้อหา ประกอบด้วย ด้านครุศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

1.4 กำหนดพิมพ์เผยแพร่ ปีละ 4 ฉบับ (มกราคม-มีนาคม, เมษายน-มิถุนายน, กรกฎาคม-กันยายน และตุลาคม-ธันวาคม) ของทุกปี

2. นโยบายการพิจารณาถ้อยแถลงบทความ

2.1 บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ ต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ใดมาก่อน และต้องไม่อยู่ในกระบวนการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารหรือสิ่งตีพิมพ์อื่นใด

2.2 บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ ต้องเป็นบทความที่แสดงให้เห็นถึงคุณภาพทางวิชาการ และมีประโยชน์ในเชิงทฤษฎีหรือเชิงปฏิบัติ โดยผ่านการพิจารณาและให้ความเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer

Review) ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ จำนวน 3 ท่าน ขึ้นไปต่อบทความและเป็นผู้มีผลงานทางวิจัยอย่างต่อเนื่อง

2.3 กองบรรณาธิการอาจส่งผลการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิให้ผู้เขียนแก้ไข เพิ่มเติม หรือพิมพ์ต้นฉบับใหม่แล้วแต่กรณี

2.4 กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการตรวจแก้ไขรูปแบบบทความที่ส่งมาตีพิมพ์

2.5 การยอมรับเรื่องที่ตีพิมพ์เป็นสิทธิของกองบรรณาธิการ และกองบรรณาธิการจะไม่รับผิดชอบในเนื้อหา หรือความถูกต้องของเรื่องที่ส่งมาตีพิมพ์ทุกเรื่อง

3. รูปแบบการเขียนบทความผลงานวิจัยฉบับเต็ม (Full Paper)

3.1 การเตรียมต้นฉบับ มีรายละเอียดดังนี้

1) ขนาดของต้นฉบับ พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษสี่ขนาดเอ 4 ($8\frac{1}{4} \times 11\frac{3}{4}$ นิ้ว = 21×29.7 ซม.) เว้นระยะห่างระหว่างขอบกระดาษด้านบน 3.8 เซนติเมตร ด้านล่าง ขวามือและซ้ายมือ 2.5 เซนติเมตร

2) ตำแหน่งของแท็บหยุด ตั้งค่าเริ่มต้นที่ 1.25 เซนติเมตร และตั้งเพิ่มขึ้นทีละ 0.5 เซนติเมตร

3.2 รูปแบบอักษรและการจัดวางตำแหน่ง ใช้รูปแบบอักษร TH SarabunPSK พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด ระยะระหว่างบรรทัดเป็นแบบบรรทัดเดี่ยว (Single Space) โดยใช้ขนาด ชนิดของตัวอักษรรวมทั้งการจัดวางตำแหน่ง ดังนี้

1) ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกลางหน้ากระดาษ

2) ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ) ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกลางหน้ากระดาษ

3) ชื่อผู้เขียน เว้น 1 บรรทัด ขนาด 12 ชนิดตัวอักษรธรรมดา ตำแหน่งกลางหน้ากระดาษ ได้ชื่อเรื่อง

4) ชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา/ผู้วิจัยร่วม/ผู้ร่วมประพันธ์ ขนาด 12 ชนิดตัวอักษรธรรมดา กลางหน้ากระดาษ ต่อจากชื่อผู้เขียน/ผู้วิจัยคนที่ 1 ตามลำดับ

5) หัวข้อใหญ่ในบทความ ขนาด 16 ชนิดตัวอักษรหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษซ้าย ก่อนขึ้นหัวข้อต่อไป เว้น 1 บรรทัด และจัดย่อหน้าเป็นแบบกระจายแบบไทย

6) หัวข้อย่อย เว้นระยะห่างตามลำดับของแท็บหยุด ขนาด 16 ชนิดตัวอักษรหนา

7) รายการอ้างอิง (ดูในตัวอย่างการเขียนรายการอ้างอิง)

3.3 จำนวนหน้า ต้นฉบับควรมีความยาวไม่น้อยกว่า 8 หน้า แต่ไม่ควรเกิน 15 หน้า

4. การเรียงลำดับเนื้อหาต้นฉบับ

เนื้อหา ภาษาไทยที่มีคำศัพท์ภาษาอังกฤษ ควรแปลเป็นภาษาไทยให้มากที่สุด (ในกรณีคำศัพท์ภาษาอังกฤษเป็นคำเฉพาะที่แปลไม่ได้หรือแปลแล้วไม่ได้ความหมายชัดเจนให้ทับศัพท์ได้) และควรใช้ภาษาที่ผู้อ่านเข้าใจง่าย ชัดเจน หากใช้คำย่อต้องเขียนคำเต็มไว้ครั้งแรกก่อน เนื้อหาต้องเรียงลำดับดังนี้

4.1 บทความวิจัย

1) **ชื่อเรื่อง** ควรสั้นและกะทัดรัด ความยาวไม่ควรเกิน 100 ตัวอักษร ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยขึ้นก่อน

2) **ชื่อผู้เขียน** เป็นภาษาไทยและระบุตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี)

3) **บทคัดย่อ** เขียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (ABSTRACT) เขียนสรุปสาระสำคัญของเรื่อง อ่านแล้วเข้าใจง่าย ความยาวไม่ควรเกิน 350 คำ หรือ 15 บรรทัด โดยให้นำบทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อน บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (ABSTRACT) ซึ่งแปลจากบทคัดย่อภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษต้องมีเนื้อหาตรงกัน ใช้อักษรตัวตรง จะใช้ตัวเอนเฉพาะคำศัพท์วิทยาศาสตร์

4) **คำสำคัญ** เขียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ 3-5 คำ โดยให้คำสำคัญภาษาอังกฤษตรงกับคำสำคัญภาษาไทย

5) **บทนำ** เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกความเป็นมาและเหตุผลนำไปสู่การศึกษาวิจัยและควรอ้างอิงงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย

6) **วัตถุประสงค์** ใช้ชี้แจงถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา

7) **วิธีการดำเนินงานวิจัย** ควรอธิบายวิธีดำเนินการวิจัย โดยมีหัวข้อ ดังนี้

7.1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างกล่าวถึงกลุ่มประชากร วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ที่มาของกลุ่มตัวอย่าง แหล่งที่มาของข้อมูล

7.2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

7.3) การเก็บรวบรวมข้อมูล

7.4) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

8) **สรุปผล** สรุปผลที่ได้จากการวิจัยเป็นลำดับอาจแสดงด้วยตารางกราฟ แผนภาพประกอบการอธิบาย ทั้งนี้ ถ้าแสดงด้วยตาราง ควรเป็นตารางแบบไม่มีเส้นขอบ ตารางด้านซ้ายและขวา หัวตารางแบบธรรมดาไม่มีสี ตารางควรมีเฉพาะที่จำเป็น ไม่ควรมีเกิน 5 ตาราง สำหรับรูปภาพประกอบควรเป็นรูปภาพขาวดำ ที่ชัดเจนและมีคำบรรยายใต้รูป กรณีที่จำเป็นอาจใช้ภาพสีได้

9) **อภิปรายผล** การอภิปรายผลการวิจัยว่าเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้หรือไม่เพียงไร และควรอ้างทฤษฎีหรือเปรียบเทียบการทดลองของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องประกอบ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นด้วยตามหลักการหรือคัดค้านทฤษฎีที่มีอยู่เดิม

10) **ข้อเสนอแนะ**

10.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

10.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

11) ตาราง รูปภาพหรือแผนภูมิ ควรคัดเลือกเฉพาะที่จำเป็นและต้องมีคำอธิบายสั้นๆ แต่สื่อความหมายได้สาระครบถ้วน ในกรณีที่เป็นตารางคำอธิบายต้องอยู่ด้านบน ในกรณีที่เป็นรูปภาพหรือแผนภูมิ คำอธิบายต้องอยู่ด้านล่าง

12) รายการอ้างอิง เป็นการอ้างอิงเอกสารในเนื้อหาให้ใช้ระบบ APA. citation Styls ให้เริ่มต้นด้วยเอกสารอ้างอิงภาษาไทยก่อนแล้วตามด้วยเอกสารภาษาต่างประเทศหากผู้เขียนมีมากกว่า 3 คน ให้ใส่ชื่อคนแรกแล้วตามด้วย “และคณะหรือ and others”

4.2 บทความวิชาการ

1) ชื่อเรื่อง ควรสั้นและกะทัดรัด ความยาวไม่ควรเกิน 100 ตัวอักษร ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยขึ้นก่อน

2) ชื่อผู้เขียน เป็นภาษาไทยและระบุตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี)

3) บทคัดย่อ เขียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (ABSTRACT) เขียนสรุปสาระสำคัญของเรื่อง อ่านแล้วเข้าใจง่าย ความยาวไม่ควรเกิน 350 คำ หรือ 15 บรรทัด โดยให้นำบทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อน บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (ABSTRACT) ซึ่งแปลจากบทคัดย่อภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษต้องมีเนื้อหาตรงกัน ใช้อักษรตัวตรง จะใช้ตัวเอนเฉพาะคำศัพท์วิทยาศาสตร์

4) คำสำคัญ เขียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวน 3 คำ โดยให้คำสำคัญภาษาอังกฤษตรงกับคำสำคัญภาษาไทย

5) เนื้อหา มีองค์ประกอบดังนี้

5.1) บทนำ ความน่าสนใจของเรื่องที่น่าเสนอ ก่อนเข้าสู่เนื้อหา

5.2) เนื้อความ ควรนำเสนอพัฒนาการของเรื่องได้อย่างน่าสนใจและเนื้อเรื่องมีเนื้อหาใหม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน

5.4) บทสรุป ควรย่อเฉพาะข้อมูลในเนื้อความให้สั้น ได้เนื้อหาสาระของเนื้อความครบถ้วน

5.3) เอกสารอ้างอิง ให้ระบุเฉพาะเอกสารที่ผู้เขียนบทความได้นำมาอ้างอิงในบทความวิชาการอย่างครบถ้วน โดยใช้ระบบการอ้างอิง APA citation styles ทุกรายละเอียดและตัวอย่างการอ้างอิงในเนื้อความและการอ้างอิงท้ายเล่มในตัวอย่างการเขียนรายการอ้างอิง

4.3 บทวิจารณ์หนังสือ

1) ข้อมูลทางบรรณานุกรม/อ้างอิง

2) ชื่อผู้วิจารณ์

3) บทวิจารณ์

ตัวอย่างการเขียนรายการอ้างอิง (การอ้างอิงภาษาอังกฤษใช้เช่นเดียวกับภาษาไทย)

1. การอ้างอิงในเนื้อความ เป็นระบบนาม-ปี ให้ข้อมูลผู้แต่ง ปีพิมพ์และเลขหน้าที่มีข้อความที่อ้างถึง ซึ่งมีรูปแบบการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหา ดังนี้

(ผู้แต่ง, ปีพิมพ์, เลขหน้า) ไว้ท้ายข้อความที่อ้างอิง

(สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2549, : 200-205)

(McCartney & Phillips, 2006: 498-499)

(Murphy, 1999, p. 85)

กรณีที่ไม่ปรากฏเลขหน้าให้ลงแค่ชื่อผู้แต่งกับปีพิมพ์ไว้ในวงเล็บเดียวกัน

(สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2549)

2. เอกสารอ้างอิง

● หนังสือ

ชื่อ//นามสกุลผู้เขียน. (ปีที่พิมพ์). ชื่อหนังสือ. ครั้งที่พิมพ์, เมืองที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์.

มนตรี แยมกสิกร.(2549). การวิจัยและทฤษฎีเทคโนโลยีการศึกษา. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา.

Norman, D, A. (2002). *The design of everyday things*. New York, NY: Basic books.

● วารสาร

ชื่อ//นามสกุลผู้เขียน. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร, ปีที่พิมพ์ (ฉบับที่), หน้า.

มนตรี แยมกสิกร. (2551). เกณฑ์ประสิทธิภาพในงานวิจัยและพัฒนาสื่อการสอน: ความแตกต่าง 90/90 Standard และ E1/E2. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 19(1), 1-16.

Rinke, C. R. (2011). Career trajectories of urban teachers: A continuum of perspectives, participation, and plans shaping retention in the educational system. *Urban Education*, 46(4), 639-662.

● หนังสือพิมพ์

ชื่อ//นามสกุลผู้เขียน. (ปี เดือน วันที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อหนังสือพิมพ์, เลขหน้าซึ่งปรากฏบทความ.

ไตรรัตน์ สุนทรประภัสสร. (2540, 8 พฤศจิกายน). อนาคตจีน-อเมริกา. *เดลินิวส์*, น. 6.

Schwartz, J. (1993, September 30). Obesity affects economic, social status. *The Washington Post*, pp. A1, A4.

● วิทยานิพนธ์

ชื่อ//นามสกุลผู้เขียน. (ปีที่พิมพ์). ชื่อวิทยานิพนธ์. สถานที่พิมพ์: ชื่อสถาบันศึกษา.

ดร.ณนภา นาชัยฤทธิ. (2550). ผลการเรียนรู้จากบทเรียนมัลติมีเดียบนระบบเครือข่ายที่พัฒนาตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ เรื่อง การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการศึกษาในห้องเรียน ของนิสิตปริญญาตรี สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา. ปริญญาโททางการศึกษามหาบัณฑิต, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Darling, C. W. (1976). *Giver of due regard: The poetry of Richard Wilbur*. Unpublished doctoral dissertation, University of Connecticut, USA.

● รายงานการประชุม

ชื่อ//นามสกุลผู้เขียน. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเอกสารรวมเรื่องที่ได้จากรายงานการประชุม. วันเดือนปีที่จัด. สถานที่จัด. สำนักพิมพ์. หน้า.

กรมวิชาการ. (2538). การประชุมปฏิบัติการรณรงค์เพื่อส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน. 25-29 พฤศจิกายน 2528 ณ วิทยาลัยครูมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. 7-8.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1991). *A motivational approach to self: Integration in personality*. In R. Densifier (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation: Vol.38. Perspectives on Motivation*. Lincoln: University of Nebraska Press. 237-288.

● สื่ออินเทอร์เน็ต

ชื่อ-นามสกุลผู้แต่ง. (ปี เดือน วันที่เผยแพร่สารสนเทศบนอินเทอร์เน็ต). ชื่อเรื่อง/ชื่อบทความ. วันที่สืบค้น : URL:http://

อำนาจ สุภเวชย์. (2542, 3 พฤษภาคม). **เพื่อคิดประกันชีวิต : ตัวแทนประกันมีบทบาทสำคัญอย่างไร**. สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2542 จาก: <http://www.thainews.th.com>.

Wollman, N. (1999). *Influencing attitudes and behaviors for social change*. Retrieved from <http://www.radpsynet.org/docs/wollman-attitude.html>.

5. การส่งบทความ

5.1 กำหนดการรับบทความ สามารถส่งบทความถึงกองบรรณาธิการ ได้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

5.2 วิธีการส่งบทความ ผู้เขียนลงทะเบียนเพื่อใช้งานระบบ Thaijo 2.0 และส่งบทความทางออนไลน์ผ่านระบบ ที่ <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/rtnb/index>

6. ติดต่อสอบถามข้อมูล

ติดตามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ เบอร์โทรศัพท์ บรรณาธิการ 080-1696593, ผู้ช่วยบรรณาธิการ 095-6694692

สมาคมนักวิชาการและนักวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาท้องถิ่น

Association of area-based Academics and Researchers for Local Development

202/1 หมู่ที่ 4 ตำบลอุ้มง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร 35000